

T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

MÜZİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**BİR GEÇİŞ RİTÜELİ OLARAK ASKERİ CENAZE TÖRENİ:
AKDENİZ BÖLGE BANDO KOMUTANLIĞI ÖRNEK OLAYI**

Hazırlayan

Batuhan Kerem AKAN

Danışman

Doç. Dr. Ali Cenk GEDİK

İzmir/2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum Bir Geçiş Ritüeli Olarak Askeri Töreni: Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı Örnek Olayı adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../ ... / ...

Batuhan Kerem AKAN

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün 21/06/2019 tarih ve 15 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği' nin 9. maddesine göre Müzik Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Batuhan Kerem AKAN'ın Bir Geçiş Ritüeli Olarak Askeri Cenaze Töreni: Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı Örnek Olayı konulu tezi incelenmiş ve aday 22/07/2019 tarihinde, saat 13:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin BAŞARILI olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

Doç.Dr. Ali Cenk GEDİK

ÜYE

Prof.Dr. F.Reyhan ALTINAY

ÜYE

Doç.Dr. Levent ERGUN

ÖZET

İç içe geçmiş bir dizi dinsel ve seküler ritüeli içermesi nedeniyle, bu çalışmanın temel problemi askeri cenaze töreninin dinsel veya seküler bir ritüel olup olmadığını araştırmak olarak belirlenmiştir. Bu temel problem de Chopin'in Cenaze Marşı yerine 2017'den itibaren kullanılmaya başlayan İtri'nin Segah Tekbir eserinin marş düzenlemesinin askeri cenaze törenini dinsel ritüellere daha fazla yaklaştırıp yaklaştırmadığı sorusu üzerinden araştırılmıştır. Amacımız karmaşık bir yapıya sahip olan ve bir geçiş ritüeli olan askeri cenaze törenini, askeri bandonun icra ettiği müziksel pratikler üzerinden anlamaya çalışmaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde askeri cenaze törenleri, askeri bandolar ve askeri cenaze törenlerinde çalınan marşlar incelenip, değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, geçiş ritüellerine dair kuramlar ve askeri müzikte değişim, din-devlet ve din-müzik ilişkilerine dair yaklaşımlar açıklanarak kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Geçiş ritüeli bağlamındaki üçüncü ve son bölümdeyse, Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı örnek olayı kavramlar ile ilişkilendirilerek anlatılmaktadır. Bu çalışmada kütüphane çalışmasına ek olarak, alan çalışması çerçevesinde katılımcı gözlem ve yarı kurgulu görüşmeler sonucunda etnografik veriler toplanmıştır. Dört tanesi şehit, dört tanesi de emekli askeri personelin cenaze töreni olmak üzere toplam sekiz tane gözlem ve hepsi askeri cenaze törenleri üzerine bando personeli, askeri cenaze töreninden sorumlu askerler ve bir cami imamı ile toplam yedi tane görüşme yapılmıştır.

Çalışma sonucunda özellikle şehit cenaze törenlerinin diğer askeri cenaze törenlerine göre daha fazla dinsel bir karakter taşıdığı ancak hem Segah Tekbir düzenlemesinin eserin orijinalinden çok farklı tınlaması hem de tören sırasında imamın ve katılımcıların da okuduğu tekbir ve ilahiler tarafından bastırılabilmesi nedeniyle bu yeni marşın cenaze törenine daha fazla dinsel bir karakter kazandırmadığı anlaşılmıştır. Diğer yandan Chopin'in Cenaze Marşı'nın kaldırılmış olmasının cenaze törenine daha fazla dinsel bir karakter kazandırdığı değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

ABSTRACT

The main problem of the thesis is to investigate whether military funeral ceremony, as a rite of passage, is religious or secular in character by focusing on musical practices. Since religious and secular dimensions overlap in a military funeral ceremony, we focus on the question whether new funeral march, Segah Tekbir by Itri replaced with Chopin's Funeral March converges the military funeral ceremony towards religious rites.

Our study consists of three chapters: First chapter reviews military funeral ceremonies and military bands including the marches performed, second chapter draws a theoretical framework about theories of rites of passages, change in military music, the relations of religion-state and religion-music, and third chapter considers our case study on Akdeniz Bölge Bandosu (Military Band of Mediterranean Region) within the context of our theoretical framework. Our case study is based on fieldwork which consists of observations of eight military funeral ceremonies (four of them is martyr funeral and others are funerals of retired staff) and interviews with military staff including band members, and *imam* (worship leader of a mosque).

As a result, we concluded that martyr funeral ceremonies are more religious in character in comparison to other military funeral ceremonies. However, we found that Segah Tekbir does not converge these funeral ceremonies more towards religious rites due to two reasons: Firstly, the band arrangement of Segah Tekbir sounds so different that makes it unrecognizable and secondly, the overall sound of *imam* and participants while singing tekbir and hymns could drown out the performance of the military band. Nevertheless, even the absence of Chopin's Funeral March could be interpreted as a kind of convergence of military funeral ceremonies towards religious rites, alone.

ÖNSÖZ

İki seneye yayılan bu çalışmaya başlamadan önce, tez yazım sürecinin benim için bu kadar zorlayıcı olacağını hiç düşünmemiştim. Ritüellerin karmaşıklığı ve çok fazla kuramsal yaklaşımı barındırması, ritüel ve törenin gündelik hayatta birbirlerinin yerine kullanılmasına rağmen aslında farklı olmaları, askeri cenaze törenlerinin yönerge ile bir kalıba sığdırılmış olmasına karşın uygulamadaki farklılıklar belki somut bir şey söylemesi beklenen yüksek lisans öğrencisi için oldukça zorlayıcı oldu. Uzun bir süreç sonunda bu çalışmayı, danışmanım sayın Doç.Dr. Ali Cenk GEDİK ile birlikte en iyi şekilde yapmaya çalıştık. Bu çalışmanın mensubu olduğum Türk Silahlı Kuvvetlerine faydalı olmasını ve okuyanlara farklı bir bakış açısı kazandırmasını temenni ederim.

Alan çalışmalarının büyük önem taşıdığı bu yüksek lisans tezinde, öncelikle görüşmeleri gerçekleştirdiğim Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı ile Antalya Merkez Komutanlığı personeli ve Merkez 1 Camii imamına; samimiyeti ve anlayışıyla daha fazla umutsuzluğa kapılmamı engelleyen kız arkadaşım Dr. Aslı AKCA'ya ve başta annem olmak üzere maddi/manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme verdikleri katkılar için çok teşekkür ederim.

Son olarak sonsuz sabrı, iyi niyeti, değerli fikirleri ve yardımlarıyla bana tahammül eden, yardımcı olan, yol gösteren ve özellikle İngilizce kaynakların çevirisi ve yazımı konusundaki destekleriyle tezi bitirmemi sağlayan danışmanım sayın Doç.Dr. Ali Cenk GEDİK'e teşekkürlerin en büyüğünü sunmak istiyorum.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

ASKERİ CENAZE TÖRENLERİNDE BANDO

1.1. Askeri Törenler.....	9
1.2. Askeri Cenaze Törenleri.....	12
1.2.1. Genelkurmay Başkanlarına Uygulanacak Cenaze Törenleri.....	14
1.2.2. General/Amirallerin Cenaze Törenleri.....	19
1.2.3. Subay, Astsubay ve Diğer Asker Şahısların Cenaze Törenleri.....	20
1.2.4. Şehit Cenaze Törenleri.....	23
1.2.5. Askeri Cenaze Töreninin Uygulaması.....	24

1.3. Askeri Bandolar ve Askeri Cenaze Törenlerinde Müzik.....	26
1.3.1. Askeri Bandolar.....	26
1.3.2. Askeri Cenaze Törenlerinde Müzik.....	33

2. BÖLÜM

BİR GEÇİŞ RİTÜELİ OLARAK ASKERİ CENAZE TÖRENİ VE MÜZİK

2.1. Geçiş Ritüeli.....	42
2.2. Din-Devlet İlişkisi.....	48
2.3. Askeri Cenaze Tören Müziğinin Değişimi.....	55
2.4. Din ve Müzik.....	59

3. BÖLÜM

AKDENİZ BÖLGE BANDO KOMUTANLIĞI ÖRNEK OLAYI

3.1. Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı.....	63
3.2. Askeri Cenaze Müzik Pratikleri ve Anlamları.....	75
3.2.1. Cenaze Töreni Pratikleri ve Anlamları.....	75
3.2.2. Müzik Pratikleri ve Anlamları.....	86
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA.....	95

ÖZGEÇMİŞ

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1- Askeri Cenaze Töreninde yürüyüş düzeni (top arabası ile).....	17
Şekil 1.2- Askeri Cenaze Töreninde yürüyüş düzeni (top arabası olmadan).....	22
Şekil 1.3- Silahlı Kuvvetler Mehteran Birliği askeri bandolar festivalinde.....	29
Şekil 1.4- Yurt dışındaki bir törende bizi temsil eden askeri bando.....	29
Şekil 1.5- Çalgı (klarnet) dersindeki Meslek Yüksek Okulu 1'inci sınıf öğrencileri.....	32
Şekil 1.6- Marche Funebre (cenaze marşı) bando düzenlemesi (fotoğrafta ilk dokuz ölçü görülmemektedir).....	35
Şekil 1.7- İtri Segah Tekbiri.....	37
Şekil 1.8- İtri'nin Segah Tekbiri bando düzenlemesi.....	38-39
Şekil 3.1- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı ana teşkilat şeması.....	64
Şekil 3.2- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı görev sahası.....	68
Şekil 3.3- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, Akdeniz Üniversitesi Konser Salonu, Cumhuriyet Konseri.....	69
Şekil 3.4- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı Yemin Töreni esnasında.....	69
Şekil 3.5- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı Okul Bayrak Töreninde.....	70
Şekil 3.6- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı binası.....	73
Şekil 3.7- Bando komutanının odası, karargah ve gazinonun bulunduğu koridor.....	73
Şekil 3.8- Toplu müzik salonu.....	74
Şekil 3.9- İcracı astsubayların giyinme ve çalışma odaları.....	74

- Şekil 3.10-** Cenaze namazı sonrasında çelenkleri, şehidin resmini ve naaşı taşıyacak olan cenaze mangası, 03.11.2017, B Köyü/C Şehri.....78
- Şekil 3.11-** Tören takımı ve arkasında bando Askeri Cenaze Töreni (şehit) için beklerken, 03.11.2017, B Köyü/C Şehri.....78
- Şekil 3.12-** Şehit cenaze töreninde kullanılan top arabası, 03.11.2017, A köyü/C şehri...82
- Şekil 3.13-** Merkez 1 Camii’inde, vefat eden albay için cenaze namazı kılınırken, bando ve önündeki tören takımı askeri cenaze törenini beklerken, 10.10.2017, Antalya.....85
- Şekil 3.14-** Cenaze namazından hemen önce imam, halk ve şehidin naaşı ile çelenkler, 13.03.2018, B köyü/C şehri.....85
- Şekil 3.15-** Cenaze namazından sonra Askeri Cenaze Töreninin (şehit) yapılmasını bekleyen bando, 02.03.2018, C şehri.....87
- Şekil 3.16-**İnternette yaygın olarak bulunan bir cami ses sistemleri satış sitesi.....92

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1- Türk Silahlı Kuvvetlerinde rütbe ve statülere göre düzenlenen Askeri Cenaze Törenleri.....	14
Tablo 1.2- Kara Kuvvetleri Komutanlığına bağlı askeri bandolar ve sorumluluk sahaları.....	30
Tablo 3.1- Kara Kuvvetleri Komutanlığı askeri bandolar moral ekipleri repertuarı.....	65
Tablo 3.2- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığındaki personelin görev listesi (erbaş/erlere yer verilmemiştir)	66
Tablo 3.3- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, 29 Ekim 2017 Cumhuriyet Konseri, konser programı.....	70
Tablo 3.4- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, 18 Mart 2018 Şehitleri Anma Konseri, konser programı.....	71
Tablo 3.5- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, 9 Mayıs 2018 Bahar Konseri, konser programı.....	71

KISALTMALAR

Bl.: Bölük

Blg.: Bölge

Bnd.: Bando

Eğt.: Eğitim

Genkur.Bşk.: Genelkurmay Başkanlığı

K.K.K.lığı: Kara Kuvvetleri Komutanlığı

K.lığı: Komutanlığı

Mrk.: Merkezi

Tk.: Takım

GİRİŞ

Askeri hayat içindeki müzikle tanışmam, ortaokuldan sonra 2005 yılında Bando Okullar Komutanlığı'na girmem sayesinde oldu. Ardından Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı Askeri Bando Şefliği Bölümünü bitirdim. 2013 yılından itibaren de Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde, bando sınıfına mensup bando subayı olarak görev yapıyorum. 2014 yılında tayin olduğum İzmir'de sırasıyla, Ege Ordusu Bölge Bando Komutanlığı, Maltepe Askeri Lisesi Bando Eğitim Kısmı ve Ege Ordusu Personel Başkanlığı Şehit ve Gazi Şube Müdürlüğü'nde olmak üzere toplam 3 yıl süreyle görev yaptım.

İzmir'e geldiğim yıl yüksek lisans eğitimi almaya başladım. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde askeri bandoların yer aldığı törenlerden biri olan askeri cenaze törenini, geçiş ritüelleri bağlamında ele almayı planladım ve İzmir'de görev yaptığım süre boyunca askeri cenaze törenlerine gözlemci olarak katıldım. 2017 yılından bu yana da tayin olduğum Antalya'da, 3. Piyade Eğitim Tugayı Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı'nda askeri cenaze törenlerinde bando şefi olarak yer almaya başladım.

Sonuç olarak bu çalışmanın temel amacı iç içe geçmiş bir dizi dinsel ve seküler ritüeli içermesi anlamında karmaşık bir yapıya sahip bir geçiş ritüeli olan askeri cenaze törenini, askeri bandonun icra ettiği müziksel pratikler üzerinden anlamaya çalışmaktır. Bu anlamda çalışmanın temel problemi askeri cenaze töreninin dinsel veya seküler bir ritüel olup olmadığını araştırmak olarak belirlenmiştir. Bu çalışmadaki etnografik veriler katılımcı gözlem ve yarı kurgulu yüz yüze görüşmeler sonucunda toplanmıştır. Elbette buradaki zorluk etnomüzikolojide yaygın olan, araştırmacıya yabancı bir kültürün müzik pratiklerini öğrenmesi ve daha sonra bu müzik pratiklerine katılarak gözlem yapmasından ve görüşmelerini de bu yabancı kültürün üyeleri ile gerçekleştirmesinden farklı bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Diğer bir deyişle, üyesi olduğum bir kültürün içinde zaten eğitim ve meslek gereği yürütmekte olduğum bir müzik pratiğini aynı zamanda bir araştırmacı olarak incelemeye çalıştım. Ancak etnomüzikoloji katkı koyduğu popüler müzik çalışmaları yoluyla bu yaygın yaklaşımın dışına çıkmış ve araştırmacılar kendi kültürleri içinde de çalışmaya başlamışlardır.

Bu tür bir mesafenin veya mesafesizliğin elbette avantajları olduğu kadar dezavantajları da vardır ve çalışma boyunca hem avantajlardan yararlandığımı hem de dezavantajlardan kurtulmaya çalıştığımı söyleyebilirim. Bu avantaj ve dezavantajlar, belirli bir kültüre bir yabancı (*outsider*) olarak girmenin, ve o kültürdeki müzik pratiklerini üyeleri ile birlikte icra edecek derecede öğrenmenin getirdiği avantaj ve dezavantajlardır. Bu koşullar bir yanıyla içeriden birisi (*insider*) için bir yabancıya göre çok daha elverişli gibi görünür ama diğer yanıyla da araştırmacının nesnesi ile arasında bulunması gereken mesafeyi yaratmak işin en zor boyutudur. Antropolojideki terminoloji ile ifade etmek gerekirse içeriden algılama (*emic perception*) ile dışarıdan algılama (*ethic perception*) pozisyonları içeriden birisi (*insider*) için bir yabancıya (*outsider*) göre ters dönmüş durumdadır.

Bu zorlukların bilincinde olmakla bu zorlukları aşmanın kendisi farklı deneyimlerdi ve bu çalışmada elimden geldiği kadar bunun üstesinden gelmeye çalıştım. Belki de tüm bunların üstünde olan bir zorluk aynı zamanda görev yaptığım kurum olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir yanda bu çalışmada da belirtildiği gibi bu ülke için taşıdığı kutsallık ve benim için de hem bu ülkenin bir vatandaşı hem de bu kurumun bir üyesi olarak aynı düşünce ve duyguları paylaşmam diğer yandan da bu kurumla ilişkili bir pratiği bilimsel olarak bir araştırma nesnesi olarak incelemem arasındaki gerilim olmuştur. Burada da yine antropoloji disiplininin etik ilkesi, yani araştırma yapılan kültüre ve üyelerine karşı araştırmacının bir sorumluluğu olarak herhangi bir zarar vermeme ilkesi bu başlıkta da disiplinler olarak izlemeye çalıştığım yol olmuştur.

Bu çalışmada 2017-2018 yılları arasında Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı'nda yürütülen alan çalışması çerçevesinde askeri cenaze törenlerine dair sekiz katılımcı gözlem ve bando personeli, askeri cenaze töreninden sorumlu askerler ve bir cami imamı ile toplam yedi görüşme yapılmıştır¹. Gözlem yaptığımız askeri cenaze törenlerinin dört tanesi şehit, dört tanesi de emekli personel cenaze törenidir. Bu törenler

¹ Gözlem ve görüşmelerde gerçek yer ve isimler yerine kodlamalar kullanılmıştır.

Askeri Cenaze Töreni yönergesinde² belirtildiği gibi şehitler için farklı emekli personel için de rütbeye göre belirtilen ayrımlar uyarınca farklı biçimlerde gerçekleştirilmiştir.

Askeri cenaze törenini askeri müzik üzerinden anlamamanın temel zorluğu bu çalışmanın kuramsal ve yöntemsel temellerini oluşturan etnomüzikoloji disiplini ve popüler müzik çalışmaları alanında genel olarak askeri müzik konusunda çok az, daha özel olarak ise askeri cenaze töreninde müzik konusunda herhangi bir çalışma bulunmamasıdır. Örnek olarak bu iki akademik alanın en önemli dergileri *Ethnomusicology* ve *Popular Music*'te askeri müzik (*military music*) anahtar kelimesi ile yapılan aramada dahi neredeyse hiç bir çalışma çıkmamıştır. Genel olarak cenaze törenlerinde müzik konusunda ise popüler müzik çalışmaları alanında yine bir çalışma bulmak zordur, etnomüzikolojide de daha çok eski paradigmlar çerçevesinde değerlendirilebilecek Batı-dışı geleneksel toplumlardaki ritüellerde kullanılan müzikler üzerine yapılan çalışmalar vardır.

Bu durumun etnomüzikolojiye dair açıklaması için başvurabileceğimiz John Morgan O'Connell'ın (2011) yaptığı tespit geçerliliğini koruyor gibidir: Savaş zamanında müzik ve barış için müzik konularına etnomüzikolojide şaşırtıcı derecede az ilgi gösterilmiştir. O'Connell bunu Samuel Araújo'ya referansla, etnomüzikolojide genel olarak kuramsal açıdan çatışma (*conflict*) konusunun büyük oranda ihmal edilmiş olmasına bağlar. Margaret Kartomi (2010) de benzer bir değerlendirmede bulunur: Kartomi'ye göre etnomüzikoloji disiplini kuruluşundan bu yana savaş ve barış çalışmalarını en az iki nedenle ihmal etmiştir: İlki savaş koşullarında alan çalışması için izin alabilmenin çok zor olması, ikincisi de savaş koşullarında araştırma yapmanın tehlikeli olmasıdır. Popüler müzik çalışmalarının bu konudaki eksikliğine dair ise bu alanda temel perspektifin daha çok muhalif olan müziklere odaklanması ve bu anlamda iktidarı temsil eden bir müzik pratiği olarak askeri müziğe yeterince yer verilmediği

² Bu çalışma boyunca Türk Silahlı Kuvvetleri Tören Yönergesi (1998) ve Bando Hizmetleri Yönergesinden (2013) yararlanılmıştır.

söylenbilir. Bu anlamda çalışmamız bu alandaki boşluğa dair mütevazı bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Askeri müzik konusunda varolan çalışmalar ağırlıklı Batı'daki tarihyazımı (*historiography*) çerçevesinde değerlendirilebilecek çalışmalardır. Bu anlamda çalışmaların odaklandığı coğrafya da ağırlıklı olarak Britanya, Avrupa ve Kuzey Amerika'dır. Bir anlamda Batı savaş müziği tarihçiliği olarak görülebilecek bu çalışmalar üzerine ayrıntılı bir İngilizce literatür değerlendirmesi Bannister'ın (2002) çalışmasında bulunabilir.

Bu çalışmalarda Asya, Orta-Doğu ve güney yarımküreye dair ancak yüzeysel bir değinmeyi çoğu durumda da toplumsal bağlamı ve anlamlarını ihmal eden bir biçimde görmek mümkündür. Yine de askeri müziğin Avrupa'nın 19. ve 20. yy. lardaki sömürgeci yayılmasında nasıl kullanıldığını bu çalışmalar ortaya koyar. Etnografik verinin eksikliğine rağmen bu çalışmalar çatışma ve çatışmasızlık durumlarında askeri müziğin ne kadar merkezi bir role sahip olduğunu göstermişlerdir. (Kartomi 2010: 453-454)

Sonuç olarak hem O'Connell (2011) hem de Kartomi (2010) askeri müzik üzerine varolan az sayıdaki çalışmanın bir değerlendirmesini sunmuşlardır. Daha yeni tarihli olan çalışmalar arasında ise Herbert ve Barlow'un (2013) 19.yy.'daki İngiliz askeri müziği üzerine çalışması ve Reily ve Brucher'in (2016) Dünya'daki bandoları yerel müzik pratikleri üzerinde militarizmin bıraktığı sömürgecilik mirası bağlamında ele alınan makaleleri derlediği kitap sayılabilir. Elbette çalışmamızla daha yakından ilgili olan Türk askeri müzik geleneği üzerine hem Henry George Farmer gibi yabancı araştırmacıların hem de Mahmut Ragıp Gazimihal gibi Türk araştırmacıların bıraktığı önemli bir miras vardır. Diğer yandan buraya kadar özetlenen çalışmalar arasında askeri cenaze törenlerinde müziğin kullanımına dair bir çalışma yoktur. Bu anlamda Türk askeri müzik geleneğinde değişimi etnografik verileri de kullanarak ele alan Orhan Baba'nın (2009) askeri cenaze törenlerine de yer verdiği çalışması çalışmamız açısından önemli bir kaynak olmuştur.

Özellikle Baba'nın (2009) şehit cenaze törenlerinde askeri bandonun icra ettiği Chopin'in Cenaze Marşı'na karşı törene katılanların göstermiş oldukları sert tepkiye dair

gözlemleri ve değerlendirmeleri çalışmamızın temel sorusunu sormamızı mümkün kılmıştır. Çalışmamızda topladığımız etnografik veriler tam da Chopin'in Cenaze Marşı'nın kaldırılıp yerine Itri'nin Segah Tekbir eserinin cenaze marşı olarak bando düzenlemesinin almasından sonraki gözlem ve görüşmelere dayanmaktadır. Böylece ritüel kuramlarındaki sorunlu bir dualizme dayanan yaklaşım üzerinden askeri cenaze töreninin dinsel veya seküler bir ritüel olup olmadığına dair belirlediğimiz temel problemimizi ritüel kuramlarında bu tür düalizmleri aşan daha güncel yaklaşımları kullanarak daha dar bir soru üzerinden araştırmak mümkün olmuştur. Böylece çalışmamızın temel problemi askeri cenaze törenlerinde icra edilen Chopin'in Cenaze Marşının yerini Itri'nin 'cenaze marşının' almasının askeri cenaze törenlerini dinsel bir ritüele daha fazla yaklaştırıp yaklaştırmadığı sorusu üzerinden araştırılmıştır.

Bir geçiş ritüeli bağlamında yanıtlamaya çalışacağımız bu soru doğal olarak geçiş ritüelini kuramsallaştıran ve geliştiren iki ismin, Arnold Van Gennep ve Victor Turner'ın çalışmalarını akla getirmektedir. Diğer yandan İkinci Bölümde daha ayrıntılı ele alacağımız gibi bu iki kuramsal kaynak da daha çağdaş araştırmacılar tarafından kendilerine ait ayrı ayrı sorunlardan muzdarip olarak değerlendirilmiştir. Van Gennep'in yaklaşımı çok kabaca geçiş ritüellerini toplumsal uzlaşının yeniden üretildiği ve güçlendirdiği pratikler olarak değerlendirmesi, yani çatışmaya yer vermemesi nedeniyle eleştirilir. Victor Turner ise geçiş ritüellerine çatışmayı dahil etmesiyle kurama dair önemli bir katkı sunmuş ancak son kertede çatışmayı da geçici bir durum ve son kertede yine toplumsal uzlaşıya hizmet eden bir moment olarak değerlendirmesi nedeniyle eleştirilmiştir.

Yine İkinci Bölüm'de ayrıntılı bir biçimde ele aldığımız gibi ritüel teorilerine dair temel başka bir problem, ritüeli dinsellikten töreni de sekülerlikle ilişkilendiren yaklaşımlarla ilgilidir. Benzer bir biçimde iktidarla yönetilenler arasındaki ilişki anlamında ritüeli daha dönüştürücü bir pratik, töreni de daha muhafazakar bir pratikle ilişkilendiren yaklaşımlarla ilgili bir problem vardır. Ritüel kuramına dair buraya kadar kısaca özetlenen bu problemler için bu tür dualizmleri aşan yaklaşımları geliştirmiş olan Bell (2005; 2009) ve Grimes'in (2014) çalışmaları kullanılmıştır. Bu anlamda bu çalışmadaki yaklaşımımızı kısaca özetlemek gerekirse ritüeller, törenler için geçerli

olduğu gibi dinsel olan ile seküler olanın pekala iç içe geçmiş olarak bulunabileceği pratiklerdir. Benzer bir biçimde törenler de ritüellerde olduğu gibi çatışmanın ortaya çıkabildiği ve bu çatışmanın bir uzlaşma ile sonuçlanmak zorunda olmadığı pratiklere karşılık gelebilmektedir.

Doğrudan askeri müzikle ilgili olmasa da Türkiye'deki askeri ve devlet cenaze törenleri ile ilgili yine çalışmamız için önemli kaynakları oluşturan bir dizi çalışma vardır. Akyol (2009) şehit cenaze törenlerini dinsel ritüel olarak ele aldığı etnografik verilere dayanmayan çalışmasında bu ritüellerin modern milliyetçiliği nasıl inşa ettiğini 1980 sonrası cenaze törenleri üzerinden ele almıştır. Benzer başka bir çalışmada Aykaç (2011) 1990-1999 yılları arasında Türkiye'de militarizmin yükselişini şehitlik üzerinden anlamaya çalışmıştır. Bu konu üzerine çalışmamız için en önemli kaynağı Seufert ve Weyland'ın (1994) Atatürk ve Özal'ın 65 yıl arayla düzenlenen devlet cenaze törenlerini karşılaştırdığı çalışmaları oluşturmuştur: Chopin'in ve Beethoven'ın cenaze marşlarının kortej yürüyüşü sırasında bando tarafından icra edildiği 1938'deki Atatürk'ün cenaze töreninde katılımcıların ilahi ve tekbirlerle eşlik ettiği, Nakşibendi tarikatı şeyhlerinin protokol düzeyinde katıldığı 1993'deki Özal'ın cenaze töreninde ise bandonun icra ettiği Chopin'in Cenaze Marşı'nın protesto edildiği, radikal dinsel grupların politik sloganlarına ilahi ve tekbir seslerinin karıştığı bu iki törenin karşılaştırması Türkiye'nin geçirdiği dönüşümü anlamak açısından önemlidir.

Ankara'daki iki camide düzenlenen cenaze törenlerini yoğun bir etnografik veri üzerinden karşılaştıran Yıldız (2011) ise askeri ve devlet cenaze törenlerini farklı camilerdeki cenaze törenlerini karşılaştırarak ele aldığı çalışmasında sembolik anlamları araştırmıştır. Kısaca Kocatepe Camii'nin devlet cenaze törenleri, Hacıbayram Camii'nin ise sıradan vatandaşların cenaze törenleri için kullanılması ve bu iki caminin karşılaştırılması iktidar ve törenler ilişkisinin anlamına dair önemli veriler sunmuştur.

Çalışmamız için geçiş ritüeline dair kuramsal çerçevenin yanı sıra ulus-devlet ve din ilişkisi ile İslam ve müzik ilişkisi üzerine kuramsal yaklaşımlardan da yararlanılmıştır. Tezin Birinci Bölümünde askeri bandoların askeri cenaze törenlerinde kullanımı açıklanmıştır. İkinci Bölümünde ise çalışmanın temel problemini anlamaya dönük olarak

buraya kadar kısaca özetlenen kuramsal yaklaşımlar sunulmuş ve Üçüncü Bölümde de Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı'nın katıldığı cenaze törenleri örnek olay olarak incelenmiştir. Son olarak da Sonuç başlığı altında çalışmanın kısa bir değerlendirmesine yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

ASKERİ CENAZE TÖRENLERİNDE BANDO

1. BÖLÜM

ASKERİ CENAZE TÖRENLERİNDE BANDO

1.1. Askeri Törenler

Türk Silahlı Kuvvetlerinde tören; Genelkurmay Başkanlığı, kara, deniz ve hava kuvvetleri birlik ve kurumlarında karşılama, uğurlama, anma, devir-teslim, bayrak, emeklilik, ant içme, eğitim yılı açılışı ve mezuniyet gibi nedenlerle icra edilen faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca milli bayramlarda, il ve ilçelerin kurtuluş günlerinde, meydanlarda; askeri cenaze törenlerinde ise camide veya caminin çevresinde askeri tören düzenlenmektedir. Türk Silahlı Kuvvetlerinde icra edilen törenler şu şekildedir:

- Karşılama ve Uğurlama Törenleri,
- Görev Devir-Teslim Törenleri,
- Rütbe Terfi Töreni,
- Emeklilik Töreni,
- Bayrak Törenleri,
- Sancak Verme Töreni,
- Sancak Devir-Teslim Töreni,
- Ulusal Bayram ve Günlerin Törenleri,
- Atatürk'ü Anma Töreni,
- İl ve İlçelerin Kurtuluşlarıyla İlgili Törenler,
- Ant İçme Töreni,
- Eğitim Yılı Açılış Töreni,
- Mezuniyet (Diploma) Töreni,
- Madalya Takma Töreni,
- Cenaze Töreni.

Türk Silahlı Kuvvetlerinde icra edilen bu törenlerden; emeklilik töreni, ant içme töreni, mezuniyet töreni ve cenaze töreni geçiş ritüeli kapsamına girmektedir. Bu bölümde sadece geçiş ritüeli kapsamındaki emeklilik töreni, ant içme töreni ve mezuniyet

töreni ele alınacaktır. Geçiş ritüellerinden sayılan ve tezimizin konusu olan askeri cenaze törenleri bir sonraki başlık altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Emeklilik töreninin ardından, emekli olan bir askeri personel askeri hayattan sivil hayata geçer. Ant içme töreninde ise vatani görevini yapmaya gelen bir vatandaş, yirmi bir günlük temel askerlik eğitiminin ardından yemin ederek er statüsüne kavuşur ve askerlik hizmetini tamamlamak üzere acemi birliğinden usta birliğine uğurlanır. Harp okulları ya da astsubay meslek yüksekokullarından mezun olarak Türk Silahlı Kuvvetlerine subay veya astsubay olarak katılmaya hak kazanan askeri öğrenciler için düzenlenen mezuniyet törenlerinde, askeri öğrencilikten rütbeli birer askere geçiş söz konusudur. Askeri cenaze törenleri, meslek hayatına devam eden ya da emeklilik hakkı kazanmış askeri personelin rütbesine göre düzenlenen ve bu dünyadan başka bir aleme geçişini simgeleyen törenlerdir.

Emeklilik törenleri, Türk Silahlı Kuvvetlerine hizmet ederek emekliliği hak eden personel (General/amiral, subay, astsubay, uzman erbaş) için düzenlenmektedir. Türk Silahlı Kuvvetlerinde şu şartlarla emekli olan personele tören düzenlenmektedir: kanuni süresini doldurarak istekleri üzerine emekli olanlara, kadrosuzluk nedeniyle emekli edilenlere, sağlık nedenlerinden dolayı emekliye ayrılanlara, yaş haddinden dolayı emekli edilenlere ve mecburi hizmetini tamamladıktan sonra istifa edenlere. Sicil yoluyla (yetersizlik ve disiplinsizlik) emekliye sevk edilenlere, mahkeme kararıyla ayrılanlara, istifa etmiş sayılanlara ve Yüksek Askeri Şura kararı ile Silahlı Kuvvetlerden ilişiği kesilen personele ise emeklilik töreni düzenlenmemektedir. Emekliye ayrılan Türk Silahlı Kuvvetleri personeli için yapılacak törenin zamanı ve yeri personelin görev aldığı kıta/kurum/komutanlık tarafından belirlenir ve aşağıdaki şekilde uygulanır:

- Emeklilik kararlarının okunması,
- Törene katılan en kıdemli komutanın konuşması,
- Emekli personel adına konuşmanın yapılması,
- Hizmet hediyelerinin verilmesi,
- Fotoğraf çekimi ve kokteyl.

Türk Silahlı Kuvvetlerinden emekliye ayrılan personele emeklilik töreninde, mensubu olduğu kuvvetin ya da çalıştığı kıta/kurum/komutanlığın işaretinin olduğu hizmet anısı şilti ve belirlenen hatıra eşyası hediye olarak takdim edilmektedir.

Ant içme törenleri, vatani görevini yapmak üzere Türk Silahlı Kuvvetlerine katılan her askerin yemin etmesi için düzenlenen törenlerdir. Ant içme törenleri, askerlerin temel askerlik hizmetini tamamlamalarından sonra yapılmaktadır. Ant içme törenleri temel askerlik süresi olan yirmi bir günün sonunda genellikle Cuma günleri yapılmaktadır. Ant içme töreninin yapılacağı gün, ant içeceklerin hepsi silahsız, temiz ve yeni askeri üniformaları (kamuflej) ile mevcutlarına göre bir veya birkaç sıra olarak, yemin edecekleri Türk Bayrağı ile süslenmiş masaların daha önceden belirlenmiş uzaklığında dururlar. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra tören alanına sancak getirilir. Bando, sancak tören alanına getirilirken sancak marşını çalar. Tören komutanı tarafından mikrofondan gerekli uyarılar yapıldıktan sonra, sancak törene katılanlar tarafından mutlaka ayakta selamlanır. Bu durumda askeri birlikler selam dur pozisyonundadır.

Sancak tören alanındaki yerini aldıktan sonra, tören komutanı askeri birliklere rahat komutunu verir. Törene katılan izleyiciler de tekrar yerlerine otururlar. Daha sonra trompetin ‘Saygı Marşını’ çalmasıyla ‘Saygı Duruşu’ yapılır, müteakiben bando eşliğinde ‘İstiklal Marşı’ çalınır ve söylenir. İstiklal marşının okunmasından sonra tören komutanı önce sancağı tanıtır. Sonra bu törenin önemini, birliğin tarihini ve kahramanlığını anlatır. Sancak altında yurda büyük hizmet veren kahramanların adlarını saygıyla anıp, milli duyguları harekete geçirdikten sonra ant içmeyi başlatır. Ant içecekler, verilen komutlarla oldukları yerlerden önceden belirlenmiş sıralar halinde Türk Bayrağı ile süslenmiş masaların iki yanına gelirler. Gidiş ve gelişlerinde sancak topluca selamlattırılır. Türk Bayrağı ile süslenmiş masaların iki yanında bulunan ant içecek topluluk, bir ellerini masanın üstündeki silahların üzerine diğer ellerini de arkadaşlarının sırtına koyarak şu yemini ederler:

“Barışta ve savaşta, karada, denizde ve havada, her zaman ve her yerde, milletime ve cumhuriyetime, doğruluk ve muhabbetle hizmet, ve kanunlara, ve nizamla, ve amirlerime itaat edeceğime, ve askerliğin namusunu, Türk sancağının şanını, canımdan aziz bilip, icabında vatan, cumhuriyet ve vazife uğrunda, seve seve hayatımı feda eyleyeceğime, namusum üzerine, ant içerim”.

Ant içme faaliyeti sona erince sancak yerine götürülür. Bundan sonra birlik komutanı veya törene davet edilen ve hazır bulunan en yüksek rütbeli komutan ant içme töreninin önemini belirten bir konuşma yapar. Ant içerek asker olan kişilere bundan sonraki askerlik hayatları ile ilgili tavsiyelerde bulunur ve başarılar diler. Ant içme töreni yapılacak olan tören geçişinin ardından son bulur.

Mezuniyet törenleri, harp okulları veya astsubay meslek yüksekokullarında eğitim yıllarının sonlarında yapılan törenlerdir. Bu törenlerde mezun olarak kıtaya çıkacak olan subay ve astsubaylara diplomaları teslim edilir. Bu törenlerde askeri öğrencilikten, rütbeli bir asker olmaya geçiş söz konusudur. Diploma törenleri genel olarak şu şekilde düzenlenir:

- İstiklal Marşının çalınıp söylenmesi,
- Konuşmaların yapılması (Birinci olan öğrenci, okul komutanının konuşmaları),
- Dereceye girenlere (ilk üç) diplomalarının yanında çeşitli hediyelerin verilmesi,
- Diğer öğrencilere diplomalarının verilmesi,
- Tören geçişi ve törenin son bulması.

1.2. Askeri Cenaze Törenleri

Türk Silahlı Kuvvetleri'nde yapılan törenlerden bir tanesi de askeri cenaze törenleridir. Askeri cenaze törenleri, Türk Silahlı Kuvvetleri mensubu olup, görev başında ya da emekli olduktan sonra vefat eden rütbeli askerler ile muharip/malul erbaş ve erler için ya da şehit olan rütbeli/rütbesiz bütün asker kişiler için düzenlenmektedir.

Askeri cenaze törenleri, garnizon komutanlıklarınca düzenlenip, yürütülmektedir. Garnizon komutanlıkları ise bu törenleri kendi adına yürütmesi için, merkez komutanlıklarına görev vermektedir. Askeri cenaze töreninin planlama ve uygulaması için, ölen kişinin ailesi ve yakınları tarafından, garnizon komutanlığına müracaat etmesi gerekmektedir. Şehit cenaze törenleri dışında, askeri cenaze töreninin düzenlenebilmesi için, cenazenin bulunduğu şehirde askeri bir birliğin bulunması gerekmektedir.

Askeri cenaze törenleri, vefat eden askerin rütbesi ve töreni icra edecek birliğin büyüklüğü ile orantılı olarak aşağıdaki şekilde beş sınıfta gruplandırılmıştır (Tablo 1.1):

- A Tipi Askeri Cenaze Töreni: Bir tabur ve bando katılımı ile Genelkurmay Başkanları, Kuvvet Komutanları ve Orgeneral/Oramiral rütbesindeki kişiler için düzenlenmektedir.
- B Tipi Askeri Cenaze Töreni: Bir bölük ve bando katılımı ile Korgeneral/Koramiral, Tümgeneral/Tümamiral, Tuğgeneral/Tuğamiral ve Albay rütbesindeki kişiler için düzenlenmektedir.
- C Tipi Askeri Cenaze Töreni: Bir takım katılımı ile Albay rütbesi dışındaki diğer subaylar ve askeri öğrenciler için düzenlenmektedir. Yarbay ve binbaşılardan cenaze törenine bando da katılır. Diğer subay ve öğrencilerin töreninde bando bulunmaz.
- D Tipi Askeri Cenaze Töreni: Manga ile yapılan törenlerdir. Astsubay, Uzman Erbaş, Muharip/Malul Gazi Erbaş ve Erler için düzenlenmektedir.
- E Tipi Askeri Cenaze Töreni: Şehit Cenaze Törenidir. Bir bölük ve bando ile icra edilmektedir. General/amiraller dışında görev yapan rütbeli ve rütbesiz tüm askerler için düzenlenen şehit cenaze törenleridir. General ve amiraller şehit düştüğünde, kendi rütbeleriyle orantılı olarak cenaze töreni düzenlenmektedir. Yani bir korgeneral şehit düştüğünde B tipi tören şekli düzenlenirken, bir yüzbaşı şehit düştüğünde E tipi tören düzenlenmektedir.

Askeri cenaze törenleri, hizmette olan ve hizmette olmayan (emekli) personele düzenlenen törenler ile şehit cenaze törenleri olmak üzere bundan sonraki başlıklarda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Tablo 1.1- Türk Silahlı Kuvvetlerinde rütbe ve statülere göre düzenlenen askeri cenaze törenleri

Tip	Rütbe/Statü	Tören Birliği
A	Gnkur. Bşk.	1 Tb. (2 Bl.lü, Bl.ler 4' Er Tk.lı) Bando Top Arabası
	Kuvvet Komutanları	1 Tb. (3 Bl.lü, Bl.ler 2' Şer Tk.lı) Bando Top Arabası
	Orgeneral/Oramiral	1 Tb. (3 Bl.lü, Bl.ler 2' Şer Tk.lı) Bando Top Arabası
B	Korgeneral/Koramiral	1 Bl. (3 Takımlı) Bando Top Arabası
	Tümgenaral/Tümamiral	1 Bl. (3 Takımlı) Bando Top Arabası
	Tuğgenaral/Tuğamiral	1 Bl. (3 Takımlı) Bando Top Arabası
	Albaylar	1 Tk. Bando Top Arabası
C	Yarbay ve Binbaşlılar	1 Takım Bando
	Diğer Subaylar	1 Takım
	Askeri Öğrenci	1 Manga (Öğrencilerden Oluşur)
D	Astsubay	2 Manga
	Uzm. Erbaş, Muharip/ Malul Gazi Erbaş ve Erler	1 Manga
E	Şehit Cenaze Töreni Generaller Hariç Vazife Esnasında Hayatını Kaybedenler	1 Bölük (2 Tk.lı) Bando Top Arabası

1.2.1. Genelkurmay Başkanlarına Uygulanacak Cenaze Törenleri

Genelkurmay Başkanlarının görevdeyken Ankara'da vefat etmeleri halinde, cenaze töreni Genelkurmay Başkanlığı idaresinde Ankara Garnizon Komutanlığı tarafından yapılmaktadır. Bu cenaze törenlerine, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay

Komutanlığı Tören Taburu ve bando katılmaktadır. Görevdeyken vefat eden Genelkurmay Başkanının naaşları, Genelkurmay Karargahında yapılan törenden sonra vasiyetleri ya da ailesinin istekleri doğrultusunda tercihen Ankara dışına sevki gerçekleştirilebilmektedir.

Hastanede ya da evinde vefat eden Genelkurmay Başkanlarının naaşları Ankara Garnizon Komutanlığınca alınmaktadır. Bu esnada yapılan törende bir saygı mangası bulunur. Cenaze aracı polis ve askeri trafik eskortuyla Genelkurmay Başkanlığına götürülür. Genelkurmay Başkanının naaşı Genelkurmay Başkanlığı'na ulaştığında burada bir tören düzenlenir. Genelkurmay Başkanını taşıyan cenaze aracı Genelkurmay Karargahına gelişinde törene katılanlar tarafından selamlanarak karşılanır. Genelkurmay töreninde yapılan tören programı şu şekildedir:

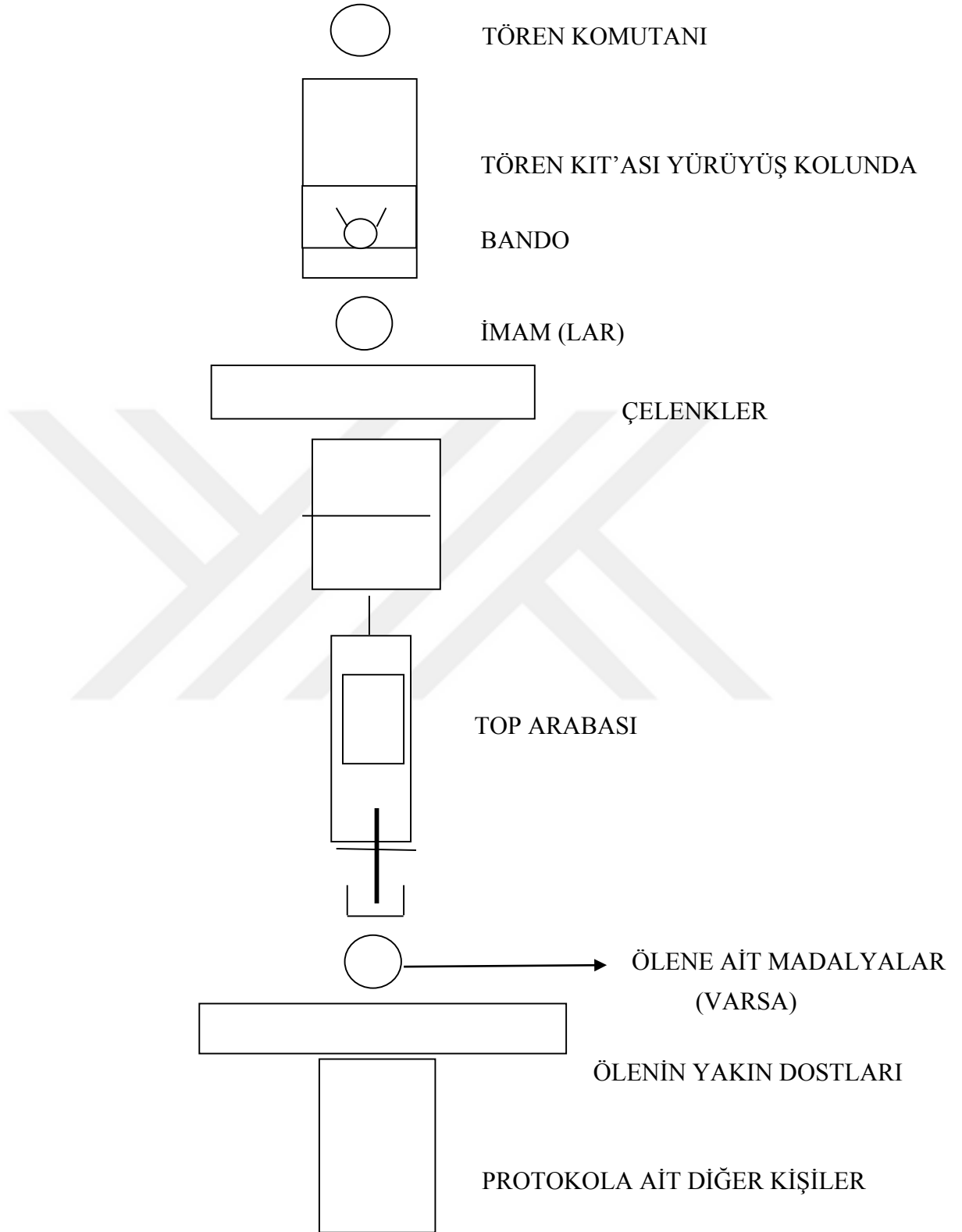
- Naaşın karşılanması ve katafalka konulması,
- Saygı duruşu,
- Vefat eden Genelkurmay Başkanının biyografisinin okunması,
- Naaşın önünden törene katılanların saygı geçişi,
- Naaşın selamlanarak manga ile cenaze aracına konulması ve Genelkurmay Karargahından uğurlanması.

Genelkurmay Karargahından uğurlanan naaş, askeri cenaze töreninin yapılması maksadıyla camiye doğru hareket eder. Genelkurmay Karargahından uğurlanan naaş, Ankara Garnizon Komutanlığı'nca askeri cenaze törenlerinin yapıldığı camilerden biri olan Kocatepe Camisine getirilir. Törene katılanlar, cenaze mangası tarafından cenaze aracından alınıp musalla taşına konulmasına kadar naaşı selamlarlar. Cami avlusunda törene katılanların bulunacağı yerler ve protokol hizmetleri Garnizon Komutanlığınca belirlenmektedir. Musalla taşı üzerinde bulunan naaşın başında ve ayakucunda, asgari beş dakika süreyle birer nöbetçi saygı nöbeti tutar. Bu nöbet cenaze namazı başlamadan sona ermektedir. Cenaze namazını kimin kıldırılacağı Garnizon Komutanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından koordine edilir. Cenaze namazının kılınmasını müteakip törene katılanlar askeri cenaze töreninin yapılması maksadıyla cami avlusunu terk ederek Garnizon Komutanlığı tarafından belirlenen yerlerini alırlar. Naaş, musalla taşıdan

komutla cenaze mangası ile alınarak top arabasının bulunduğu yere kadar taşınır ve top arabasına yüklenir. Bu esnada törene katılanlar naaşı selamlarlar. Naaşın top arabasına yüklenmesinden sonra törene katılanlar, tespit edilen protokol sırasına göre top arabasının gerisinde yerlerini alırlar. Buradaki düzen şu şekildedir:

- Sancak ve tören taburu (en önde),
- Bando,
- Çelenkler (çelenkleri cenaze mangasındaki askerlerden bir bölümü taşır),
- Top arabası (yanında cenaze mangası bulunur ve burada cenaze yürüyüşüne eşlik eder),
- Törene katılanlar (Askeri, mülki) (en arkada).

Tören komutanının (tören tabur komutanı) vereceği komutla oluşturulan kortej cenaze yürüyüşüne başlar (Şekil 1.1). Cenaze yürüyüşü önceden Ankara Merkez Komutanlığı tarafından belirlenmiş olan cenaze aracının bulunduğu yere kadar devam eder. Bu yürüyüş esnasında askeri cenaze törenine katılan bando cenaze marşı çalar. Belirlenen yerde kortej komutla durur ve bando çalmayı keser. Kortejin durmasından sonra törene katılan bando, sancak ve tören taburu ile törene katılanlar yürüyüşün yapıldığı güzergahta önceden planlanan yerlerini alırlar. Naaş verilen komutla top arabasından cenaze mangası ile alınarak cenaze aracına konulur. Bu sırada törene katılan herkes selam dururlar. Cenaze aracının hareketiyle bando tekrar cenaze marşını çalmaya başlar, törene katılanlar önlerinden geçen naaşı selamlamaya devam eder. Cenaze aracı, tören taburunu geçmesiyle birlikte bando cenaze marşını çalmayı sona erdirir ve törene katılanlar selamlamayı bırakır. Cenaze aracı naaşın defnedileceği kabristana doğru hareket eder.

Şekil 1.1- Askeri cenaze töreninde yürüyüş düzeni (top arabası ile).

Cenazenin defnedileceği kabristanda yapılacak dini törende, tören düzeni alınırken saygı mangası bulundurulur. Saygı mangası mezarın on beş adım karşısında ve cephesi mezara karşı olmak üzere saf düzeninde bulundurulur. Kıta ile mezar arasında başka birilerinin olmasına müsaade edilmez ve bu ara boş bırakılır. Naaş kabristanının kapısında cenaze mangası ile cenaze aracından alınır ve törene katılanlara teslim edilir. Naaş mezara kadar omuzlarda taşınır ve dini vecibeler (dua ve kuran-ı kerim okunması gibi) yerine getirilerek toprağa verilir. Kabristanda yapılan tören dini ağırlıktadır. Burada yapılan törende askeri pratik olarak sadece, naaşın mezara indirilmesi esnasında tören kıta komutanının komutuyla saygı mangası üç defa saygı atışı yapar. Naaşın mezara indirilmesinden sonra saygı atışı sona erer. 11 Eylül 2017 tarihinden itibaren, bandodan görevlendirilen bir trompetçinin ‘ti’ sesini verme uygulaması kaldırılmıştır. Ayrıca aynı tarih askeri cenaze törenlerinde çalınan marşın da değişim tarihidir ve bu konu bir sonraki kısımda incelenecektir.

Ankara dışında ya da yurtdışında vefat eden Genelkurmay Başkanlarının naaşlarının Türkiye’ye (Ankara) getirilme süresinin bir günü geçmemesine özen gösterilmektedir. Cenazenin sevki için yapılan törene saygı mangası eşlik eder. Törende Garnizon Komutanı ve askeri protokolde bulunan personel hazır bulunur. Cenaze uçak ile sevk edilmiş ise askeri havaalanında ilgili meydan komutanlığınca bir saygı mangası ile tören yapılır. Uçak ile sevk edilen cenaze GATA hastanesine Ankara Garnizon Komutanlığı sorumluluğunda kaldırılır. Cenaze karayolu veya helikopter ile sevk edilmiş ise direkt olarak GATA hastanesine getirilir ve bir saygı mangası ile burada tören yapılır. Saygı mangası Ankara Garnizon Komutanlığı tarafından görevlendirilmektedir.

Genelkurmay Başkanları, Kuvvet Komutanları ve Orgeneral/Oramirallere yapılan A tipi askeri cenaze töreni; Ankara, İstanbul ve İzmir garnizonlarında yapılmaktadır. Diğer garnizonlarda bu tip askeri cenaze töreninin yapılması gerekirse, o garnizonda bulunan birliğin seviyesine ve imkanlarına göre tören düzenlenmektedir.

Ankara dışında yapılacak törenlerde; ilk olarak naaş, havaalanı/terminalde saygı mangası tarafından karşılanır. Buradaki karşılamaya o ilin garnizon komutanı ve belirlenen askeri personel katılır. Naaş, ailenin isteğine göre o gün defnedilecekse cenaze

arabasıyla camiye, defnedilmeyecekse belirlenen hastaneye Garnizon Komutanlığınca Emniyet Müdürlüğü ile koordine edilerek götürülür. Defin günü, naaş hastaneden Garnizon Komutanlığı tarafından alınarak törenin yapılacağı camiye getirilir. Camide yapılacak askeri cenaze törenine katılacak askeri ve mülki erkanın bulunacağı yerlerin planlaması o ilin Garnizon Komutanlığınca yapılır.

Emekli Genelkurmay Başkanlarına yapılacak askeri cenaze töreni, görevdeyken vefat eden Genelkurmay Başkanlarına yapılan tören gibidir. Ankara dışında vefat edenler ve ailesinin isteğiyle Ankara'ya naaşının gönderilmesi istenilmeyenlerin cenaze törenleri, Ankara'da yapılan cenaze törenlerinin benzeri bulundukları ilde yapılır. Ankara dışında, İstanbul ya da İzmir'de yapılacak törenlere, bir sancak ve Garnizon Komutanlıklarınca teşkil edilen merasim taburu ile bando iştirak eder. Bu üç garnizonun dışında askeri cenaze töreni yapılacaksa o ildeki birliğin imkanlarına göre en iyi seviye askeri cenaze töreni yapılır.

1.2.2. General/Amirallerin Cenaze Törenleri

Kuvvet Komutanlarının vefatlarında, ilk olarak Kuvvet Komutanlıkları karargahlarında tören yapılmaktadır. Kuvvet Karargahında yapılan tören programı, Genelkurmay Başkanlarına Genelkurmay Karargahında yapılan törenin aynısıdır. Burada yapılan tören programını hatırlayacak olursak:

- Naaşın karşılanması ve katafalka konulması,
- Saygı duruşu,
- Vefat eden Kuvvet Komutanının biyografisinin okunması,
- Naaşın önünden törene katılanların saygı geçişi,
- Naaşın selamlanarak manga ile cenaze aracına konulması ve İlgili Kuvvet Karargahından uğurlanması.

Kuvvet Komutanlarına düzenlenecek askeri cenaze törenlerine; sancağın da bulunduğu Kuvvet Komutanlığı merasim taburu, bando ve top arabası bulundurulur. Askeri cenaze töreni pratikleri ve kabristanda yapılan tören Genelkurmay Başkanlarına yapılan törenlerdeki gibidir. Kuvvet Komutanlarının Ankara dışında ya da yurtdışında

vefatları halindeki uygulamalar, Genelkurmay Başkanlarına uygulanan işlemler ile bir farklılık göstermemektedir. Emekli Kuvvet Komutanlarına yapılan cenaze töreni görevdeyken vefat eden Kuvvet Komutanlarına yapılan törenin aynısıdır.

Kuvvet Komutanları dışındaki diğer orgeneral ve oramirallerin cenaze törenlerine ise; bir tugay veya alay sancağı ile bir tabur ve bando katılmaktadır. Cenaze top arabasında taşınmaktadır. Görevdeyken vefat edenler için cenaze töreni, ilgili karargah veya birlik komutanlığı, Garnizon Komutanlıkları ile koordineli olarak görev yaptığı garnizonda, görevdeyken görev yaptığı garnizon dışında vefat edenler için, cenazenin görev yerine getirilmesi mümkün değilse, ailelerinin talebi halinde defnedilecek yerin garnizon komutanlığınca yapılır. Emekliyken vefat eden orgeneral/oramiraller için cenaze töreni; ailelerinin talebi halinde Ordu Karargahlarında, Ordu Karargahı bulunmayan yerlerde ise Garnizon Komutanlıklarında yapılır. Buradaki tören şekli, Genelkurmay Başkanları ve Kuvvet Komutanlarına kendi karargahlarında yapılan ve yukarıda da açıklandığı şekildedir. Camide yapılacak törenlerin planlaması ve uygulanması Garnizon Komutanlıklarınca yürütülmektedir. Emekli Orgeneral/Oramirallere yapılan cenaze töreni görevdeyken vefat eden Orgeneral/Oramirallere yapılan törenin aynısıdır.

Korgeneral/Koramiral, Tümgeneral/Tümamiral ve Tuğgeneral/Tümamirallerin cenaze törenlerinde üç takımlı bir bölük ve bando bulundurulmaktadır. Bu cenaze şekli artık B tipi askeri cenaze töreni kapsamındadır. Söz konusu rütbelerdeki emekli personel vefat ettiklerinde de aynı koşullarda askeri cenaze töreni düzenlenmektedir. Çalışırken vefat eden Korgeneral/Koramiral, Tümgeneral/Tümamiral ve Tuğgeneral/Tümamirallere diğer bütün rütbeli askerlere olduğu gibi çalıştıkları kurumlarda da tören düzenlenmektedir.

1.2.3. Subay, Astsubay ve Diğer Asker Şahısların Cenaze Törenleri

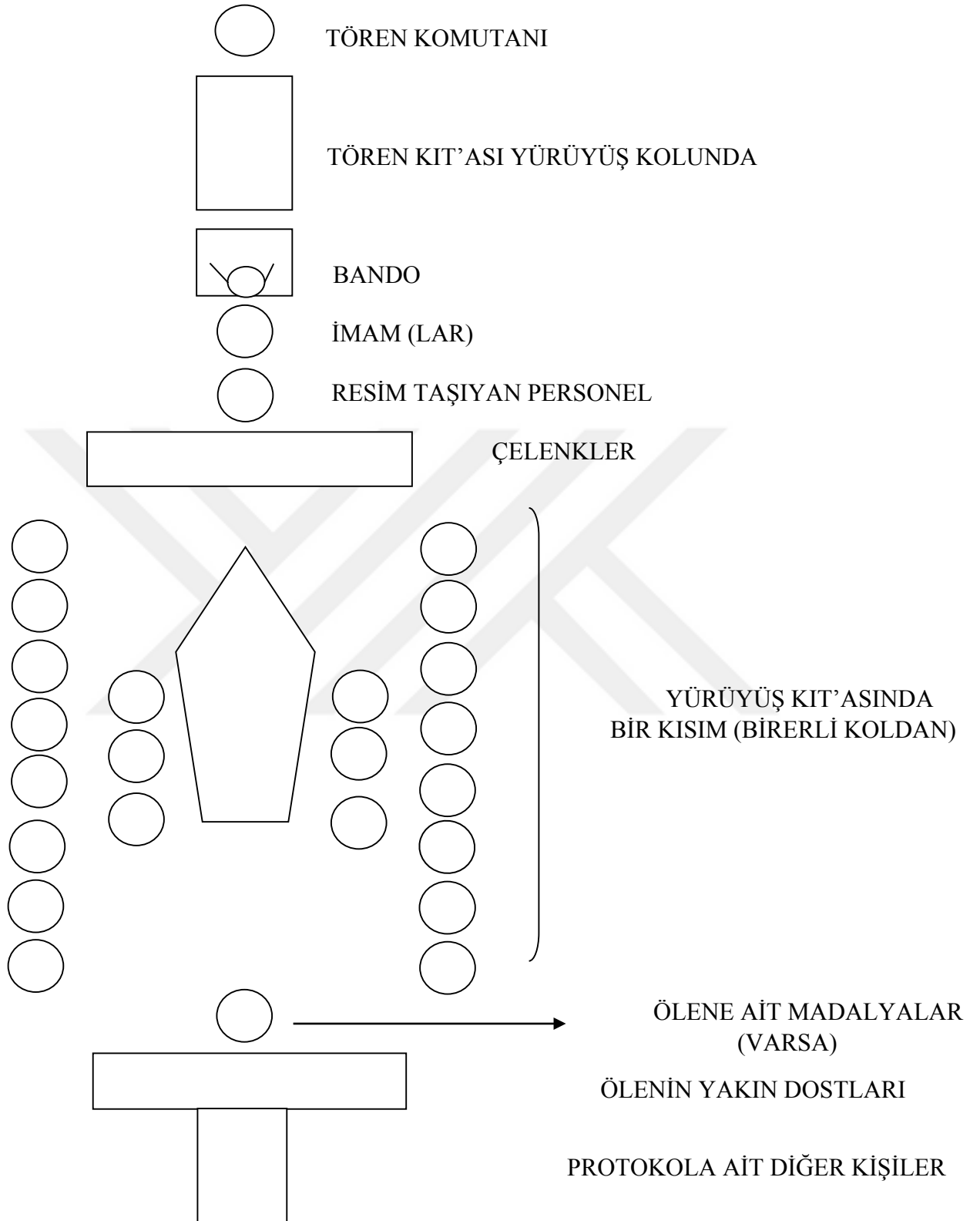
Albay, yarbay ve binbaşılardan cenaze törenlerinde, bir takım ve garnizonda varsa bando görevlendirilir. Albayların cenazesi, yarbay ve binbaşılardan farklı olarak garnizonda mevcut ise top arabasında taşınmaktadır. Bu da albayların cenaze törenlerini B tipi askeri cenaze töreni kapsamına almaktadır. Burada statü belirleyici bir konumda

olan top arabası yalnızca albayların cenaze töreninde kullanılma ihtimali varken (albayların cenazesi garnizonda mevcutsa top arabasında taşınır), yarbay ve binbaşılardan cenaze törenlerinde hiçbir şekilde kullanılmamaktadır (Şekil 1.2). Yarbay ve daha aşağı rütbedeki subayların cenaze töreni C tipi askeri cenaze töreni kapsamındadır. Cenaze törenine personel görevdeyken vefat etmiş ise, ölen kişinin bağlı olduğu birlik subay ve astsubayları ile diğer birlik ve kuruluşlardan temsilciler katılır. Emekliyken vefat edenlerin törenine katılacak personel ilgili Garnizon Komutanlığının özel emiri ile belirtilmektedir.

Yüzbaşı, üsteğmen, teğmen ve asteğmen rütbesindeki kişilerin cenaze töreninde, yalnızca bir takım görevlendirilir. Askeri bando ve top arabası verilmez. Harp okulları ve askeri meslek yüksekokulları cenaze törenine, bir subay komutasında bir manga katılır. Bu mangadan başka okul komutanlıklarınca saptanacak, görevi uygun olan subaylar ve öğrenciler de törene iştirak ettirilir.

Astsubayların cenaze törenlerinde, bir astsubay komutasında iki mangalık bir tören kıtası bulundurulur. Çalıştığı birlik ya da kurumdan subay ve astsubaylar törende hazır bulunur. Uzman erbaş, muharip/malul gazi erbaş ve er ile diğer erbaş ve erlerin cenaze törenlerine, bir astsubay komutasında bir manga katılmaktadır. Astsubaylar, uzman erbaş ve erbaş/erlere uygulanan cenaze törenleri D tipi askeri cenaze töreni kapsamındadır.

Asker emeklilerinin cenaze törenlerinde; rütbe, sınıf ve derecelerine eşit olanlara yapılan törenlerin aynısı yapılmaktadır. Askerlik yükümlülüğünü yaparken muharip/malul gazi olan asteğmenlere ise görevdeki asteğmenlere yapılan cenaze töreninin aynısı yapılmaktadır. Silahlı Kuvvetlerden disiplinsizlik, ahlaki durum ya da diğer sebeplerden ötürü atılan/ayrılan personele ise askeri cenaze töreni yapılmamaktadır.

Şekil 1.2- Askeri Cenaze Töreninde yürüyüş düzeni (top arabası olmadan).

1.2.4. Şehit Cenaze Törenleri

Günümüzde ülkenin savunulması, vatanın bölünmez bütünlüğü ve milletin huzuru için ölümü göze alan ve canını feda eden şehitlerimizin; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin birlik ve bütünlüğünü, iradesini ve şehitlerine saygısını gösterecek törenlerle uğurlanmaları için azami önem verilmektedir. Bu nedenle diğer cenaze törenlerine ek olarak aşağıdaki esaslar şehit cenaze törenlerinde uygulanmaktadır. Birlik/karargahlarda yapılacak şehit cenaze töreni programı şu şekildedir:

- Tören programının arz edilmesi,
- Şehit/Şehitlerin karşılanması ve katafalka konulması,
- Saygı duruşu,
- Şehit/Şehitlerin biyografisinin okunması,
- Birlik personeli adına konuşmanın yapılması,
- Dua okunması (Şehit personelin dini inancına göre yapılmayabilir),
- Şehit/Şehitlerin selamlanarak manga ile cenaze aracına konulması ve birlik/karargahtan uğurlanması.

Şehit olan subay, astsubay, uzman erbaş ile erbaş ve erlerin cenaze törenleri için iki takımlı bir bölük, bando ve top arabası görevlendirilmektedir. Şehit cenaze törenleri hariç, askeri cenaze töreni için başka garnizondan birlik, bando ve top arabası taşınmamaktadır. Bu uygulama sadece şehitlere özgü bir uygulamadır. Top arabası temin edilemediği hallerde cenaze arabası görevlendirilmektedir. Şehit general ve amiraller için ise kendi rütbeleriyle orantılı tören yapılmaktadır. Şehitler, şehit düştükleri bölgeden defnedilecekleri bölgeye törenle uğurlanmaktadır. Uğurlama törenine bir tören mangası, Garnizon Komutanı veya temsilcisi ile belirlenen personel katılır. Şehit cenaze töreni diğer cenaze törenlerinin aksine aile nerede, hangi camide istiyorsa orada icra edilmektedir.

Diğer cenaze törenleri Garnizon Komutanlıklarının belirledikleri camilerde icra edilmektedir. Caminin ardından kabristanda yapılacak törende tören birliğinin bir mangası (saygı mangası) tarafından üç defa saygı atışı yapılmaktadır. Şehidin tabutu

üzerine sarılan bayrak, yıldızı üste gelecek şekilde katlanır, ailesinin talebi halinde; eşi, en büyük erkek evladından başlayarak çocukları, baba veya annesi sırasına göre kanuni mirasçılarına kırmızı kadife kaplı kutu içine konularak verilmektedir. Şehit cenaze törenleri, garnizonda görevli bütün general/amiraller ile azami miktarda subay, astsubay ve diğer personelin katılımıyla, oldukça kalabalık bir şekilde yapılmaktadır.

1.2.5. Askeri Cenaze Töreninin Uygulanması

Katafalk veya musalla taşı üzerinde bulunan naaşın başında cenaze mangasında görevli iki personel nöbet tutar. Nöbetçiler; biri naaşın başı hizasında, diğeri ayak hizasında, katafalk/musalla taşından bir adım uzakta, esas duruşta, yüzleri naaşa dönük olarak dururlar. Nöbetçilerin değiştirilmesi kıdemli personel/inzibat çavuşu tarafından yapılır. Kıdemli personel/inzibat çavuşunun “Uygun Adım Marş!” komutu ile yeni nöbetçiler eski nöbetçilerin bir adım açığında yerlerini alırlar. “Kıt’a Dur!” komutu ile yeni nöbetçiler durur. “Dikkat!” komutu ile eski nöbetçiler cenazeyi selamlar, “İleri Bak!” komutu ile esas duruşa geçer. “Sağa-Sola Dön!, Bir Adım İleri Marş!, Sağa-Sola Dön!” komutlarıyla yeni nöbetçiler nöbet yerini alırken eski nöbetçilerle yürüyüş düzenine geçerler. “Dikkat!” komutu ile yeni nöbetçiler cenazeyi selamlar, “İleri Bak!” komutu ile esas duruşa geçerler. “Uygun Adım Marş!” komutu ile eski nöbetçiler nöbet alanını terk ederler. Bu nöbet cenaze namazı başlamadan hemen önce sona erer.

Cenaze, cenaze mangası tarafından taşınır. Bu kısım, Merkez Komutanlıkları bünyesinde yer alır. Cenaze Hizmetleri Kısım; bir kısım karargahı ve cenaze timi/timlerinden oluşur. Kısım karargahında kısım komutanı veya kısım komutan yardımcısı, cenaze timi/timlerinde ise bir inzibat çavuşu, fotoğraf taşıyıcısı bir inzibat eri ve tabutu taşıyacak altı inzibat eri bulunur. Cenaze sayısı birden fazla olursa, cenaze sayısı ile orantılı olarak cenaze timinin sayısı artırılır. Cenaze katafalk/musalla taşından alınacağı zaman, Cenaze Hizmetleri Kısım Komutanının “Uygun Adım Marş!” komutu ile Cenaze Hizmetleri Kısım cenazenin başında yerlerini alırlar. “Kıt’a Dur!” komutuna müteakip, “Sağa-Sola Dön!” komutu ile cenazeye dönülür. “Dikkat!” komutu ile Cenaze Hizmetleri Kısım cenazeyi el ile selamlarlar. “İleri Bak!” komutu ile esas duruşa geçerler. “Şehit/Cenaze Al!” komutu ile inzibat erleri yavaş ve dikkatli bir şekilde tabutu

sarsmadan, elleri ile kavrayarak, katafalk/musalla taşından bir karış kadar kaldırıp tabutun başı istikametinde katafalk/musalla taşından uzaklaşınca kadar ilerler ve komut beklemeden sağ ve sol elleri ile tabutu omuzlarına alırlar. “Cenaze Yürüyüşü Marşı!” komutu ile gidilecek yere kadar cenaze yürüyüşü ile ilerler. Cenazenin bırakılacağı yere geldiğinde Cenaze Hizmetleri Kısım Komutanının “Kıt’a Dur!” Komutu ile durulur. “Şehit/Cenaze Bırak!” komutu ile cenaze dikkatli bir şekilde cenaze aracı/top arabasına bırakılır. Cenaze top arabasından alınırken iki inzibat eri ile inzibat çavuşu tabutun sağında, diğer inzibat erleri, top arabasının başında yerlerini alırlar. Cenaze Hizmetleri Kısım Komutanının “Şehit/Cenaze Al!” komutu ile inzibat erleri yavaş ve dikkatli bir şekilde tabutu elleri ile kavrayarak kaldırır. İnzibat çavuşu ile iki inzibat eri tabutu sol tarafta bulunan inzibat erlerine teslim ederler ve top arabasının etrafından dolaşarak yerlerini alırlar. Top arabasından alınan cenaze, naaşın defnedileceği yere götürülmek üzere cenaze aracına inzibat erleri tarafından taşınır. Askerler, cenazenin bulunduğu yere geldiğinden itibaren cenazeye mahsus saygı duruşundan başka bir selamlama yapmazlar. Törende bulunan erler, tüfeklerini namlu aşağıya gelmek üzere omuza asarlar.

Cenaze hareket ettirilirken, tören komutanının vereceği uyarı komutuyla, kıta saygı duruşuna geçer, kıta haricinde kalan subaylar cenazeye cephe alarak el ile selam verirler. Cenaze töreni Şekil 1.1 ve Şekil 1.2’deki gibi düzenlenir. Tören komutanı, tören kıtasını yürütmek için birliğin duyabileceği bir ses tonu ile “Tören Kıtası, Tüfek As! Cenaze Yürüyüşü, Marşı!” komutunu verir. Kıta bu komut ile hareket eder. Bando eğer törende mevcutsa cenaze marşı ile onlar da yürüyüşe katılır. Cenaze yürüyüşü tören adımı olduğu gibi uygulanır. Ancak ayaklar fazla kaldırılmaz, topuk ve ayak tabanları yere sertçe vurulmaz ve eller sallanmaz.

Mezarlık uzakta ise ve tören mezarlığa kadar devam etmeyecekse, törenin nereye kadar devam edeceği verilecek emirlerle belirlenir. Tabutun top arabasına konulması halinde, topu çeken araca inzibat erleri bindirilmez. Cenazenin geçeceği güzergah boyunca saf düzeninde bulunan tören kıtasındaki erler, tüfek namluları aşağıda olacak şekilde cenaze ve onu izleyen topluluk geçene kadar esas duruşta kalırlar. Mezarlıkta saygı duruşunda bulunmak üzere ayrıca bir kıta ve cenazenin taşınmasında yardım için yeterli sayıda silahsız er bulundurulabilir. Mezarlıkta saygı mangası yer uygunsa, mezarın

on beş adım karşısında ve cephe mezara karşı olmak üzere safta bulunur. Cenazenin mezara indirilmesinde, tören komutanının komutuyla saygı duruşu yapılır. Bu sırada kıta haricinde törene katılanlar da mezara cephe alarak saygı duruşuna geçerler. Eğer vefat eden kişi şehit olmuşsa, bu askerler haricinde bir saygı mangası oluşturulur. Saygı mangası, mezarın on beş adım karşısında ve cephe mezara dönük olmak üzere vaziyet alır ve tüfekte üç atım saygı atışı yapılarak törene son verilir.

1.3. Askeri Bandolar ve Askeri Cenaze Törenlerinde Müzik

1.3.1. Askeri Bandolar

Türklerde askeri müzik topluluklarının varlığı eski Çin kaynaklarına göre milattan öncesine kadar uzanmaktadır. Savaşların yanı sıra at yarışları, ok atma gibi eğlence, ziyafet ve törenlerde yer alan bu müzik toplulukları, Hunlardan itibaren Göktürk ve Uygurlarda ‘tuğ takımı’ olarak isimlendirilmişlerdir. Gazimihal’e (1955: 1) göre davul, zurna, boru ve zil gibi aletlerden oluşan bu takımları resmi tören ve orduda çaldıran, güney ve batıya doğru yayanlar Türkler olmuştur. Öyle ki Orta Asya’dan getirilme bu aletlerle böyle bir takımın Çin’de kurulduğunu belirtmektedir.

İslamiyetin kabulü ile birlikte tuğ takımları Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu gibi devletlerde tabılhane/nevbethaneye, Osmanlı Devletinde ise çeşitli isimler aldıktan sonra son olarak mehterhaneye dönüşmüştür. Osmanlı Devletine söz konusu müzik topluluğu Anadolu Selçuklularından geçmiştir. Anadolu Selçukluların, Osmanlı Devletine bağımsızlık fermanıyla beraber hakimiyet simgesi olan tuğ (sancak) ve zil, boru ve davul gibi çalgılar gönderdiği bilinmektedir. Osmanlının imparatorluk döneminde mehter geleneği saraya ve padişaha bağlı bir devlet kuruluşuna dönüşmüştür. Gazimihal, devlet maaşına bağlı tek musiki ocağının mehterhane olduğunu söylemektedir (1955: 11). Osmanlının ilk dönemlerinde sadece padişaha ait bir mehter takımı bulunurken, devletin büyümesi ile birlikte vezirlere ve beyliklere de makam derecelerine göre mehter takımları verilmeye başlanmıştır. Mehterin büyüklüğü kat terimi kullanılarak anlaşılmaktadır. Padişahlara mahsus mehter takımları 12 katlıydı. Yani her çalgıdan 12 tane vardı. Devleti yöneten diğer kişiler de makamlarına göre 9 ya da 7 katlı mehtere sahiplerdi. Yeniçeri Ocağının bünyesinde bulunan mehter savaşlarda da yerini almıştır.

Savaşa başlamadan önce düşmana korku orduya ise moral veren mehterler, zafer ile sonuçlanan savaşlardan sonra ise kutlamalar için kullanılmıştır. Kaya'ya (2012: 99) göre, Osmanlı'da mehterin başlıca iki işlevi vardır. İlki savaş zamanında ordunun gücünü ve azametini düşmana gösteren ve kendi ordusuna moral vererek rakibin moralini düşüren bir güç gösterisidir. İkincisi barış zamanında Allah'a, Peygamber'e ve padişaha methiyeler düzen, günün belirli zamanlarında (namazlardan önce ya da bayram günleri) ve törenlerdeki icra görevidir. Osmanlının son döneminde, II. Mahmud'un devlet teşkilatında yaptığı reformlardan biri olan Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile birlikte mehterhane de kapatılmıştır. Bu reform hareketi kapsamında 1826 yılında mehter yerine, Avrupa standartlarında çok sesli müzik icra edebilen bir askeri bando oluşturmak üzere Mızıkacı Hümayun kurulmuştur. İtalyan bando şefi Giuseppe Donizetti'yi de Mızıkacı Hümayun'un başına getirmişlerdir. Batılı bir bando oluşturmak düşüncesiyle kurulan Mızıkacı Hümayun günümüzdeki Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın temelini oluşturmaktadır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti adını alan Mızıkacı Hümayun, 1924 yılında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle İstanbul'dan Ankara'ya getirilmiştir. Daha sonraları Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti bünyesinde bulunan orkestra ve bando ayrılmıştır. Milli Savunma Bakanlığına bağlanan bandonun adı, bugün Türk Silahlı Kuvvetleri Armoni Mızıkası Komutanlığı olarak anılan Riyaset-i Cumhur Armoni Mızıkası olmuştur.

Günümüzde Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde; Genelkurmay Başkanlığı'nda 3, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda 21, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda 8 ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda ise 6 bando bulunmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri Armoni Mızıkası Komutanlığı (Ankara), Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Mehteran Birliği (İstanbul) ile Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Bandosu (Ankara) Genelkurmay Başkanlığına bağlıdır. 1'inci Ordu Bölge Bando Komutanlığı (İstanbul), 2'nci Ordu Bölge Bando Komutanlığı (Malatya), 3'üncü Ordu Bölge Bando Komutanlığı (Erzincan), Ege Ordusu Bölge Bando Komutanlığı (İzmir), 2'nci Kolordu Bölge Bando Komutanlığı (Gelibolu), 4'üncü Kolordu Bölge Bando Komutanlığı (Ankara), 5'inci Kolordu Bölge Bando Komutanlığı (Çorlu), 7'nci Kolordu Bölge Bando Komutanlığı (Diyarbakır), 8'inci Kolordu Bölge Bando Komutanlığı (Elazığ), 9'uncu Kolordu Bölge Bando

Komutanlığı (Erzurum), Bakım Okulu ve Eğitim Merkezi Bölge Bando Komutanlığı (Balıkesir), Sahra Sıhhiye Okulu ve Eğitim Merkezi Bölge Bando Komutanlığı (Samsun), Topçu ve Füze Okulu Bölge Bando Komutanlığı (Polatlı), 52'nci Motorlu Piyade Tümeni Bölge Bando Komutanlığı (İstanbul), 6'ncı Mekanize Piyade Tümeni Bölge Bando Komutanlığı (Adana), Kara Harp Okulu Komutanlığı Bandosu (Ankara), 3'üncü Piyade Eğitim Tugayı Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı (Antalya), 1'inci Komando Tugay Komutan Yardımcılığı Bandosu (Manisa), 5'inci Piyade Eğitim Tugay Bando Komutanlığı (Sivas), 15'inci Piyade Eğitim Tugay Bando Komutanlığı (Amasya) ve Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Bölge Bando Komutanlığı (Kıbrıs) Kara Kuvvetleri Komutanlığına bağlı bandolardır. Deniz Kuvvetleri Komutanlığındaki bandolar şu şekilde sıralanmıştır: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Bandosu (Ankara), Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Bandosu (İstanbul), Deniz Harp Okulu Komutanlığı Bandosu (İstanbul), Donanma Komutanlığı Bandosu (Gölcük), Çanakkale Boğaz Komutanlığı Bandosu (Çanakkale), Güney Deniz Saha Komutanlığı Bandosu (İzmir), Aksaz Deniz Üs Komutanlığı Bandosu (Marmaris) ve Akdeniz Bölge Komutanlığı Bandosu (Mersin). Son olarak Hava Kuvvetleri Komutanlığına bağlı bandolar ise şunlardır: Hava Kuvvetleri Komutanlığı Bandosu (Ankara), Hava Harp Okulu Komutanlığı Bandosu (İstanbul), Hava Teknik Okullar Komutanlığı Bandosu (İzmir), Muharip Hava Kuvveti ve Hava Füze Savunma Komutanlığı Bandosu (Eskişehir) ve Hava Er Eğitim Tugay Komutanlığı Bandosu (Kütahya). Ayrıca 15 Temmuz 2016 tarihinden sonra Türk Silahlı Kuvvetlerinden tamamen ayrılarak İçişleri Bakanlığına bağlanan Jandarma Genel Komutanlığı da Ankara, Foça/İzmir ve Van'da olmak üzere 3 tane bandoya sahiptir.

Günümüzde Kara Kuvvetleri Komutanlığınca bandolar, görev, kadro ve teşkilatlarına göre, özel bandolar, bölge bandoları ve eğitim birliği bandoları olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Özel bandolara Armoni Mızıkası ve Mehteran Birliği, bölge bandolarına Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı ve eğitim birliği bandolarına da 15. Piyade Eğitim Tugayı Bandosu örnek olarak gösterilebilir. Özel Bandolar, Türk Silahlı Kuvvetlerini, verdikleri konserlerle ülkemizde ve dünyada temsil eden bandolardır (Şekil 1.3 ve 1.4).

Şekil 1.3- Silahlı Kuvvetler Mehteran Birliği askeri bandolar festivalinde.

Şekil 1.4- Yurt dışındaki bir törende Türk askeri bandosu.

Aynı zamanda Armoni Mızıkası ve Muhafız Alayı Bandosu, devlet başkanlarını ve büyükelçileri karşılama törenlerinde yani resmi törenlerde yer alan özel bandolardır. Özel bando olarak nitelendirilen Armoni Mızıkası ve Mehteran Birliği personelinin çoğu Kara Kuvvetlerine mensup olmasına rağmen, bünyesinde Deniz ve Hava Kuvvetlerine bağlı bandocu personel de bulundurmaktadır. Özel bandolar kapsamında yer alan diğer bandolardan Muhafız Alayı Bandosu ve Kara Harp Okulu Bandosunun personelinin tamamı Kara Kuvvetleri Komutanlığına bağlıdır. Bölge Bandoları, coğrafi sorumluluk

sahası kapsamında tören yapan ve konser veren bandolardır. 2003 yılında sonuçlandırılan ve sadece Kara Kuvvetleri Komutanlığı nezdinde yapılan ‘Bölge Bando Komutanlıkları’ adlı çalışmayla, Kara Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde bulunan 100’ü aşkın askeri bando sayısı kademeli olarak azaltılmıştır. Bu çalışmayla Kara Kuvvetlerine bağlı bandoların sayıca azaltılması, personel bakımından mevcutlarının artırılması ve böylece daha etkin hale getirilmeleri planlanmıştır.

Günümüzde 1 tanesi Kıbrıs’ta olmak üzere 16 tane bölge bandosu, 4 tane eğitim birliği bandosu ve 1 tane de özel bando olmak üzere Kara Kuvvetleri Komutanlığına bağlı 21 tane bando bulunmaktadır (Tablo 1.2).

Tablo 1.2- Kara Kuvvetleri Komutanlığına bağlı askeri bandolar ve sorumluluk sahaları.

Bando Komutanlığı	Sorumluluk Sahası
1. Ordu	İstanbul (Anadolu Yakası), Kocaeli, Sakarya
2. Ordu	Malatya, Adıyaman
3. Ordu	Erzincan, Bayburt, Trabzon, Giresun Gümüşhane, Rize, Artvin
Ege Ordusu	İzmir, Aydın, Muğla, Denizli
2. Kolordu	Gelibolu, Keşan, Malkara
4. Kolordu	Ankara, Bolu, Çankırı, Kayseri, Kırıkkale
5. Kolordu	Tekirdağ, Kırklareli, Edirne
6. Mekanize Piyade Tümeni	Adana, Osmaniye, Kilis, Gaziantep, Kahramanmaraş, Hatay
7. Kolordu	Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Batman, Siirt
8. Kolordu	Elazığ, Tunceli, Bingöl, Bitlis, Muş
9. Kolordu	Erzurum, Ardahan, Kars, Iğdır, Ağrı
Bakım Okulu ve Eğt. Mrk.	Balıkesir, Bursa
Sahra Sıhhiye Okulu ve Eğt. Mrk.	Samsun, Çorum, Sinop, Ordu, Tokat
52. Motorlu Piyade Tümeni	İstanbul (Avrupa Yakası)
3. Piyade Eğitim Tugayı	Antalya, Burdur, Isparta, Konya, Aksaray, Niğde, Karaman
Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri	Kıbrıs
Topçu ve Füze Okulu	Polatlı
1. Komando Tugay Komutan Yardımcılığı	Manisa
5. Piyade Eğitim Tugayı	Sivas
15. Piyade Eğitim Tugayı	Amasya
Kara Harp Okulu	Ankara

Eğitim Birliği Bandoları ise, erbaş ve erlerin eğitildiği, daha çok yemin törenlerinin yapıldığı eğitim tugayları bünyesinde teşkil edilmiş, sadece bulundukları ilde

hizmet veren bandolardır. Askeri bandolar tören alanlarında görkemli, etkileyici ve disiplinli yapısıyla Silahlı Kuvvetlerin askeri yönünü sergileyen; konser verilen yerlerde estetik ve akademik yapısıyla Silahlı Kuvvetlerin sanatsal yönünü ortaya koyan birliklerdir.

Bando Komutanlıkları askeri törenlerin yanı sıra, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilk ve ortaöğretim okullarında bayrak törenleri, askeri birliklerde personel ve ailelerine konserler, ulusal bayramlar ile mahalli kurtuluş ve anma günlerinde tören ve konserler icra etmektedirler. Türk Silahlı Kuvvetleri bandoları, etkinlik durumuna göre yerli ve yabancı marşlardan Türk Sanat müziği ve Türk Halk müziğine, klasik Batı müziği eserlerinden pop, rock ve caz parçalarına kadar zengin bir repertuara sahiptirler. Her bando repertuar ve arşiv kısmına sahiptir. Bu kısımlarda birçok basılı ve dijital ortamda eser bulunmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin merkez arşivi ise Armoni Mızıkası bünyesindedir. Armoni Mızıkası her yıl kendisine ayrılan ödeneklerle Silahlı Kuvvetler repertuarına yeni eserler kazandırmaktadır. Armoni Mızıkası Repertuar ve Arşiv Kısımında çalışan personel ayrıca, popüler müzik parçalarının ya da diğer eserlerin bando aranjelerini yaparak da Silahlı Kuvvetler repertuarına katkıda bulunmaktadırlar. Armoni Mızıkası Repertuar ve Arşiv Kısımının bir diğer görevi de diğer bandoların kendisinden istedikleri eserleri onlara ulaştırmaktır.

Askeri bandolara personel yetiştiren kurum Bando Astsubay Meslek Yüksekokulu'dur. 15 Temmuz 2016 öncesinde Bando Okullar Komutanlığı ismiyle tarihte yerini alan ve Bando Astsubay Hazırlama Okulu (4 yıl/lise) ile Bando Astsubay Meslek Yüksek Okulunu (2 yıl) bünyesinde barındıran kurum; 15 Temmuz 2016'dan bir süre sonra askeri okulların lise kısımlarının kapatılmasıyla Bando Astsubay Meslek Yüksekokulu ismini almıştır. Bando Astsubay Meslek Yüksekokuluna girebilmek için, lise 4'üncü sınıf öğrencilerinin her yıl düzenlenen askeri okullar sınavından yeterli puanı alması ve fiziki, sağlık, mülakat ve yetenek testlerinden başarıyla geçmesi gerekmektedir. 2 yıllık meslek lisesi denginde eğitim veren Bando Astsubay Meslek Yüksek Okulunda şu dersler okutulmaktadır: Nota okuma, solfej, müzik teorisi, müzik tarihi, müzik teknolojileri, müzikal analiz, askeri bandolar tarihi, çalgı, armoni, eşlikli çalma, oda müziği, orkestra, bireysel ses eğitimi ve piyano (Şekil 1.5). Bu meslek derslerinin yanı

sıra İngilizce, edebiyat, tarih gibi kültür dersleri ve çeşitli askeri dersler de okul müfredatının kapsamındadır. Bandoları oluşturan ve okulda eğitimi verilen çalgılar: Küçük ve büyük flüt, obua, Eb ve Bb klarnet, fagot, alto-tenor-bariton saksafon, korno, trompet-kornet-büğü, trombon, bariton, küçük ve büyük bas ve vurma çalgılardır. Bu çalgıların yanı sıra her öğrenciye yan çalgı olarak piyano eğitimi verilmektedir. Türk Silahlı Kuvvetlerine sadece bandocu astsubay yetiştirmekle kalmayan okul, bandocu subay ihtiyacını da Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı ile yaptığı ikili protokol sayesinde sağlamaktadır. 15 Temmuz 2016 tarihinden önce, okulun lise kısmının sonunda dereceye giren ve disiplinli olduğuna okul yönetimi tarafından karar verilen öğrenciler, Ankara Devlet Konservatuvarının yaptığı iki aşamalı yetenek sınavına girmeye hak kazanıyor, bu aşamaları da başarıyla geçen öğrenciler, konservatuvarın ‘Askeri Bando Şefliği Bölümünde’ 4 yıllık eğitim almalarına müteakip, bando sınıfına mensup subay olarak Türk Silahlı Kuvvetleri’nde görev almaya başlıyorlardı. 15 Temmuz’dan sonra okulun lise kısmı kapatılınca, bu uygulama şimdilerde Meslek Yüksek Okulu 1’inci sınıftan sonra aynı şekilde devam etmektedir.

Şekil 1.5- Çalgı (klarnet) dersindeki Meslek Yüksek Okulu 1. sınıf öğrencileri.

1.3.2. Askeri Cenaze Törenlerinde Müzik

1789 Fransız Devrimi aydınlanma, özgürlük gibi düşünceleri ön plana çıkaran ve uluslaşma süreçlerini hızlandıran bir dönüm noktasıdır. Fransız Devriminin en önemli özelliği belki de diğer topluluklar açısından bir ulus devlet modeli teşkil etmesiydi. 19. yüzyıl itibariyle ortaya çıkmaya başlayan ulus devletler bir yönetim değişikliğinin ötesinde yeni bir dünya düzeni anlamına geliyordu. Ulus devletler, farklı coğrafyalarda farklı zamanlarda inşa süreçlerini tamamlamıştır. Örneğin, 18. yüzyılın sonunda Avrupa’da ortaya çıkmaya başlayan ulus devlet modeli, Türkiye’de 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kurulmuştur. Kuzey Afrika ve Asya’daki bazı ülkeler ise Türkiye’den sonra ulus devlet modeline geçebilmişlerdir. Uluslaşma süreçlerinin, bir siyasi yönetim değişikliği ile bir ideoloji değişikliği olduğunu söyleyebiliriz. Yeni ideolojinin kendini gösterdiği en önemli yapı ise devlettir.

Dolayısıyla siyasi yönetim ve ideoloji değişiklikleri, devleti oluşturan tüm kurumlara yeni bir biçim kazandırır. Modern devletlerin bir ulus kültürü oluşturmak amacıyla kullandıkları müziğin de tüm süreçte etkilenmediğini söylemek oldukça güçtür. Söz konusu devletlerin, ulusal kültürünün inşa sürecindeki izlediği politikalardan biri olan müzik politikaları, kendi kültürleri içinde müziğe yeni anlamlar kazandırmıştır. Geç uluslaşma süreçlerine dahil edebileceğimiz Türkiye, dünyadaki bu gelişmelerden fazlasıyla etkilenmiştir.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte müzik alanında yapılan değişimlerden birisi de cenaze törenlerinde müziğe de yer verilmesidir. Cumhuriyetten önce müslüman cenazelerinde marş çalınmıyordu (Üngör, 1965: 41). Dine dayalı bir devlet olan Osmanlı Devleti’nde, müslümanların cenaze törenlerinde müziğe yer verilmiyordu. Bunun nedeni ise dini açıdan cenaze törenlerinde müziğin uygun olmamasıydı. İslamiyet, cenazenin sessizlik içerisinde defnedilmesini esas alıyordu. Yine Batılılaşma hareketlerinin getirdiği değişim kendisini bu alanda da belirli bir ölçüde göstermiş gibidir.

Örneğin bir dönem Muzika-ı Humayun’un başında bulunan İtalyan Bartolomeo Pissani’nin ‘Abdülmecid’in Mezarında Bir Damla Göz Yaşı’ isimli bir cenaze marşını muhtemelen Sultan Abdülmecid hayattayken bilgisi, görevlendirmesi ve tarifi üzerine

bestelediği bilinmekte ancak bu eserin Abdülmecid'in cenazesinde icra edilip edilmediği bilinmemektedir. Sultan Abdülaziz'in cenaze törenini gösteren bir çizimde de bandonun yer aldığı görülse de müzik icra edip etmediği bilinmemektedir. Benzer bir biçimde Sultan Abdülhamid II ve Sultan Mehmed V. Reşad'ın cenaze kortejlerinde de bandonun yer aldığı bilinmektedir. Sultan Abdülhamid'in cenaze töreninde ise mehter takımı yer almıştır (Yanatma, 2007: 68, 166-167).

Vahideddin'in cülusu sırasında ise Reşad'ın cenazesi önünde bandonun çaldığı bilinmektedir:

“Muzıkanın törenlere girmesiyle bazı alkışların yerini aldığı anlaşıyor. Muzıka hem tören başlamadan önce, hem de bittiğinde üç defa selam havası çalıyor, törende bulunan herkesin bir ağızdan ‘Padişahım çok yaşa!’ diye bağırmasının ardından hassa hademeleri tekrar alkış tutuyordu. Fakat vefat etmiş sultanın naaşı önünde muzıka çalınmaz, burada hürmeten sadece alkış yapılırdı. Mabeyn Başkatibi Türkeldi'ye göre, Vahideddin'in cülusunda bu adetleri bilen kalmadığından, Reşad'ın cenazesi önünde ‘resm-i selamı’ muzıka yapmış ve beyat töreninin sonuna kadar durmadan çalmaya devam etmişti” (Karateke, 2017: 49).

Cumhuriyetin kurulmasından 9 yıl sonra, uluslararası anlamda birçok Batılı devletin protokol ve askeri törenlerinde çalınan, Chopin'in Op.35 No.2 piyano sonatının üçüncü bölümünü oluşturan *Marche Funebre* (Cenaze Marşı) (Şekil 1.6), ilk kez 1932 yılında şair, yazar ve siyasetçi Samih Rifat'ın cenaze töreninde çalınmıştır.

Fr CHOPIN

CENAZE TÖRENI MARSI

(Marche Funebre)

Arr: Fernand ANDRIEU

Andante
Messtoso

A

C Flüt

1-2 Obua

1-2 Fagot

Eb Klarinet

Solo-1 Bb Klarinet

2-3 Bb Klarinet

1-2 Alto Sax

1-2 Tenor Sax

1-2 Bariton Sax

1-Bb Kornet

2-Bb Kornet

1 Bb Trompet

2 Bb Trompet

1-2 Eb Kornet

1-2 C Trombon

3-C Trombon

Bb Büglü

1-2 Bb Bariton

1 Bb Euphonium

2 Bb Euphonium

Bb Bas

Trampet

Davul-Zil

Şekil 1.6- Askeri bandonun çaldığı *Marche Funebre* düzenlemesi (fotoğrafta ilk dokuz ölçü görülmektedir).

Daha sonra da 2017 yılına kadar 85 yıl boyunca askeri cenaze törenlerinde kullanılmıştır. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün de cenaze töreninde bu marşın çalındığı bilinmektedir (Yeni Şafak, 2012). Ancak özellikle 1980'li yıllardan itibaren cenaze marşı bir sorun haline gelmiştir. Son dönemlerde de medyada bazı köşe yazarlarının bu konuyu köşelerine taşımaları sonucunda devlet bir çözüm arayışına girmiş ve bir şekilde sorunu kendince çözmüştür.

Çözüme geçmeden önce, özellikle şehit cenaze törenlerinde Chopin'in cenaze marşının ne gibi tepkilere maruz kaldığını bazı örneklerle aktarmak istiyorum. Şu anda emekli bir bando subayı olan Orhan Baba Şanlıurfa'da görev yaptığı sıralarda bir şehit cenaze töreninde yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

“1999 yılında Şanlıurfa'da, şehit bir asker için yapılan cenaze töreni esnasında askeri bando, cenaze namazı sonrasındaki tören yürüyüşü için bekliyordu. Namazdan sonra şehidin cenazesi cami avlusundan çıkartılarak, kortejin başına, bandonun arkasında olacak şekilde getirildi. Askeri bando, cenaze marşını çalarak ritme uygun şekilde yürümeye başladı. Arkasından şehit ailesinin, resmi görevli ve idarecilerin, askeri personelin ve büyük bir kalabalık da yürümeye başladı. Tam bu sırada cenaze törenine katılan halktan ‘kesin şunu, bu müzik de ne?’ gibi sesler yükselmeye başladı. Halk, bandonun çalmasını istemediklerini söylüyorlardı. Tepkiler yükselmeye başlamıştı. Resmi görevlilerin, bazı sivilin ve askerlerin ikazları üzerine tepkiler azaldı ancak tamamen bitmedi, yürüyüş boyunca arka taraflardan ilahiler duyuluyordu. Cenaze 200 metre kadar sonra bir araca konulduktan sonra bandonun görevi bitti ve çalmayı bıraktı. Törene katılanlar araçlara binerek cenaze aracını takip ettiler. Bandomdaki müzisyenlerden bazıları ‘bu da bir şey mi, bir keresinde bize küçük küçük taşlar bile atılmıştı’ derken, bazıları da bu gibi olayların başka yerlerde de zaman zaman meydana geldiğini söylüyorlardı” (Baba, 2009: 116).

Bu olayın dışında 2012 yılında, dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'ın, Antalya'nın Finike ilçesi Yazır köyündeki bir şehit cenaze töreninde bandoyu ‘kesin, halk tekbir getirecek’ diyerek susturması o yıllarda gündemde çokça yer almıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın cenaze töreninde de mensubu olduğu Nakşibendi tarikatından bazı kişilerin, orada bulunan askeri bando cenaze marşı çalarken, taşlı saldırıda ve sözlü protestoda bulundukları askeri bando camiasında ara ara gündeme gelen ve halen konuşulan bir konudur. Büyük kentlerde emekli ya da çalışırken vefat eden üst subaylara (albay/yarbay/binbaşı) yapılan askeri cenaze törenlerinde ise bandonun bugüne kadar bir tepki ile karşılaştığına şahit olmadım ya da duymadım. Ancak küçük

yerleşim yerlerindeki şehit cenaze törenlerinde Chopin'in cenaze marşına verilen tepkiler oldukça fazlaydı.

2012 yılında Bakanın cenaze marşına verdiği tepkiden sonra, bu konu medyada da sıkça kendine yer bulmaya başlamıştır. Çok satan gazetelerde çalışanlar dahil birçok köşe yazarı konuyu gazetelerdeki köşelerine taşımışlardır. Chopin'in cenaze marşının bizim kültürümüzü yansıtmadığını ve bizim cenazelerimize uygun olmadığını dile getirmişlerdir. Ancak bu tepkilerden en dikkat çekici olanı, tarihçi Murat Bardakçı'nın 2015 senesinde yazdığı köşe yazısıdır. Bardakçı bu köşe yazısında, Chopin'in cenaze marşının bizimle ilgisini sorgulamış, askeri cenaze törenlerinde ve devlet büyüklerine yapılan cenaze törenlerinde bu marşın nağmelerinin hakim olmaması gerektiğini söylemiştir. Bu marşın yerine, halkın cenazelerde de asırlardan beri söylediği tekbirin (İtri'nin Segah Tekbiri) çalınması önerisinde bulunmuştur (Haber Türk, 2015). Bu yazı ve öneriden sonra Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in de medyaya, Chopin'in cenaze marşının bizim kültürümüze uygun olmadığını belirten açıklamaları olmuştur (Haber Türk, 2016). Tüm bu gelişmelerden sonra devlet Chopin'in cenaze marşını 85 yıl sonra kaldırarak yerine İtri'nin Segah Tekbiri'nin (Şekil 1.7) çalınmasına karar vermiştir.

Şekil 1.7- İtri Segah Tekbiri (En Son Haber, 2017).

Yeni marş, ilk kez 29 Ağustos 2017'de Şehit Jandarma Uzman Onbaşı Muhammed Meriç'in cenaze töreninde Jandarma Genel Komutanlığı Bandosu tarafından çalınmıştır (Şekil 1.8). İçişleri Bakanlığının marş değişimi ve defin işlemi sırasındaki 'ti' sesinin kaldırılması ile ilgili resmi yazısı ise valiliklere 11 Eylül 2017'de iletilmiştir.

Müzik: Buhûrîzade Mustafa İTRÎ

$\text{♩} = 50$

The musical score is arranged in a system of staves. The woodwind section (Flute, Oboe, Clarinets, Saxophones, Bassoon) and brass section (Horns, Trumpets, Flugelhorn, Baritone, Trombones, Euphonium, Tuba) are in the upper half, while the percussion section (Snare Drum, Bass Drum, Cymbals) is in the lower half. The score is written in 2/4 time with a tempo of quarter note = 50. The key signature is one sharp (F#). The score includes a variety of musical notations such as eighth, sixteenth, and thirty-second notes, rests, and dynamic markings. A vertical bar line is present in the middle of the score, indicating a section change or a repeat sign.

Şekil 1.8- Askeri bandonun çaldığı İtri'nin Segah Tekbiri bando düzenlemesi (Başlık: Cenaze Marşı-Tekbir).

The musical score is arranged in three systems. The first system includes Flute (Fl.), Oboe (Ob.), Clarinet 1 (Cl. 1), Clarinet 2 (Cl. 2), Alto Saxophone (Alto Sax.), Tenor Saxophone (Ten. Sax.), and Bassoon (Bsn.). The second system includes Horns 1-2 (Hn. 1-2), Horn 3 (Hn. 3), Trumpet 1 (Tpt. 1), Trumpet 2 (Tpt. 2), Trumpet 3 (Tpt. 3), Flugelhorn (Flug.), Baritone (Bar.), Trombone 1-2 (Tbn. 1-2), Trombone 3 (Tbn. 3), Euphonium (Euph.), and Tuba (Tb.). The third system includes Snare Drum (S. D.), Bass Drum (B. D.), and Cymbals (Cym.). The score is in 2/4 time and features a key signature of one sharp (F#). The first system has a measure number 9 at the beginning. The second system has a measure number 12 at the beginning. The third system has a measure number 13 at the beginning. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings.

Şekil 1.8- (devamı) Askeri bandonun çaldığı İtri'nin Segah Tekbiri bando düzenlemesi.

Bu tarihten itibaren tüm Türkiye’de askeri cenaze törenlerinde İtri’nin Segah Tekbiri çalınmaya başlanmış ve naaş mezarlığa defnedilirken trompet veya kornet tarafından çalınan ‘Ti’ sesi de kaldırılmıştır. İçişleri Bakanlığının valiliklere gönderdiği yazı şu şekildedir:

“...her rütbe ve görevdeki muvazzaf ve yükümlülerden, şehitler ile güvenlik korucularından şehitleri, ebedi yolculuklarına uğurlarken törenlerde 'Tİ' işaretinin verilmemesi, saygı duruşunda herhangi bir çalgı aleti çalınmayarak sessizlik sağlamak suretiyle icra edilmesi esastır. Şehitliğin maneviyatına ve milletimizin gönlündeki yerine uygun olarak şehit cenazelerinde ihtiram (saygı) yürüyüşü, İtri’nin ‘Segah Tekbiri’ ile yapılacaktır” (Cumhuriyet, 2017).

2. BÖLÜM

BİR GEÇİŞ RİTÜELİ OLARAK ASKERİ CENAZE TÖRENİ VE MÜZİK

2. BÖLÜM

BİR GEÇİŞ RİTÜELİ OLARAK ASKERİ CENAZE TÖRENİ VE MÜZİK

2.1. Geçiş Ritüeli

Bu çalışmanın temel amacı iç içe geçmiş bir dizi dinsel ve dünyasal ritüeli içeren karmaşık bir yapıya sahip olan askeri cenaze törenini, bir geçiş ritüeli olarak ele alıp, içerdiği müziksel pratikler üzerinden anlamaya çalışmaktır. Askeri cenaze törenini bir ritüel (*ritual*) olarak düşünmek doğal olarak ölüm, devlet, savaş, din, ideoloji, kültür, toplum, siyaset, zor ve rıza, çatışma ve uzlaşma, direniş ve tahakküm gibi toplum bilimlerinin bir dizi temel kavramını ve dolayısıyla ilgili kuramsal yaklaşımlarını da gözden geçirmek anlamına gelir. Ritüellerin toplum bilimleri özellikle de antropoloji disiplini için taşıdığı merkezi önem tam da bu nedenle tesadüfi değildir. Ritüel tam da insana ve topluma ilişkin tüm yapıların farklı kuramsal yaklaşımlara bağlı olarak kristalize olmuş biçimde kendini temsil ettiği, inşa edildiği, deneyimlendiği, empoze edildiği veya direnildiği bir momente karşılık gelmektedir. Emille Dukheim, Levi-Strauss, Victor Turner, Clifford Geertz, Edmund Leach, Marshall Sahlins ve Maurice Bloch gibi çalışmalarında ritüelin merkezi bir konuma sahip olduğu bir dizi isim antropoloji için konunun hem ne kadar önemli olduğunu hem de ne kadar farklı yaklaşımlar tarafından incelendiğini göstermektedir.

Diğer yandan ritüelin toplum bilimlerindeki bu merkezi konumuna rağmen yukarıda listelenen farklı yaklaşımlardan anlaşılabilceği gibi üzerinde ortaklaşa bir tanıma sahip olmadığını da göstermektedir. Ritüeli en temel özellikleri üzerinden, yani toplumsal olarak standartlaştırılmış, tekrarlanan stilize edilmiş, sembolik ve formal bir eylem olarak tanımlamak da sorunu çözmemektedir. Bu tür bir tanım en fazla bir ucunda her sabah kahvaltı yapmayı dahil edecek kadar geniş diğer ucunda ise diğer tüm insan etkinliklerinden tamamen farklı bir etkinlik olarak ele alacak kadar dar bir yaklaşımlar yelpazesi sunar (Grimes, 2014: 188). Farklı yaklaşımlara bağlı olarak aynı zamanda ritüeller belirli karşıtlıklar üzerinden sınıflandırılmaya çalışılır: dinsel ritüel ve seküler ritüel, ritüel (ayin) ve tören (*ceremony*), seküler ritüel ve seküler tören, bireysel ritüel ve

kolektif ritüel, politik ritüel ve sivil ritüel, isyan ritüelleri ve dayanışma ritüelleri, ritüel ve festival vb. (Bell, 2009: 69-70).

Kuramsal olarak en fazla tartışma konusu olan karşıtlık ritüel ve tören arasında yapılan ayrımdır. Gündelik dilde genellikle birbirlerinin yerine kullanılabilen bu iki kavram kuramsal tartışmalarda aralarında keskin bir ayrım çizilerek tanımlanır. Ağırlıklı olarak tören, dinsel veya kutsal olanlara karşıt olarak seküler olanla ilişkili sembolik temsiller için kullanılır. Bu çalışmada seküler terimi bir din karşıtlığı anlamında değil sadece toplumsal yaşamın dinsel referanslarla yürütülmediği semboller ve etkinlikleri için kullanılmıştır. Diğer bir deyişle seküler olan ibadeti dışlayan değil ama ibadet dışı yaşamın dinin kontrolünde bulunmamasına karşılık gelir (Atay, 2016: 63).

Ritüelin tüm dinlerde görülmesi ve dolayısıyla çoğu din kuramının aynı zamanda ritüel kuramı olması, ilgili literatürde ritüelin dinsellikle ilişkilendirilmesini açıkça gösterir (Bell, 2005: 7833). Antropolojide ritüeli dinsel olanla sınırlayan bu yaklaşımın temeli Durkheim tarafından atılmıştır:

“Bir kuşak öncesine dek antropologlar ayini, esasta simgesel karakterli, insan işlerini etkilemeyi hedefleyen (ya da en azından insanların evrendeki yerlerini daha iyi anlamalarını sağlayan) ve doğaüstü alanla ilintili olan, kültürel bakımdan standartlaşmış, tekrar eden faaliyet olarak tanımlarlardı. Durkheim ayini dünyayı kutsal ve ladini olmak üzere iki sınıfa ayırdığına inandığı dinsel pratiklerle ilintilendirerek ayin konusunda en etkili erken toplumbilimsel görüşü önerdi. Ona göre ‘rituslar bir insanın kutsal nesnelerin huzurunda nasıl davranacağını belirleyen’ davranış kurallarıydı” (Kertzer’den aktaran Özbudun, 1997: 20).

Jack Goody ve Max Gluckman da ritüeli dinsel etkinlikler, töreni de seküler etkinliklerle ilişkili etkinlikler olarak aynı karşıtlıkla ele alırlar. Her ne kadar yaygın dinsel ve dinsel olmayan etkinlikler aynı davranış tiplerinden oluşsa ve benzer roller oynasalar da apayrı inançlara dayandığı için kesinlikle ayırt edilmeleri gerekmektedir. Örneğin Ekim Devrimi yıldönümü anmaları dinsel olmayan doğasıyla ayine değil törene karşılık gelmektedir (Alexander 2005: 1516).

İç içe geçmiş bir dizi dinsel ve dünyasal ritüeli içeren askeri cenaze töreni, ritüeli dinsel etkinlikler, töreni de dünyasal etkinlikler için kullanan katı kuramsal yaklaşımların

açıklama gücünü kaybettiği bir pratiğe karşılık gelmektedir. Askeri cenaze töreni en genel ve kaba hatlarıyla imamın kıldırıldığı cenaze namazı sırasında askeri personelin ve cenaze mangasının caminin avlusunda yer aldığı, daha sonra düzenlenen askeri yürüyüş kortejinde ise tören bölüğü ve top arabasında taşınan naaşın yanı sıra imamların da bulunduğu, yürüyüş sırasında askeri bandonun Chopin'in Cenaze Marşı'nı çaldığı, kabristanda ise askerlerin defin sırasında yaptıkları saygı atışına kornet veya trompet tarafından çalınan Ti sesinin eşlik ettiği bir sürece karşılık gelmektedir.

Her ne kadar askeri cenaze törenine dair tüm ritüel pratikleri dizisi ilgili bir önceki bölümde sunulduğu gibi resmi yönetmelikler tarafından neredeyse en ince ayrıntısına kadar tanımlanmış olsa da belirli bir askeri cenaze töreninin özgülüğü yönetmeliklerde yer almayan uygulamaların görülmesine neden olmaktadır. Bu tür durumlara örnek olarak askeri cenaze töreninin en kritik aşamasını oluşturan kortej yürüyüşünün bazen gerçekleştirilememesi veya askeri cenaze töreninin cenaze namazından naaşın cenaze arabasına nakledilmesi arasındaki tüm aşamalarının tamamen cami sınırları içerisinde gerçekleştirilebilmesi verilebilir. Tam da bu örnekler askeri cenaze törenini salt dinsel veya salt seküler bir ritüel olarak sınıflandırılmasının yetersizliğini daha fazla ortaya çıkarmaktadır.

Ancak literatürde tören ve ritüel arasındaki karşıtlık sadece dinsel pratiklerin varlığıyla çizilen ayrımla sınırlı değildir. Bu yaklaşımlara göre tören, toplumsal yapıyı dönüştürücü değil daha çok muhafaza edici yönüyle ayrıştırılır ve bu anlamda siyasal iktidarın gücünü işlettiği bir pratiğe karşılık gelir. Sibel Özbudun da ritüel (ayin) ve tören arasında bu tür bir karşıtlığı şu şekilde dile getirir:

“Ayin, köken ve anlam bakımından doğaüstü olarak algılanan güçleri toplumsal yarar (toplumsal birimin varlığını koruma ve sürdürmesi için gerekli koşulların oluşması ve istikrara kavuşması) çerçevesinde etkilemeye yönelik kalıplaşmış, tekrarlanan davranışlar bütünüdür. Bu bağlamda, iktisadi ve toplumsal bakımdan farklılaşmamış ve kurumsallaşmış bir iktidardan sözetmenin mümkün olamayacağı bir toplum örgütlenişine bağlanır ve bu özellikler ayine içkindir. Tören ise tarihsel gelişim süreci içinde ayinin temel biçim ve motiflerini devralmakla birlikte farklı ve özel bir işlevi, kurumsallaşma sürecindeki ve/veya kurumsallaşmış iktidarı pekiştirme işlevini üstlenmiştir. Yani ayin amacı ve işlev(ler)i bakımından kollektife, toplumun bütününe maledilebilecek bir oluşum iken, tören belirli (ve iktidar-sahibi) toplumsal grup, katman ve/veya

sınıf-(lar)ın iradesini yansıtmaktadır” (Özbudun, 1997: 14).

Moore ve Myerhoff törenin temel motivasyonunun belirsizliğe karşı düzenin kültürel olarak tebliğ edilmesi olduğunu belirtir. Ancak bu tebliğ basitçe düzenin sembolize edilmesi veya yansıtılmasının ötesinde sembolize edilen şeyin bizzat eyleme geçmiş halidir. Diğer bir deyişle törenler sadece temsil etmezler aynı zamanda bir şey yaparlar. Geertz da törenlerin sosyokültürel yaşamı iki anlamda şekillendirdiğini ifade eder: “Tören hem benimsenecek normatif toplumsal düzenlemelerin ideal temsillerini sunar hem de katılımcıların davranışlarını bu düzenlemelere göre ayarlaması için teşvik eder” (Alexander, 2005: 1512-1513).

Victor Turner da töreni ritüelden ayırt eden muhafazakar yapısının normatif olarak yapılanmış toplumsal gerçekliğin kurumsallaşmış performansını gösteren karakteri olduğunu belirtir. Yani töreni ritüelden ayırt eden şey törenin göstermeye (*indicate*), ritüelin ise dönüştürmeye dair olmasıdır. Özellikle varolan normlar tehdit altındayken onaylayıcı ve muhafazakar yapısıyla tören tam da toplumsal çatışma veya kriz dönemlerinde işe yarar. Böylece şüphe duyulan kurumlar ve ideolojileri onarma olanağı ortaya çıkar. Victor Turner’ın çalışmamız açısından tören ve ritüel ayrımına dair en önemli argümanı geçiş ritüellerinin bir aşaması olan eşikselliğin (*liminality*) varlığıyla ilgilidir. Turner’a göre eşikselliğin olmadığı bir durumda ritüel pekala bir törene dönüşebilir (Alexander, 2005: 1512).

Turner’ın bu ayrımının önemi askeri cenaze töreninin de bu çalışmada bir geçiş ritüeli bağlamında ele alınacak olmasıdır. Geçiş ritüeline dair kuram Arnold Van Gennep tarafından öne sürülmüş ve daha sonra Victor Turner tarafından etkili bir şekilde geliştirilmiştir. Geçiş ritüelleri, insanların veya toplulukların yaşamları boyunca bir evreden başka evrelere geçişini simgeleyen ritüellerdir; bebeklikten çocukluğa, liseden üniversiteye, bekarlıktan evliliğe, yaşamdan ölüme gibi. Diğer yandan Van Gennep’in tüm ritüelleri bir geçiş ritüeli olarak gören katı yaklaşımı da Turner’ın geçiş ritüelinde toplumsal birliğin pekiştiriciliğini vurgulaması da zamanla etnografik veriler sonucunda iddia edildiği evrenselliği taşımadıkları ortaya çıkan yaklaşımlardır. Her ne kadar Turner’ın modeli toplumsal çatışmaları içerse de son kertede bu çatışmalar da toplumun rahatlayarak kendini süreklileştirmesini sağlayan bir işlev görmektedir.

Ayrılma (*preliminal*), eşik (*liminal*), ve yeniden birleşme (*postliminal*) olarak isimlendirilen 3 aşamadan oluşan geçiş ritüellerinin en kritik halkası geçiş safhasındaki eşikselliktir (*liminality*). Van Gennep'e göre geçiş aşamasında şeyler günlük yaşamdaki görünümünün tersine döner; örneğin kadınlar erkek gibi davranır, yaşlılar genç gibi. Victor Turner bu yaklaşımı geçiş ritüellerinde toplumun varlığını ve sürekliliğini sağlayan bağları vurgulayarak geliştirir. Özellikle Turner'ın yaklaşımında merkezi bir kavram olan *communitas* bir anlamda toplumsal yapının tersine dönerek anti-yapı halini aldığı eşiksellik aşamasının bir görünümüdür (Barnard ve Spencer, 2009: 737-738).

“Turner eşiksellik evresinin türdeşlik, eşitlik, anonimlik, mülksüzlük, cinsiyetler arasındaki ayırımın en aza indirgenmesi, hiyerarşisizlik, dış görünüme önem vermeme, servete bağlı ayırımların olmayışı, cömertlik, genel boyuneğme, yalınlık, acı ve ıstırapın kabulü... gibi özelliklerle belirlenen bir *communitas* (Lat. *comitatus* : Yoldaşlık'dan) durumu olduğunu söylemektedir. Turner *communitas*'ın salt ilkel toplumlara özgü olmadığını, rafizî tarikatlar, çingeneler, Ortaçağ'da yahudiler, modern toplumlarda hippy'ler, sanatçılar gibi toplumsal grupların birer *communitas* örneği olduğunu belirtmektedir” (Turner aktaran Özbudun, 1997: 25-26).

Communitas bu anlamda bir statüsüzlük, bir kardeşlik, eşitlerin ilişkisinin ortaya çıktığı toplumsal rollere dair beklentisiz davranışların ve böylece de toplumsal olandan özgürleşmenin gözlemlendiği bir topluluk olma anıdır (St. John, 2013: 128). Oysa askeri cenaze törenleri tam da vefat eden askeri personelin rütbesine göre gerçekleştirilen ve bu anlamda statüsüzlüğün ortaya çıkması bir yana bizzat belirli bir statünün vurgulandığı törenlerdir. Albay rütbesinin üzerindeki askeri personelin cenaze töreni top arabası ve bandoyu içeren ayrıca rütbe yükseldikçe de korteje katılan askeri personel sayısının da yükseldiği törenlerken, albay rütbesinin altındaki personelin cenaze töreni top arabası ve bando içermediği gibi rütbe düştükçe korteje katılan askeri personel sayısının da düştüğü törenlerdir.

*Communitas*ın bir ölçüde gözlemlenebileceği cenaze törenleri ise şehit cenaze törenleridir. General haricindeki askeri personel için rütbeden bağımsız olarak standart olarak düzenlenmesi öngörülen şehit cenaze törenlerinde bando ve top arabası yanında sabit sayıda askeri personelin katılımı ve vatanın savunulması sırasında gerçekleşen ölümün karşısında ortaya çıkan yoğun milli duygular ve birlik olma hali ile bu törenler

Turner'ın *communitas* özelliğini daha fazla gösterir gibidir. Diğer yandan özellikle silahlı çatışma sonucu şehit düşen askerlerin cenaze törenleri tarihsel ve politik konjonktüre bağlı olarak var olan toplumsal yapıyı güçlendiren özellikler gösterebildiği kadar buna karşı direnen özellikler de gösterebilmektedir. Diğer bir deyişle bu ritüeller muhalefet partilerine karşı bir protesto gösterisine dönüşebildiği gibi zaman zaman siyasal iktidara karşı da bir protesto gösterisine dönüşebilmektedir. Öyleyse askeri cenaze törenlerinin bir devlet töreni olmasının ve bu anlamda salt siyasal iktidarı meşrulaştırıcı işlevinin ötesinde politik anlamları vardır. Diğer bir deyişle ritüel ve tören arasındaki ayrım için dinsel parametresi yanı sıra toplumsal yapıya dair muhafazakarlık parametresi de askeri cenaze töreni bağlamında da geçerliliğini tam anlamıyla koruyamamaktadır. Sonuç olarak askeri cenaze töreninin karmaşık yapısı buraya kadar özetlenen yaklaşımların açıklama gücünün yetersiz kaldığı bir düzeye karşılık gelmektedir.

Ritüeli tanımlamaya dair bu tür zorlukları aşmanın bir yolu olarak Ronald L. Grimes akademik bir inşa olarak ritüel kavramının normatif bir tanımını yapmak yerine onu belirli bir kültürün üyeleri tarafından yaygın bir biçimde tanınan bir dizi eylem olarak ele almayı önerir. Çoğunlukla da bu tür ritüellerin ilgili kültür içinde belirli isimleri vardır. Bu anlamda genel olarak ritüelden değil ancak belirli bir ritüelden konuşmak mümkündür. Diğer bir deyişle genel bir ritüel ideası ancak bir ritüelin belirli bir görünümü olarak düşünülebilir (Grimes, 2014: 192). Yine de Grimes bu esnek yaklaşımı destekleyecek ve bu çalışmada da benimsenen bir ritüel tanımı vermekten çekinmez: "Ritüel tecessüm etmiş, yoğunlaştırılmış ve kurallarla belirlenmiş bir eylemin sahnelenmesidir" (Grimes, 2014: 195).

Grimes'a göre ritüelleri kutsal ve seküler olmalarına göre sınıflandıran yaklaşımlar bu iki özelliğin birden gözlemlenebildiği etkinlikleri açıklamakta yetersiz kalır. Bu nedenle töreni bir ritüel modu olarak ele almak gerekir. Turner'ın aksine Grimes törenlerin sadece siyasal iktidarı onaylayıcı bir mekanizma olduğuna itiraz eder ve törenin ritüel formu içinde iktidarın müzakeresini de içeren etkinlikler olduğunu ileri sürer. Törenin ayırt ediciliği iktidarı kullananlarla iktidara maruz kalanlar arasındaki ayrımın varlığıdır. Bu anlamda töreni dinseliliğin tamamen dışlandığı bir etkinlik olarak görmek problemlidir. Tersinden tamamen dinsel olan ritüeller de toplumsal ve politik çıkarlar için

kullanıldığında pekala tören özellikleri gösterir; Birleşik Devletlerdeki köktenci Hristiyanlık ve Orta Doğudaki köktenci İslamda teolojinin ve siyasi ideolojinin yakınlığı bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Alexander, 2005: 1512-1517).

Ritüelin tanımlanması ve çalışılmasına dair bu tür zorlukları Cathrine Bell de pratik teorisi (*practice theory*) ile aşmaya çalışan bir yaklaşımı geliştirmiştir. Bu anlamda Bell, neyin ritüel olup olmadığına dair kriterleri olgulara empoze etmeye çalışmak yerine insanların kendi amaçları için farklılıklarını ve etkinliklerini nasıl kurduğunu ve onlara nasıl müdahale ettiklerine bakmayı önerir. Diğer bir deyişle, ritüeli anlama çabası belirli toplumsal eylemlerin kendilerini stratejik olarak ilişkili oldukları diğer eylemlerden ayırma biçimine bakmak anlamına gelir (Bell, 2009: 74).

Her ne kadar yakın tarihli yaklaşımlar ritüelin normatif tanımlarına karşı olsalar da ritüellerin çalışılmasına dair bütünlük ve basitlik açısından pragmatik sınıflandırmalar kullanmaktadır. Bu anlamda ritüeller en esnek sınıflandırmalarda dahi belirli türler altında incelenmektedir: “Aynı zamanda yaşam-döngüsel ritüeller olarak da anılan geçiş ritüelleri, takvimsel ritüeller, mübadele ve birlik ritüelleri, felaket ritüelleri, ziyafet, oruç ve festivaller, politik ritüeller” (Bell, 2009: 94).

Bu literatüre dayanarak bu çalışmadaki yaklaşımımızı özetlemek gerekirse törenler aslen politik ritüellerdir ve bu biçimiyle sadece iktidarı meşrulaştırıcı değil aynı zamanda yöneten ve yönetilenlerin iktidarı müzakere ettikleri etkinliklerdir. Bu anlamda törenin dinsel ve/veya dünyasal karakter taşıması ilgili spesifik törenin icrası ile ilişkilidir; diğer bir deyişle dinsellik töreni tören olmaktan çıkartan ve onu ritüel yapan bir özellik değildir. Bu anlamda askeri cenaze törenleri Bell’in daha esnek sınıflandırmasına göre hem geçiş ritüeli hem de politik bir ritüel özellikleri göstermektedir.

2.2. Din-Devlet İlişkisi

Bir önceki başlıkta da belirtildiği gibi bu çalışmanın amacı askeri cenaze törenindeki ritüeller dizisinde dinsel ve dünyasal pratiklerin iç içe geçmiş yapısını aslen törende icra edilen müzik üzerinden anlamaya çalışmaktır. Bu ritüeller dizisinde müziğin

görünümü özellikle şehit cenaze törenlerinde oldukça zengin pratikler sunar: Bu pratikler, askeri bandonun açık havada çaldığı Chopin'in Cenaze Marşı'nın imamın hoparlörlerden yayılan tekbirine karıştığı, askeri yürüyüş kortejinde tüm bu sesleri, törene katılan büyük kalabalıkların topluca okuduğu tekbirin, dinsel ve siyasi sloganların zaman zaman bastırıldığı, kabristanda ise askerlerin defin sırasında yaptıkları saygı atışına kornet veya trompet tarafından çalınan Ti sesinin eşlik ettiği bir sürecin pratikleridir.

Diğer yandan 11 Eylül 2017 tarihinde İçişleri Bakanlığının bir genelgesi ile askeri cenaze törenlerinde askeri bandonun çaldığı Chopin'in Cenaze Marşı'nın yerini Buhurizade Mustafa Itri Efendi'nin (1630-40, 1711-12) Segah Bayram Tekbiri isimli eserinin bando için yapılan düzenlemesinin alınacağı ve kabristandaki Ti sesi uygulamasının kaldırılacağı bildirilmiştir. Itri'nin Segah Bayram Tekbiri'nin özgün dinsel bağlamı içinde ya solo olarak din adamları veya koro olarak tüm cemaat tarafından eşliksiz vokal biçiminde seslendirilmesi sadece cenaze törenlerindeki dinsel ritüellerin değil bayram namazlarının ve mevlitlerin de vazgeçilmez bir parçasıdır. Askeri cenaze töreninde bu eserin bando için düzenlenmiş hali ilk olarak 29 Ağustos 2017'deki bir şehit cenaze töreninde seslendirilmiştir.

Bu çalışmanın verilerini oluşturan etnografiler de bu yeni uygulamanın başlamasından sonraki törenlerin gözlem ve görüşmelerine dayanmaktadır. Bu anlamda çalışmanın temel problemi daha dar bir araştırma sorusu üzerinden ifade edilmiştir. Yani, çalışmanın temel problemi askeri cenaze törenlerindeki yeni müziksel uygulamaların askeri cenaze törenlerini dinsel ritüellere daha fazla yaklaştırıp yaklaştırmadığını anlamaya çalışmaktır.

Dinin dünyasal olandan tamamen ayrı bir alan olarak tanımlanması Aydınlanma ve ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Aydınlanma düşünürleri akılcı, sivil ve seküler bir toplum için dinsel inancın siyasal iktidardan ayrılması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Tam da bu nedenle Batı-dışı ve endüstrileşmemiş toplumlarda bu iki alanın ayrışmamış görünümü kilise ve devletin keskin bir biçimde ayrıştığı sömürgeci Batı ve araştırmacıları tarafından ilkel ve vahşi olarak değerlendirilmelerine neden olmuştur. Sömürgeciler bu nedenle yerel dinsel pratikleri Hristiyanlık veya Yahudilik gibi meşru

ve yasal pratikler olarak tanımamışlar ve böylece neyin din olduğunun tanımlanması yerli halklar üzerindeki işgal ve kontrolün sömürgeci bir bilgisini oluşturmuştur. Diğer yandan bugün bile Birleşik Devletler gibi kilise ve devletin ayrıştığı modern ulus-devletlerde dahi “*in God we trust*” (Tanrıya güveniriz) ve “*one nation under God*” (Tanrının altında tek millet) gibi ulusal politik idealler dinsel ve politik alanların iç içe geçmiş yapısını göstermektedir (Urban, 2005: 7248-7249).

Modern ulus-devletlerdeki ulusalcılığın dinsel boyutunu tanımlamak için ilk kez Jean-Jacques Rousseau’nun öne sürdüğü sivil din kavramı kullanılır. Aydınlanmanın devletin bir ilkesi olarak dinsel ve politik alanı birbirinden ayıran yaklaşımına karşı Rousseau Fransız milletin birliği için dinsel inançların kullanılabileceğini belirtir. Aydınlanma Hristiyanlığında somutlanan bu yaklaşım aşağıdaki değerlerden oluşur (Stewart, 2005: 1812):

- Koruyucu bir tanrı ideali,
- Ölümden sonra yaşamın varlığı,
- Adalet ve kutsal cezalandırmaya inanç,
- Devletin yasalarıyla sağlanan toplumsal sözleşmenin kutsal bir karşılığı olması.

Modern seküler ulus-devletlerin ortaya çıkışı sivil semboller, mitoloji ve ritüel pratiklere dair yeni biçimlere neden olmuştur. Din ve politikanın birbirinden ayrılmasıyla ortaya çıkan boşluk çoğu örnekte yurttaşların kendilerini uğruna feda edecekleri yarı-dinsel bir iktidarın somutlandığı modern devlet tarafından doldurulmuştur. Devletin dinle bu tür ilişkilene biçimi tam da sivil din kavramına denk düşmektedir. Sivil din, dinsel milliyetçiliğin aksine belirli bir dinsel geleneği desteklemek yerine çok net olmayan bir tanrısal otoriteyi ve ruhun ölümsüzlüğü, evrenin düzeni, iyi ve kötü eylemlerin yargılanması gibi genel bir inançlar kümesini benimser ve böylece çok farklı inançlara sahip azınlık gruplarının devletten yabancılaşmaması sağlanır (Urban, 2005: 7256).

Diğer yandan sivil din yaklaşımı, din ve politikanın modern devletlerde ilişkilene biçimlerinden sadece bir tanesidir ve bu ilişkilene biçimi sadece farklı

dinsel gelenekler arasında değil aynı dinsel gelenek içinde dahi farklı tarihsel dönemlere bağlı olarak büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Örneğin Budizm başlangıçta politik alanın dışında konumlanmasına karşı daha sonra politik alanın himayesi altında olabilmıştır. İslam dini ise ortaya çıkışında dinsel ve politik alanların özel bir birleşimini somutlamış olmasına rağmen modern devletlerde bu iki alanı ayıran seküler uygulamalar olduğu kadar İslamın ilk zamanlarını hedefleyen daha uç uygulamalar da görülmektedir. Bu anlamda din ve politika ilişkisine dair ‘sivil din’in yanı sıra yedi farklı örüntü daha vardır: Dinin politika olarak kullanılması anlamında ‘dinsel-politik sentez’, ‘dinsel otoritenin siyasal iktidarın üstünde yer alması’, ‘dinsel ve politik iktidarın ayrı ama birbirine bağlı veya rekabet eden güçler olarak bulunması’, ‘siyasal iktidarın dinsel otoritenin üstünde yer alması’, ‘politik alandan dinin geri çekilmesi’, dinin siyasal iktidarın hizmetinde olması anlamında ‘dinsel milliyetçilik’ ve son olarak direniş, isyan, devrim ve terörizm görünümüleriyle ‘dinin siyasal iktidar ile çatışma halinde olması’ (Urban, 2005: 7253).

Bu örüntüler dünyanın büyük bir bölümünün, kilise ve devletin keskin bir biçimde birbirinden ayrılmasına dayanan seküler bir ulus devlete dair Batı idealini paylaşmadıklarını göstermektedir. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılda Avrupa sömürgeciliğinin sonucu olarak dinsel milliyetçilik olarak tanımlanan yeni bir tür ulusal milliyetçilik ortaya çıkar. Uluslaşma sürecinde heterojen dinsel gelenekler ayırt edici öğelerinden arındırılarak daha homojen bir forma kavuşturulur. Böylece çok daha fazla sayıda inananı kapsamak ve dinsel pratiği bir tür vatanseverlik görevi olarak tanımlamak mümkün hale gelir. Bu anlamda yeniden tanımlanan ve uluslaştırılan bir dinsel kimlik bu tür milliyetçiliklerin temelini oluşturur. Gerçekten de çoğu ulusal kimlik, ritüeller ve mitsel anlatılardan oluşan derin dinsel köklere sahiptir. Modern Hindistan, Sri Lanka, İsrail ve Müslüman dünyanın çeşitli devletleri, reformdan geçirilen dinin ulusal kimliğin bir boyutunun somutlandığı ‘dinsel milliyetçilik’ örüntüsüne karşılık gelen pratiklere sahiptir (Urban, 2005: 7255).

Tüm bu örüntülerin ortak özelliği dinlerin evrensel iddialarına karşı ulus-devletin daha tikel iddialarının ulus-devletin dinle kurduğu gerilimli ilişkiyle ilişkili olmasıdır. Atay’ın (2016: 97-98) belirttiği gibi Türkiye’de Cumhuriyet rejiminin amacı

bu gerilimin bir çözümü olarak din kurumunu ortadan kaldırmak değil ulusal bir din yaratmaktır. Tarikatlar ve tekkeler kapatılmış ancak Sünni İslamın devletleştirilmesiyle icat edilen bir Türkiye İslamı milli kimliğin de bir boyutunu oluşturmuştur:

“Fransa’da Jakoben yaklaşımın Kiliseyle olan çatışmasında ifade ettiği, siyasal otoritenin denetimi dışında, başka bir otoriteye bağlı bir güce duyulan tepkinin bir benzerini Kemalizmde buluruz, ikisinin arasındaki fark, Sünni İslâm’la Katolikliğin arasındaki kurumsal gelenek farkıyla daha çok bağlantılıdır. Dinle devleti bütünüyle birbirinden ayırmayan, bunun yerine Sünni İslâm’ı devletleştiren Kemalist laiklik, bu nedenle millî kimliğin bir boyutunun ister istemez dinî kimlik olmasına rıza gösterir. Ayrıca çok açık biçimde yapılan bir etnik tarife dayalı ulusal kimlik tanımının, devlete bulunan yeni milleti hızla parçalayacağını da farkındadır. Bu nedenle Kemalist düşün, İslâm’ın birleştirici kimlik olarak sürekli yedekte kalmasına özen gösterir” (İnsel, 2009: 22).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda resmi ideolojinin önemli bir kaynağını oluşturan Ziya Gökalp’in, 1918’de yazdığı kitabın başlığı *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* din ve devlet arasındaki ilişkinin kuruluş dönemindeki bu eğilimi işaret etmektedir. Yine de Gökalp’in 1923 tarihli *Türkçülüğün Esasları* kitabında dinsel vurgunun daha geri plana atıldığı görülür (Belge, 2009: 31-32). Cumhuriyet’in kurucu önderi Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı’nın hemen ardından yaptığı açıklamalar ise devletin dinle olan ilişkisini birinci elden öğrenebileceğimiz bir kaynaktır:

“Kurtuluş Savaşı kazanılır kazanılmaz, barışın sağlanmasından bile evvel, Mustafa Kemal dinin rolüne dair fikirlerini kamusal olarak ifşa etmeye başladı ve bunu da çok tutarlı bir şekilde yaptı, İslâm’a karşı olmadığını vurguladı; tam tersi, onu “dinlerin en rasyonel ve doğal” olarak savundu. Aynı zamanda, gerçek İslâm’ın papazlık ya da Tanrı ile kul arasında herhangi bir tür aracı kurum tanımadığını söyleyerek, ateşli bir biçimde ruhban sınıfın rolüne saldırdı. Bilhassa konumları devlet tarafından tanınmayan din adamları hususunda eleştireldi. Söylevlerinin ulema karşıtı belagati çoğu kez dini siyasal amaçlar uğruna kullanacak gericilerden gelen tehlike hakkında ikazlarla birleşmişti” (Zürcher, 2009: 46).

Yine de devletin dinle ilişkisinin kuruluş döneminden itibaren değişmeden aynı kaldığını söylemek mümkün değildir. Örneğin Ahmet Yaşar Ocak (2013: 133) bu ilişkiye dair genel bir değerlendirme yaptığında devletin laiklik politikası doğrultusunda İslamın tüm geleneksel kurumlarını ortadan kaldırarak dini kamusal alandan dışladığını ve halkın inancıyla sınırlı bir kült haline getirdiğini belirtir. Bu politikalara rağmen devlet, hem

Sünni mezhebine dahil olmasına rağmen resmi ideoloji tarafından yasaklanan tarikatlarla hem de Aleviler gibi Sünni olmayan Müslümanlarla ortaya çıkan gerilimlerini denetlemekte her zaman aynı başarıyı gösterememiştir. Benzer bir biçimde dinsel yaşam devletin bütün olanaklarıyla eğitimden dinsel hizmetlere kadar cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı yoluyla merkezi olarak örgütlenmiş olmasına karşın mesele İslam içindeki mezhep ve tarikatların ötesinde gayri-müslüm azınlıkları ve Müslüman olmalarına karşın Kürtler ve Araplar gibi farklı etnik kökenlere ait azınlıkları da ilgilendiren başka gerilimli başlıklara da sahip olabilmıştır.

Elbette Türkiye’de devlet ve din arasındaki ilişkinin gerilim düzeyi hem dış dinamiklere hem de iç dinamiklere bağlı olarak belirli bir tarihselliğe bağlıdır ve bu çalışma açısından bu tarihin ayrıntılarına girmek gereksizdir. Diğer yandan 1980 yılının, İran’da İslam devrimi, dünyada neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması ve bir askeri darbe ile çakışması anlamında çalışmamız açısından bir dönüm noktasını oluşturduğu belirtilmelidir. Bu anlamda 1980 tarihinin önemi ise hem siyasal İslamın Türkiye’de yükselişine denk gelmesi da hem de farklı yazarların ortaklaştığı gibi Türk-İslam sentezi olarak adlandırılan ideolojinin resmi ideoloji konumuna gelmesidir.

Ahmet Çiğdem (2005: 30) bu süreci “İslamcılığın 12 Eylül 1980’den itibaren başlayan yükselişini açıklamak sanıldığı kadar kolay değil; askerî rejimin geleneksel devlet pragmatasına uygun olarak Doğu’da Kürt hareketine büyük kentlerde ‘komünizme’ karşı dinsel tutması...” olarak değerlendirirken, Nuray Mert de (2005: 415) “... 12 Eylül askerî rejiminin, İslâm’ı siyasal bir araç olarak yer yer kullanması, Türk-İslâm Sentezi söyleminin bir tür resmî söylem olarak işlemeye başlamasının ve nihayet Kürt meselesinin siyasal tartışmada artan öneminin etkilerini de dikkate almamız...” gerektiğini belirtir. 1980 tarihi ayrıca devletin PKK terörü ve yukarıda alıntılındığı gibi farklı yazarların Kürt hareketi veya Kürt meselesi gibi farklı söylemlerle adlandırdıkları olayların da başlangıç tarihiyle çakışmaktadır.

Başka bir yazar da 12 Eylül’le beraber devletin dinsel alanla daha yakın ilişki kurma sürecinde dinin bir ideoloji olarak Kemalizme nasıl yardımcı bir işlev kazandığını şu şekilde aktarır:

“Dinin devlet eliyle siyasal bir işlevle donatıldığı bu sürecin miladı, 12 Eylül 1980 askeri darbesidir. Devletin, İslâm’ı, ortak iyisi tesis edilememiş, ideolojik olarak parçalanmış Türkiye toplumunda birlik ve dayanışmayı takviye edebilecek, istikrar sağlayacak siyasal bir kaldıraç olarak kullanmaya başladığı bu tarihe kadar, devletin pozitivist aklı her ne kadar çok partili döneme geçilmesiyle birlikte dine taviz vermişse de, onunla mesafeli kontrol ilişkisini daima korumuştur. Bu nedenle 12 Eylül 1980 askerî darbesi, yalnızca toplumsal travma yaratmakla kalmamış, pozitivist akıl açısından da travmatik bir sürecin başlangıcı olmuştur. Çünkü 12 Eylül 1980’de, bilim ve ilerlemenin pozitivist aklı, o tarihe kadar efendisi durumunda olduğu, istikrar ve güvenliğin pragmatist aklına biat etmiştir. Bundan böyle din, yurttaşların ideolojik olarak türdeşleştirilmesinde, toplumun depolitize edilmesinde ve çoğulcu siyasetin önlenmesinde ikinci bir ideolojik araç olarak Kemalizme yardım edecektir” (Kurtoğlu, 2005: 214).

Sonuç olarak devletin dinsel alanla ilişkisi kuruluşundan bugüne kadar hem dış hem de iç dinamikler sonucunda sürekli değişim geçirmiştir. Bu anlamda din ve politika ilişkisine dair yukarıda özetlenen sekiz örüntü düşünüldüğünde herhangi bir devletin salt belirli bir örüntüyle tanımlanmasının zorluğu Türkiye için de geçerlidir. Örneğin Birleşik Devletler bu ilişki açısından ‘sivil din’ örüntüsüne daha yakın gibi durmasına rağmen belirli bir tarihsellikte yerli Amerikalıların Güneş Dansı gibi dinsel ritüellerini ve Peyote dinini yasaklanması anlamında pekala ‘siyasal iktidarın dinsel otoritenin üstünde yer alması’ örüntüsünü de gösterebilmektedir. Yine Birleşik Devletlerde sosyalist bir Hristiyanlık yorumuyla hükümete sert eleştiriler yönelten Jim Jones’un Halkların Tapınağı hareketi üyeleri baskılar nedeniyle önce ülkeyi terk etmek zorunda kalmış baskıların devam etmesi üzerine de topluca intihar etmişler ve böylece ‘politik alandan dinin geri çekilmesi’ örüntüsü gerçekleşmiştir. Diğer yandan yeni Hristiyan sağının yükselişi ‘dinsel milliyetçilik’ örüntüsünün de pekala Birleşik Devletler’de dahi gözlemlenebildiğini göstermektedir.

Bu anlamda Türkiye’deki din ve politika ilişkisi ne tam olarak ‘sivil din’ ne de tam olarak ‘dinsel milliyetçilik’ örüntülerine karşılık gelir. Diğer bir deyişle Türkiye bu iki örüntünün tarihsel süreçte farklı ağırlıklar taşıdığı değişken bir birleşimi olarak değerlendirilebilir. Yukarıda ele almaya çalıştığımız gibi 1980 yılı bir dönüm noktası olmak üzere Türkiye ‘sivil din’ örüntüsünün daha baskın olduğu bir dönemden ‘dinsel milliyetçilik’ örüntüsünün daha fazla öne çıktığı bir döneme doğru bir değişim geçirdiği

söylenbilir. Diğer bir deyişle ne 80 öncesi ‘dinsel milliyetçilik’ örüntüsünün ne de 80 sonrası ‘sivil din’ örüntüsünün herhangi bir görünürlüğü olmadığı söylenemez.

2.3 Askeri Cenaze Tören Müziğinin Değişimi

Din ve devlet arasındaki ilişkinin dönüşümünü müzik üzerinden anlamak için Seufert ve Weyland’ın (1994) yaptığı gibi cumhuriyetin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı Atatürk’ün 1938’deki ve sekizinci cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın cenaze törenlerini kısaca karşılaştırmak yararlı olacaktır. 10 Kasım 1938’de vefat eden Atatürk’ün cenaze namazı bir camide değil Dolmabahçe Sarayı’ndaki merasim salonunda kılınmış ve tekbir, özgün dili olan Arapça değil Türkçe okunmuştur. Atatürk’ün cenaze törenindeki resmi olarak düzenlenen tek dinsel ritüel bu olmuş ve naaş Ankara’ya nakledildikten sonra düzenlenen törende de herhangi bir dinsel ritüel düzenlenmemiştir. Naaş, defnedileceği Anıtkabir 1953 yılında tamamlanıncaya kadar da bir mezarda değil Etnografya Müzesinde saklanmıştır (Seufert ve Weyland, 1994: 80). Top arabasına konulan tabutun İstanbul’dan Ankara’ya nakil töreni Dolmabahçe’den Sarayburnu’na dek cenaze korteji eşliğinde gerçekleşir. Gazeteci Zekariya Sertel anılarında cami minaresinden izlediği korteji şu şekilde aktarır:

“En önde elinde siyah şapkasıyla başı açık yürüyen Celal Bayar, arkasından top arabasında Atatürk’ün tabutu. Arkasından tekbir sesleri, matem havası çalan askeri muzika. Ve sonra gençler, öğrenciler ve bir karabulut yığını halk yığınları... Aşağıdan ilahi sesleri ve hıçkırıklar yükseliyordu” (Aktaran Boran 2011: 509).

Sertel’in anlatımında bandonun çaldığı matem havasının ne olduğu belirtilmemiş olsa da hem Ankara’da hem de İstanbul’da düzenlenen törenlerde Chopin ve Beethoven’ın cenaze marşlarını çalacakları gazetede haber olarak yayınlanmıştır (Keklik, 2008: 95). Ayrıca Ankara’daki törende kortejin meclisin önünden Etnografya Müzesi’ne hareketi sırasında Chopin’in cenaze marşının çalındığı bilinmektedir (Aktaran Boran 2011: 513).

Turgut Özal’ın 1993’teki cenaze töreni de vefat ettiği Ankara’da ve defnedildiği İstanbul’da düzenlenen iki devlet töreninden oluşmuştur. 20 Kasım’da Ankara’daki törende meclisten top arabasına konan tabut katılan binlerce kişinin sloganlar, tekbir ve

dua sesleri arasında devlet korteji ile Kocatepe Cami'sine taşınır. Ayrıca tabut Kocatepe Cami'ne gelirken 17. yy.da Hatip Zakiri Hasan Efendi'nin bestelediği Padişah Duası (?) okunmuştur (Özbil, 2012: 54).

21 Kasım'da İstanbul'da Fatih Camii'nde düzenlenen törende ise dinsel sembollerin politik karakteri çok daha belirgindir. Törende cumhuriyet tarihinde ilk kez üst-düzey askerlerin ve resmi din görevlilerin yanında resmi olarak tanınmayan dini temsilciler de yer almıştır. Özellikle yasal bir statüsü olmayan Nakşibendi tarikatı şeyhleri ve üyelerinin katılımına ve tarikata özgü bazı ritüelleri bir devlet töreninde gerçekleştirmelerine izi verilmiştir. Özal vasiyetinde cenaze töreninde bandonun çalmasını istemediğini ve tekbirle gömülmek istediğini belirtmiş olmasına rağmen, askeri bando diğer devlet cenaze törenlerinde olduğu gibi Chopin'in Cenaze Marşı'nı çalmıştır. Cami dışında bekleyen daha radikal başka Müslüman gruplar "Bando sussun, vasiyete uyulsun" sloganları yanı sıra "Müslüman Türkiye Laik olamaz" ve "Şeriat isteriz" sloganları atmış ve camiden mezarlığa kadar yapılan yürüyüşte ilahiler, tekbir sesleri ve bandonun sesi birbirine karışmıştır (Seufert ve Weyland, 1994: 93).

Bu iki törenin müziksel olarak karşılaştırılması kalabalıkların, ilahiler ve tekbirler okumasına bandonun çaldığı Chopin'in Cenaze Marşı'na karışması anlamında aralarında 50 yılı aşkın bir zaman farkı olmasına karşı tarihsel olarak belirli bir süreklilik olduğunu ancak 1993'te politik sloganların atılması, bandonun protesto edilmesi ve tarikat liderlerinin resmi protokol arasında yer alması anlamında da bir kopuş olduğu da görülmektedir.

Orhan Baba da askeri müzikteki değişimi ele aldığı çalışmasında askeri cenaze törenlerinde bandonun çaldığı Chopin'in Cenaze Marşı'na karşı tepkiler açısından 1980 yılını önemli bir dönüm noktası olarak ele alır:

"Cumhuriyetin ilk 25-30 yılından sonraki dönemlerden itibaren zaman zaman artan, 1980 sonrasında ise daha yaygın bir şekilde artış gösterdiği gözlenen 'askeri bandonun çaldığı gâvur müziğine karşı çıkış', kimi devlet görevlilerince bile kabul edilebilecek davranış olarak görülebilmektedir. Resmi cenaze törenlerinde, asker kişilerden oluşan bandoya taşlar atılabilir ve bunlar bir yere kadar hoşgörü içerisinde karşılanabilirken, aynı kortejde ve bandonun hemen 20 metre kadar gerisinde bulunan diğer askeri şahsiyetlere karşı böyle bir davranışta

bulunulamaz. Onlara karşı yapılacak böyle bir harekete anında büyük bir tepki verileceği ve yapanların kesinlikle cezalandırılacağı hemen tahmin edilebilir. Müzisyene karşı uygun görülen davranış aslında Cenaze Marşı nesnelinde batı kültürüne ve onun müziğine karşı bir davranış biçimi olarak algılanır. Devlete ve rejime karşı bir davranış biçimi olarak değerlendirilmez ya da çoğu zaman görmezden gelinir” (Baba, 2009: 118).

Cenaze törenlerinde Chopin’in Cenaze Marşı’na karşı gösterilen tepkilerin önemli bir nedeni devletin yeni dinsel politikalarının dinsel hareket ve pratiklere geçmişe göre daha fazla meşruiyet alanı tanınması kadar aynı yazarın belirttiği gibi “Gerek son 25 yıla damgasını vuran terör olayları neticesinde, gerekse başka herhangi bir nedenle şehit olduğu değerlendirilen sivil ve askerlerin cenaze törenleri kendi memleketlerinde resmi törenle gerçekleştirilmesi” ve “bunun sonucunda kışla dışında asker, sivillerle daha fazla yan yana veya karşı karşıya” kalmasıdır (Baba, 2009: 115- 124). Diğer bir deyişle kırsal kesimde yaşayan halk ancak askerlik hizmeti sırasında veya büyükşehirlerde karşılaşabildiği bandoyla, ilgili tarihlerden itibaren kendi köyünde veya kasabasında şehit cenaze törenleri vasıtasıyla daha önce hiç olmadığı kadar daha sık karşılaşmaya başlamıştır.

Cenaze töreninde bandonun Chopin Cenaze Marşı’nın çalınmasına karşı ilk resmi tepki 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay’ın Antalya’nın bir köyündeki şehit cenaze töreni sırasında doğrudan bandoya “Kesin şu marşı, halk tekbir getirecek” şeklinde müdahale etmesi olmuştur. Bakana göre büyük kentlerdeki törenler protokol katılımıyla birlikte resmi bir tören halini alırken, küçük yerlerdeki törenleri bu kapsamda değerlendirmek doğru değildir:

“Protokol ağırlıklı törenlerde, kentlerde askeri bandonun Cenaze Marşı çalması doğal olabilir. Ancak burası küçük bir köy ve insanlar acılarını yaşamak, evlatlarını tekbirler, dualarla son yolculuğuna uğurlamak istiyor. Buna saygı göstermek gerekiyor. Ben de insanların bu beklentisine cevap vererek gereğini yaptım ve bandonun marş çalmamasını istedim” (Yeni Şafak, 2012).

Yukarıda belirtildiği gibi Chopin’in Cenaze Marşı’na dair devam eden tepkiler ve tartışmalar sonucunda 2017 yılında hem Cenaze Marşı bando için düzenlenen İtri’nin Segah Tekbir ile değiştirilmiş hem de trompet/kornetle Ti çalınması kaldırılmıştır. Diğer yandan bu değişiklik askeri bandoların repertuar değişimine dair tekil bir örnek veya ani

bir çıkış değil tam aksine 1980’den sonra devam edegelen repertuar değişimlerine dair bir örnektir. Orhan Baba bu değişimi 1980’lerin ortasından sonra başlayan olaylar sonucunda ordu ve halk arasında bir diyalog kurulması anlamında askeri bandoların varolan repertuarlarına günün popüler şarkılarının yanı sıra görev yaptıkları ilgili yerel kültürlerde bulunan geleneksel müzik parçalarını da eklediğini belirtir:

“Yerel (bölgesel) repertuarda ise o bölgenin halk müziği eserlerinin bandoya göre düzenlenmiş olanları bulunur. Bu düzenlemeler genellikle bir askeri bando müzisyeni tarafından yapılmıştır. Bir kısmında ise düzenlemeyi yapan belli olmaz, temayı bir kişi çalgısıyla çıkartır, diğerleri de ona uyarak, deneme yanılma yoluyla ezgiyi bulur ve hep birlikte seslendirilir. Parçanın süresi bulunulan mekâna göre değişir. Genellikle tekrar tekrar başa dönülür ve gerektiğinde süslemeleri klarinet, saksafon bazen trompet yapar, diğerleri süsleme yapmaktan kaçınır. Bazen sözlü oyun havalarında, yerli kişi / kişiler tarafından Türkçe dışında Kürtçe, Lazca, Arapça gibi baska dillerde türkü sözleri söylenebilir” (Baba, 2009: 160).

Baba (2009: 124) ayrıca 2000’li yıllarda olayların azalmasına rağmen askeri bandolarda repertuar değişiminin benzer biçimde devam ettiğini ve hatta devlet ve ordunun uyguladığı psikolojik harp doğrultusunda bu tür uygulamaları daha da yaygınlaştırarak devam ettiğini belirtir.

Din ve müzik ilişkisini tartışmaya geçmeden önce ordunun dinle olan ilişkisine de kısaca değinmek gerekiyor. Bu ilişki de devletin dinle olan ilişkisine benzer bir biçimde belirli bir tarihselliğe sahiptir. Ancak nasıl ki devlet kuruluşundan bu yana dinsel alanı reddederek değil ama kontrol ederek belirli bir dinsel görüşü, yani Sünni İslamı ulusal kimliğin bir parçası olarak tanımladıysa benzer bir biçimde devletin ordusunun da bu kimlikle belirli bir ilişkilene biçimi olmuştur. Diğer bir deyişle ne devlet ne de ordu dinsellikten arınmış tamamen seküler etkinliklerin bir alanı olmamıştır.

Bu anlamda ordu zorunlu askerlik görevi yapanlar için ‘peygamber ocağı’ olarak nitelendirilir ve böylece asker ocağı kutsal sayılır. Ordunun dinsellikle ilişkili en güçlü boyutu ise gazilik ve şehitlik kavramlarıyla iç içe olmasıdır. Gazilik ve şehitlik her ne kadar vatani görev sırasında gerçekleşen yaralanma ve ölüm gibi olaylara karşılık gelen kavramlar gibi görünse de aslen İslam dininde din uğruna yapılan savaşlara katılanlarla ilişkili olarak kullanılan sıfatlardır.

Kur'an'da şehitlik şu şekilde tanımlanmıştır: “Şehit, kafirlerle yapılan savaştan kaçmayarak ve dünya nimetlerini gözetmeyerek sadece Allah'ın isminin yüceltilmesi ve kafirlerin alıkonulması için savaşıp, ölen kişidir” (akt. Akyol, 2009: 48). Böylece, ilk Müslümanlar öldürüldükleri zaman şehit kabul edilmişlerdir. 622 yılında Hicret ile birlikte şehitlik kavramı yeniden şekillenmiştir. Bu göçün (Hicret) sonunda ilk İslam devleti olarak kabul edilen Medine Şehir Devleti kurulmuştur. Müslümanların birlik ve beraberliğini sağlayan, inançlarını özgürce yaşadıkları toprak parçasına, yani vatana da kutsallık atfedilmiştir. Bu anlamda vatan, bir arada yaşayan insanların canlarını, mallarını, haklarını, inançlarını muhafaza etmek ve rahatlarını sağlamak için gerekli bir koşul olarak görülür. Burada üzerinde durulan konu, vatanın tehlikeye girmesinin, insanın inanç hürriyetinin elinden alınmasına yol açması, bunun da İslam dinine göre toplumun sahip olduğu diğer hak ve hürriyetlerin de aynı akıbete uğramasını kaçınılmaz kılmasıdır. Dolayısıyla kutsal şehit kanı ile sulanan vatan da kutsal olarak kabul edilmiştir (Akyol, 2009: 54). Sonuç olarak ordunun dinsel alanla ilişkisinin de devletin dinsel alanla ilişkisi gibi hatta ona bağlı olarak değişim içinde olduğunu söylemek mümkündür.

2.4 Din ve Müzik

İslam dini ve müzik ilişkisi sadece İslam coğrafyasının genişliğinden kaynaklı değil aynı zamanda her ülkenin kendi tarihsel ve kültürel birikiminin yerel tikelliklerinden kaynaklı bir çeşitliliğe de sahiptir:

“Müziğin gerek kutsal kitaba ve hadislere bağlı gerekse İslam düşünürleri tarafından yapılan İslami yorumu, esas olarak yerel ya da bölgesel düzeyde farklılık göstermektedir. Pek çok yorumda, İslam kültüründe bir müzik türünün kabul ya da reddine karar verilirken, toplumsal gelenekler ve ahlak anlayışları içindeki yeri ve işlevi, müziğin kendi karakteristiğinden daha fazla değer taşımıştır. Bu perspektiften bakıldığında, bir müzik türü pek çok ortam ve amaç için ‘haram’ sayılırken, başka bir ortamda kolaylıkla ‘helal’ kabul edilmiştir” (Erol, 2018: 19).

Diğer bir deyişle, İslam dininde müziksel pratiklere dair ne tarihsel belgelerin ortaya koyduğu uygulamalar ne de İslam alimlerinin ana kaynak olarak gördükleri Kuran ve hadislere dayanan yorumları arasında bir uzlaşım yoktur. Bu iki ayrı kaynak yani dinsel metinler ile dinsel pratikler aynı zamanda dine dair iki farklı yaklaşımı da ortaya

koyar; bir yanda metinleri ana kaynak olarak gören teolojik perspektif diğer yanda pratikleri ana kaynak olarak gören antropolojik perspektif vardır (Atay, 2016: 72-73). Bu çalışmamızda da antropolojinin dine dair perspektifi benimsenmiştir:

“... din antropolojisi çalışmaları, herhangi bir dinin doğruluğunun ya da yanlışlığının, üstünlüğünün ya da değersizliğinin tartışmasına girmez. Dinsel inancın kendisi, yani bir yaratıcı var mı yok mu sorusu üzerinde de odaklaşmaz. Kutsal metinleri yorumlamak gibi daha çok ilahiyatçılar, din bilginlerini ilgilendiren konular da din antropolojisinin ilgi alanının dışında kalırlar. Din antropolojisi kutsal şahsiyetlerin ve metinlerin ya da dinsel önderlerin değil, ‘sade insanın din hakkında ne söylediği, gündelik yaşamında dini ölçü alarak, dine gönderme yaparak ve dini kullanarak neler yaptığı üzerinde durur” (Atay, 2016: 73).

Bu anlamda İslam dini ve müzik ilişkisine dair pratiklere bakıldığında İslam kültüründe tarihsel olarak din alimleri veya halk tarafından suçlamaya maruz kalmamış bazı müzik pratikleri olduğu görülür. Bunların bir kısmı müzik olarak değerlendirilmeyen ancak hendese el-savt (ses sanatları) kategorisi altında değerlendirilen, kıraat (Kuran okuma), ezan, hac ezgileri, methiyeler ve makamlı şiiirdir. Suçlamaya maruz kalmayan diğer müziksel pratikler ise aile şarkıları ve kutlama müzikleri, iş-meşguliyet müzikleri ve askeri bando müziğidir (Faruqi aktaran Erol, 2018: 17).

Ancak yukarıdaki alıntıda belirtildiği gibi hangi pratiğin meşru olup olmadığını seslendirme bağlamı belirlemektedir. Hendese el-savt kategorisinde değerlendirilen pratikleri cami içinde seslendirmek mümkünken, bunun dışında kalan müziksel pratikler bugüne dek dinsel açıdan sakıncalı bulunmamış olsa da örneğin cami içinde çalgısal bir müziğin seslendirilmesi asla düşünülemez bile. Yine de bu konuda da değişim iş başındadır ve 1980’lerin ortasından itibaren Bursa ve İstanbul’da daha önce tarihte bir örneği olmayan cami düğünleri yapılmaya başlanmıştır:

“Salon düğünlerinin tersine, mekan olarak camilerin zemin katının düğün sahipleri tarafından kiralanması ile başlayan cami düğünü, açış konuşmasını ve duasını genellikle hitabet yeteneği olan bir davetlinin yaptığı, mekanın kalın perdelerle haremlik-selamlık ayrıldığı, ikramın (yiyecek-içecek) bütçeye göre belirlendiği, müzik olarak görülmeyen ‘ilahiler’ ile muhtemelen tiyatro oyunu ya da dram olarak görülmeyen ‘İslami oyunların’ sergilendiği bir etkinlik” (Erol, 2018: 25).

Başkent Ankara’da 1987’de açılan ve daha çok protokol düzeyindeki cenaze törenlerinin düzenlendiği Kocatepe Camii’nin alt katında bir konferans salonu, kütüphane, gasilhane, otopark ve Ankara’da her kesimden insanın yoğun olarak alışveriş yaptığı büyük bir ticaret merkezi olduğu düşünülecek olursa ibadet yerlerinin düğün yapılacak derecede değişim geçirmiş olması şaşırtıcı değildir. Teolojik perspektiften ise cami ile ilgili değerlendirmeleri Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı’nın da desteklediği Türkiye Diyanet Vakfı’nın yayınladığı İslam Ansiklopedisi’nde bulmak mümkündür:

“ ‘Allah’ın evi’ diye nitelendirilerek yüceltilen camilere girecek kimselerin maddî pisliklerden temizlenmiş olmaları yanında cünüplük gibi hükmî ve küfür gibi mânevî kirliliklerden de arınmış olmaları gerekir. Bu sebeple cünüp, hayız ve nifas halinde bulunan kimselerin gusül abdesti almadan camiye girmeleri haramdır (Ebû Dâvûd, ‘Tahâret’, 93; İbn Mâce, ‘Tahâret’, 126). Caminin üstü ile camiye dahil alt ve üst katlar da aynı hükme tâbidir... Camilerde taraflara karşılıklı menfaat sağlayan alım, satım, kira vb. akidler veya gelir getirici diğer işler yapılmasının hükmü mezheplere göre mekruh veya haram sayılmış, hibe akdi ise câiz görülmüştür... Cami içinde, orada bulunanları rahatsız etmeyecek şekilde konuşmanın bir sakıncası yoktur. Bununla birlikte sırf sohbet etmek maksadıyla camiye gitmek, yüksek sesle konuşmak, hatta başkalarını rahatsız edecek şekilde yüksek sesle zikir yapmak tasvip edilmemiştir ” (Şener, 2017).

Askeri cenaze törenlerinde seslendirilen Chopin’in Cenaze Marşı’nın İtri’nin Segah Tekbir’inin bando düzenlemesi ile değiştirilmesi de buraya kadar ele alınan değişimin bir anlamda doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan bu değişimin, çalışmanın temel problemi olan askeri cenaze törenini daha fazla dinsel törenlere yaklaştırıp yaklaştırmadığı sorusu sadece müzik ve İslam dini arasındaki ilişki üzerine kuramsal olarak düşünmekle yanıtlanabilecek bir soru değildir; aslen bu değişimin törene katılanlar, özellikle de çalışmamız açısından imam, askeri personel ve bando üyelerinin bu değişimi nasıl pratik ettiklerini ve anlamlandırdıklarını etnografik veriler üzerinden değerlendirilmesini gerekmektedir.

3. BÖLÜM

AKDENİZ BÖLGE BANDO KOMUTANLIĞI ÖRNEK OLAYI

3. BÖLÜM

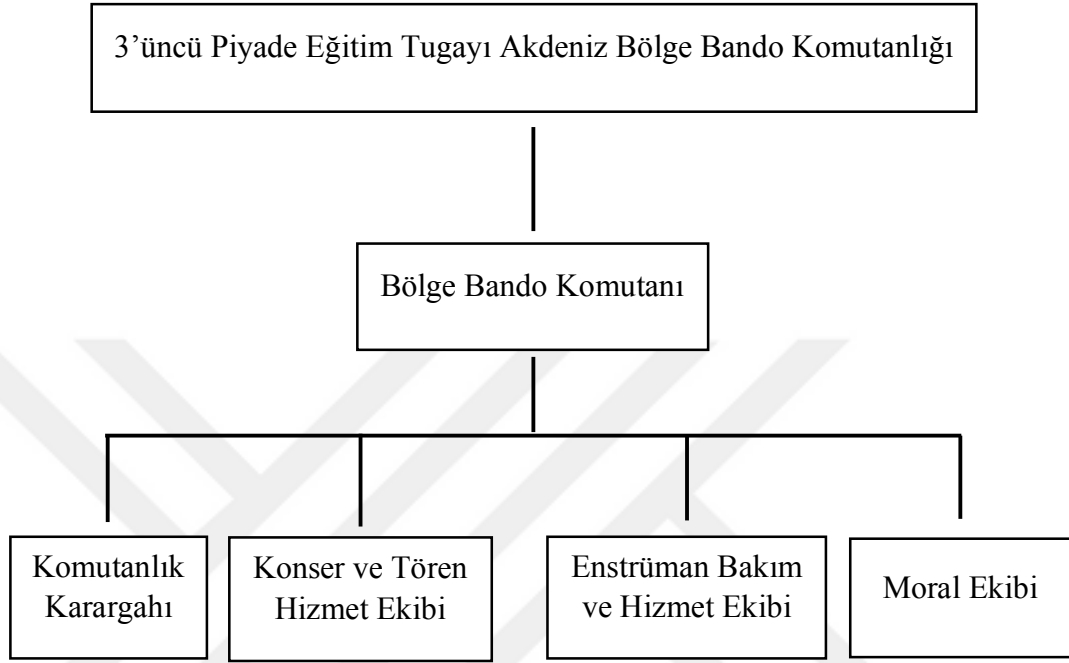
AKDENİZ BÖLGE BANDO KOMUTANLIĞI ÖRNEK OLAYI

3.1. Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı

Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber Ankara'ya getirilen ve Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti adını alan Mızıkâ-ı Hümayun, Ankara'daki çalışmalarına Osman Zeki Üngör yönetiminde devam etmiştir. Bir süre sonra Riyaset-i Cumhur Heyeti iki bölüme ayrılarak, Riyaset-i Cumhur Filarmoni Mızıkası (Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası) ve Riyaset-i Cumhur Armoni Mızıkası (Türk Silahlı Kuvvetleri Armoni Mızıkası Komutanlığı) olarak hizmetlerine devam etmişlerdir. Riyaset-i Cumhur Armoni Mızıkası'nın kuruluşundan sonra, ülke genelinde diğer askeri birliklerde de bir bando kurulma fikri benimsenmeye başlanmıştır. Bu düşünceden hareketle bugünkü adı Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı olan birlik ilk olarak, İstanbul-Hadımköy'de bulunan 1. Zırhlı Tugay Komutanlığı bünyesinde kurulmuştur. 1980 yılında ise İstanbul'dan, Antalya'da bulunan ve o zamanki adı 3. Piyade Er Eğitim Tugay Komutanlığı bünyesine 9 astsubay ve 2 er ile birlikte intikal ettirilmiştir. Genelkurmay Başkanlığının 2003 yılında, Kara Kuvvetleri Komutanlığı nezdinde yapılan 'Bölge Bando Komutanlıkları' adlı çalışmayı onaylamasının ardından, 3. Piyade Eğitim Tugayı Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı adını alan bando, askeri törenlerin yanı sıra çeşitli kapsamlarda konser verebilecek nitelikte olup, halen faaliyetlerine devam etmektedir.

Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, Şekil 3.1'de gösterildiği gibi Bölge Bando Komutanına bağlı, komutanlık karargahı, konser ve tören hizmet ekip komutanlığı, enstrüman bakım ve hizmet kısım komutanlığı ve moral ekip kısım komutanlığından oluşmaktadır. Komutanlık karargahı, bandonun ve bando personelinin özlük haklarından ve idari işlerinden sorumludur. Komutanlık karargahında, idari işler astsubayı, ikmal astsubayı ile hareket ve eğitim astsubayı bulunur. Konser ve tören hizmet ekip komutanlığı bünyesinde bir subay ve 26 müzisyen (icracı) astsubay bulunmaktadır. Bu birim bandonun tören ve konserlerinden sorumludur. Enstrüman bakım ve hizmet kısım komutanlığı, bir astsubay ve 8 erbaş/erden oluşmaktadır. Burada görevli astsubay enstrümanların bakım ve onarımları ile bando ve çevresinin temizliğinden ve düzeninden

ve personele hizmetten sorumludur ve bu işleri askerleri (erbaş/erleri) aracılığıyla yürütmektedir.

Şekil 3.1- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı ana teşkilat şeması.

Son olarak moral ekip kısım komutanlığı da bir astsubay ve müzisyen askerlerden oluşmaktadır. Bu komutanlık, Akdeniz Bölge Bando Komutanlığının sorumluluk sahasındaki illerde bulunan askeri birliklere ve oradaki erbaş/erlere konser vermektedir. Ancak Akdeniz Bölge Bando Komutanlığında personel yetersizliği ve müzisyen asker olmamasından dolayı, bu kısım şu an için aktif değildir ve konser faaliyeti yapmamaktadır. Moral ekip komutanı, elinde bulunan asker sayısına göre bir veya birkaç grup oluşturarak bandonun hizmet verdiği bölgelere konserler düzenler. Bağlama, klavye, asma davul/darbuka, keman, klarnet, bas gitar çalan ve Türk Müziği Konservatuvarında ses eğitimi alan erbaş/erlerden halk veya sanat müziği ekibi oluşturabilen moral ekip komutanı, elektro/akustik gitar, bas gitar, saksafon, bateri ve solist erbaş/erlerden de bir pop müzik ekibi oluşturabilmektedir. Moral ekiplerinin repertuarı, Kara Kuvvetleri Komutanlığının yaptığı çalışma ile 2015 yılında tüm askeri bandolarda standart hale getirilmiştir. Buna göre moral ekipleri verecekleri konserlerde Tablo 3.1’de verilen repertuarların dışına çıkamamaktadır.

Tablo 3.1- Kara Kuvvetleri Komutanlığı askeri bandolar moral ekipleri repertuarı³.

Türk Sanat Müziği	Kahramanlık Türküleri	Halk Müziği	Pop
Nasıl Geçti Habersiz	Kütahya'nın Pınarları	Gesi Bağları	Gibi Gibi
Nazende Sevgilim	Yemen Türküsü	Bahçe Duvarından Aştım	Dönence
Şimdi Uzaklardasın	Karahisar Kalesi	Elif Dedim	Annem Sen Üzülme
Söyleyemem Derdimi	Altın Hızma	Sabahın Seherinde	Mor Menekşe
Fikrimin İnce Gülü	Çalın Davulları	Hey Onbeşli	Deniz ve Mehtap
Veda Busesi	Yeni Cami Avlusunda	Bahçe Duvarından Aştım	Pervane
Kızıl Goncaya Benzer	İzmir'in Kavakları	Kesik Çayır	Olur Ya
Duydum ki Unutmuşsun	Estergon Kalesi	Ahirim Sensin	Tutamıyorum Zamanı
Bir İhtimal Daha Var	Hekimoğlu	Cevizin Yaprağı	Kadınım
Şarkılar Seni Söyler	Çökertme	Uzun İnce Bir Yoldayım	Medcezir
Ben Yalnızım	Eledim Eledim	Bağa Gel Bostana Gel	Sarı Laleler
Kimseye Etmem Şikayet	Yörük Ali	Yüksek Minarede Kandiller	Sabret
Eski Dostlar	Harmandalı Zeybeği	Baba Ben Derviş Miyem	Tükeneceğiz
Ben Küskünüm Feleğe	Ah Bir Ataş Ver	Ağasar'ın Balını	Gidiyorum
Ağlama Değmez hayat	Çanakkale Türküsü	Divane Aşık Gibi	Adı Aşk Olsun
Pişman Olur da Bir Gün	Kerkük'ün Zindanları	Çayeli'nden Öteye	Zor Kadın
Gecenin Matemi	Mert Uyur Namert Kaçar	Al Yemeni Mor Yemeni	Aldırma Deli Gönül
Yine Bir Sızı Var	Plevne Türküsü	Evlerinin Önü Mersin	Işıklı Yol
Leyla Bir Özge Candır	Deniz Üstü Köpürür	Karyolamın Demiri	Mandalinalar
İzmir İn Kavakları	Çırpınırdı Karadeniz	Ayva Çiçek Açmış	Son Yolcu
Dönülmez Akşamın Ufku	Ez Oğlum	Edremit'in Gelini	Elerim Bomboş
Kapın Her Çalındıkça	Bu Bayrak	Kalenin Bedenleri	Yine Aylardan Kasım
Lale Devri	Vatan Marşı	Bakkallar Satıyor Karaca Üzüm	Yanımda Kal
Bir Gün Buluşacağız	Memleketim	İki Dağın Arasında Kalmışam	Gitme Seviyorum
Veda Busesi	Türkiye'm	Bahçede Yeşil Çınar	Gidiyorum

Akdeniz Bölge Bando Komutanlığında şu anda Tablo 3.2'de gösterildiği gibi Bölge Bando Komutanı (Bando Albay) ve Konser ve Tören Hizmet Ekip Komutanı (Bando Üsteğmen) olmak üzere 2 subay mevcuttur. Bunlar dışında komutanlık karargahında görevli, idari işler, ikmal, hareket ve eğitim astsubayı ile enstrüman bakım ve hizmet kısım komutanı olmak üzere 4 astsubay; ve farklı çalgı gruplarına mensup 26

³ Müziksel sınıflandırma Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na aittir.

icracı astitubay (icracılar kısım kidedmlisi dahil) bulunmaktadır. Ayrıca Enstrüman Bakım ve Kısım Komutanlığına bağılı 8 erbaş/er bandoda bulunmaktadır.

Tablo 3.2- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığındaki personelin görev listesi (erbaş/erlere yer verilmemiştir).

Rütbe	Görev	Sayı
Subay	Bölge Bando Komutanı	1
Subay	Konser ve Tören Hizmet Ekip Komutanı	1
Astitubay	Harekat ve Eğitim Astitubayı	1
Astitubay	İkmal Astitubayı	1
Astitubay	İdari İşler Astitubayı	1
Astitubay	Enstrüman Bakım ve Hizmet Kısım Komutanı	1
Astitubay	Flüt İcracısı	2
Astitubay	Fagot İcracısı/Repertuar Astitubayı	1
Astitubay	Klarnet İcracısı	5
Astitubay	Alto Saksafon İcracısı	1
Astitubay	Tenor Saksafon İcracısı	2
Astitubay	Trompet İcracısı	2
Astitubay	Kornet İcracısı	1
Astitubay	Bügülü İcracısı	1
Astitubay	Korno İcracısı	1
Astitubay	Trombon İcracısı	3
Astitubay	Bariton İcracısı	1
Astitubay	Küçük Bas İcracısı	1
Astitubay	Büyük Bas İcracısı	3
Astitubay	Bateri İcracısı	2

Bando Komutanı, bandonun mesleki yeteneğinin sürekliliğinden, sevk ve idaresinden, eğitim, disiplin ve idari işler ile emniyetinden sorumludur. Bandonun konser, yürüyüş ve tören görevlerine sürekli hazır olması için gerekli çalışmaları kontrol eder. Konser ve Tören Hizmet Ekip Komutanı, bando komutanının mesleki ve idari konularda yardımcısıdır. Bandonun disiplin, eğitim, bakım konularının yürütülmesinden, toplu müzik ve askeri eğitiminden, çalgı grup çalışmalarının düzenli yapılmasından, toplu müzik çalışmalarına hazırlanmasından, törenlerle ilgili hazırlığın yaptırılmasından ve bandoyla her türlü tören, konser ve görevlerin ön hazırlığı ile görev öncesi bandonun

kontrolünden sorumludur. Tören ve konserlere bando şefi olarak katılır. Bando Komutanının olmadığı yerlerde yerine vekalet eder. Akdeniz Bölge Bando Komutanlığında bando komutanı ve konser ve hizmet ekip komutanı olmak üzere 2 subay bulunmaktadır.

Bando İcracı Astsubayı, bandonun çalgı çalan personelidir. Branşları olan çalgıyı en iyi şekilde çalmak, konser ya da törenlerde en iyi şekilde görev yapmak ile sorumludur. İcracılar Kısım Kıdemlisi, bandodaki icracı astsubayların en kıdemlisidir. Bandodaki icracı astsubaylar ile Konser ve Tören Hizmet Ekip Komutanı arasındaki koordinasyonu sağlar. Bandonun sosyal faaliyetlerinden ve icracıların bireysel sorunlarının çözülmesiyle, bu sorunların Konser ve Tören Hizmet Ekip Komutanına haberdar edilmesini sağlar. Ayrıca diğer icracı astsubaylar gibi tören ve konser faaliyetlerine aktif olarak katılır.

Nota Yazım ve Arşiv (Repertuar) Astsubayı, Akdeniz Bölge Bando Komutanlığında ataması olmayıp, icracı astsubaylardan birisine komutanlık tarafından verilen ikiz görevlerden (Akdeniz Bölge Bando Komutanlığında, fagot çalan personel aynı zamanda Nota Yazım ve Arşiv Astsubayı olarak görev yapmaktadır) biridir. Bandonun arşivine giren eserlerin, bilgisayar ortamına aktarılıp muhafaza edilmesi ile ilgili işleri yürütüp takip etmekten, notaları dağıtıp toplamakla görevlidir. Çalınacak parçalar bando arşivinde yoksa bu parçaların diğer bandolardan temin edilmesi için çalışmalarda bulunur.

İdari İşler Astsubayı, personel ve idari hizmetler konularındaki işleri yürütmekten ve personelin özlük haklarını takip etmekten sorumludur. İkmal Astsubayı; bando komutanlığının ikmal hizmetleri konularındaki işlerini yürütür. Bandonun ihtiyacı olan her türlü malzemenin (sıvı sabun, peçete, bilgisayar yedek parçası vb. dahil) tedarikini, bakımını ve muhafazasını sağlar. Harekat ve Eğitim Astsubayı; bando komutanlığının eğitim faaliyetlerinin planlamasını yapmak ve eğitim, atış ve spor kayıtlarının tutulmasından bando komutanına karşı sorumludur. Enstrüman Bakım ve Hizmet Kısım Komutanı; bando komutanlığı bünyesinde bulunan çalgıların bakım ve

onarımı ile burada bulunan erbaş/erlerin özlük haklarının takibi, disiplin ve eğitim faaliyetlerinden sorumludur.

Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, Şekil 3.2’de gösterildiği bulunduğu Antalya ili dışında, Burdur, Isparta, Konya, Aksaray, Niğde ve Karaman’da faaliyet gösteren bir birliktir. Antalya dışındaki diğer illerde, askeri birliklerin 3. Piyade Eğitim Tugay Komutanlığından istekleri halinde, şehit cenaze törenleri başta olmak üzere diğer askeri törenlerde de Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı yer almaktadır.

Şekil 3.2- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı görev sahası.

Ancak bu tezin yazım sürecinde Burdur ve Isparta illeri haricinde bando, diğer illerde (Konya, Aksaray, Niğde ve Karaman) hiçbir törene katılmamıştır. Askeri ve diğer resmi törenleri yapmak, diğer askeri personelin moral ve motivasyonunu sağlayacak faaliyetlerde bulunmak, Türk Silahlı Kuvvetleri birlik ve kuruluşları ile izin verilen diğer sivil kurumlarla müşterek konser vermek bandonun görevleri arasındadır. Bir yıllık eğitim yılı (2018-2019) içerisinde bando, çeşitli askeri, resmi ve devlet okullarında yapılan bayrak törenleri dışında, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramında, 18 Mart Çanakkale Zaferi ve Şehitleri Anma Gününde, Yaşlılar Haftasında, Engelliler Haftasında ve 3.

Piyade Eğitim Tugayı personeli ve askerlerine konserler vermiştir. Akdeniz Bölge Bando Komutanlığının söz konusu eğitim yılı içerisindeki tören ve konserlerinden bazıları Şekil 3.3, 3.4 ve 3.5’de gösterilmiştir.

Şekil 3.3- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, Akdeniz Üniversitesi Konser Salonu, Cumhuriyet Konseri, 29.10.2017, Antalya.

Şekil 3.4- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, Yemin (Ant İçme) Töreni esnasında, 14.09.2018, Burdur.

Şekil 3.5- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, Okul Bayrak Töreninde, 27.04.2018, Antalya.

Konserlerin nitelikleri ve özelliklerine göre konser programını değiştiren bando, geniş repertuarını etkin bir biçimde kullanmıştır. Konser repertuarı Tablo 3.3, 3.4 ve 3.5’de gösterilmiştir.

Tablo 3.3- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, 29 Ekim 2017 Cumhuriyet Konseri, konser programı.

No	Eser	Besteci / Düzenleme / Seslendirici
1	Osmanlı Sergi Marşı	Callisto Guatelli
2	Kürdili Hicazkar Longa	Mesut Coşkunes
3	Telli Turna	Nevit Kodallı
4	Dancing Show	Josef Hastreiter
5	Czardas	Vittorio Menti
6	Harmandalı	Anonim / Atilla Cömert
7	Mağusa Limanı	Anonim / Hasan Gürbüz
8	Karadeniz’den Bir Demet	Hakan Coşkuner
9	Hekimoğlu	Anonim / Hasan Gürbüz
10	Uzun İnce Bir Yoldayım	Aşık Veysel
11	Laçın	Anonim / Hasan Gürbüz
12	Pervane	Özdemir Erdoğan
13	Tsm Potpori	Hakan Coşkuner
14	Vatan Marşı	Musa Süreya

Tablo 3.4- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, 18 Mart 2018 Şehitleri Anma Konseri, konser programı.

No	Eser	Besteci / Düzenleme / Seslendirici
1	Ağrı Dağı Efsanesi	Hasan Gürbüz
2	Gerizler Başı	Anonim / Hasan Gürbüz
3	Yeni Cami Avlusunda	Anonim / Hasan Gürbüz
4	Alay Marşı	Miralay Rafet Bey
5	Şu Kışın Kapsına	Tufan Özkan
6	Asker Oldum Giydim Yelek	Halil Atılğan / Ali Rıza Sağlam
7	Çanakkale Türküsü	Kenan Güçlütürk
8	Mızıkça Çalındı	Akın Sezgin
9	Yörük Ali	Abdurrahim Karademir
10	Vatan Marşı	Musa Süreya
11	Ah Bir Atış Ver	Musa Göçmen
12	Sarı Zeybek	Fahir Atakoğlu / Kıvanç Tepe
13	Vatan Marşı	Kıraç
14	Demirkırat	Fahir Atakoğlu / Kıvanç Tepe

Tablo 3.5- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, 9 Mayıs 2018 Bahar Konseri, konser programı.

No	Eser	Besteci / Düzenleme / Seslendirici
1	Children Of Shancez	Chuck Mangione
2	Noche Flamenco	Kenan Güçlütürk
3	A Whiter Shade Of Pale	Herold Kolasch
4	Elbette	Candan Erçetin
5	Gidecek Yerim Mi Var	Emre Altuğ
6	Tutamıyorum Zamanı	Kenan Doğulu
7	I Will Survive	Gloria Baynor / Ajda Pekkan
8	Anlatma	Yonca Lodi
9	Sway (Macera)	Frank Sinatra / Athena
10	Zeytinyağı	Muzaffer Sarısözen
11	Sevdan Olmasa	Erol Evgin
12	Tsm Potpori	Hakan Coşkun

Konser, tören ya da atış ve denetleme gibi askerliğin gerektirdiği faaliyetlerin olmadığı, yani standart bir mesai gününde, mesai saat 08:00'de başlar. Komutanlar tarafından saat 08:20'de sabah içtiması alınır. İçtimadan sonra karargahta görevli personel kendi alanları ile ilgili gelen emirlere cevap yazıp, bando komutanlığının idari

faaliyetlerini yürütürler. Enstrüman Bakım ve Hizmet Kısım Komutanı, bandodaki arızalı çalgıları tamir eder, bando binası ve çevresini askerler aracılığıyla temiz tutar, bina ve çevresinde herhangi bir arıza varsa bunları tespit ederek gerekli önlemi alır. Ayrıca askerlerin özlük haklarını takip etmekle görevlidir.

İcracı astsubaylar ise saat 09:00-09:45, 10:00-10:45 ve 11:00-11:45 aralarında olmak üzere toplu müzik salonunda Konser ve Tören Hizmet Ekip Komutanı eşliğinde çalışırlar. 15 dakikalık aralarda icracı astsubaylardan bazıları çay-sigara içerken, bir kısmı da gazino adı verilen dinlenme odasında dinlenip, televizyon izlerler. 12:30-13:30 arası öğle yemeği ve dinlenme vaktidir. Saat 13:40 gibi bu sefer icracılar kısım kıdemlisi öğle içtimasını alır. 14:00-15:00 arası icracı astsubaylar, bireysel ya da çalgı gruplarına göre serbest çalışma yaparlar. Bu saat arasında icracı astsubaylar, öğleden önce çaldıkları ve zorlandıkları bir parçanın ya da parçanın bir bölümünün çalışmasını yaparlar. Bunun dışında oda müziği çalışmaları da yapabilirler. 15:00-16:30 arası bandoda görevli bütün personel için spor saatidir. Bu spor saatinde bando personelinin bir kısmı genellikle voleybol ya da futbol maçı yapar. Diğerleri masa tenisi ve basketbol oynar, koşar ve spor salonunda ağırlık çalışırlar. 17:00 mesai sona erer. Bu standart mesai durumu, çeşitli görev, tören, konser ve denetleme gibi durumlara göre esneme ya da değişiklik göstermektedir.

Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı, yatay uzunlukta iki katlı bir binada yer almaktadır (Şekil 3.6). Giriş katının sol tarafında Bölge Bando Komutanı, karargah personeli, Enstrüman Bakım ve Hizmet Kısım Komutanının odaları ile icracı astsubayların gazino adı verilen dinleme odası bulunmaktadır (Şekil 3.7). Girişin sağ tarafında ise ikmal astsubayının depoları (çalgı, silah ve çeşitli yedek parçalar), çay ocağı ve icracı astsubayların kullanması için bilgisayar odası mevcuttur. Üst katta toplu müzik salonu (Şekil 3.8) ile Konser ve Tören Hizmet Ekip Komutanının odası, repertuar astsubayı ve icracı astsubayların giyinme ve çalışma odaları (Şekil 3.9) bulunmaktadır.

Şekil 3.6- Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı binası.

Şekil 3.7- Bando Komutanının odası, karargahın ve gazinonun bulunduğu koridor.

Şekil 3.8- Toplu müzik salonu.

Şekil 3.9- İcracı astsubayların giyinme ve bireysel/grup çalışma odaları.

3.2 Askeri Cenaze Töreni Müzik Pratikleri ve Anlamları

3.2.1 Cenaze Töreni Pratikleri ve Anlamları

Buraya kadar ele aldığımız biçimiyle askeri cenaze töreninin karmaşık yapısı sadece niteliğine, yani vefat eden askerin rütbesi veya vefat etme biçimine, yani emekliyen hayatını kaybetmesi, eğitim sırasında veya silahlı bir çatışmada şehit olmasına, defin işleminin gerçekleştirileceği idari birimin ölçeğine, yani il, ilçe veya köy olmasına göre değişiklik göstermez; aynı zamanda tüm bu parametrelerin bir de tarihsel, siyasal, toplumsal, mekânsal bağlamını belirleyen momente yani belirli bir ritüelin taşıdığı biricikliğe göre de farklılıklar gösterir.

Özellikle askeri cenaze töreni bir şehit için düzenlendiğinde bu karmaşıklığın düzeyi çok daha fazla artar. Askerin şehit düştüğü askeri karargahta/birlikte düzenlenen uğurlama törenini, askerin defnedileceği bölgeye uçakla nakledilmesinden önce ve sonra da havaalanlarında yapılan uğurlama ve karşılama törenleri takip eder. Naaş, törenin düzenleneceği camiye ulaştığında cenaze namazının kılınmasının ardından askeri törenle cenaze arabasına nakledilir. Şehit için son bir tören de defin işlemi sırasında kabristanda düzenlenir.

Bu ritüeller dizisinin görünmeyen boyutunda ise şehit haberinin henüz medyaya düşmeden önce en üst düzey yetkili heyet tarafından aileye haber verilmesinden tüm törene ilişkin ayrıntıların çok geniş bir yelpazedeki resmi idari ve hizmet birimleri tarafından koordine edilmesi ve gerçekleştirilmesine uzanan bir süreç vardır. Başta üst düzey askeri yetkililer olmak üzere devlet görevlisi bir psikologdan valilik, tıp fakültesi, sosyal politikalar il müdürü, müftülük, il trafik emniyet müdürlüğü, il sağlık müdürlüğü, belediye başkanlığına kadar uzanan bir süreç sadece cami ve kabristanı değil aynı zamanda törenin düzenleneceği cadde, naaşın yer aldığı hastane morgu ve gasilhane gibi mekanları da kapsayacak biçimde yüksek bir koordinasyon düzeyi ile organize edilmeye çalışılır. Kısacası sorumlu askeri personelin görüşmede belirttiği gibi başından sonuna kadar cenazenin tüm ayrıntısı silahlı kuvvetler tarafından koordine edilir: “Biz şehit haberinin alınmasından şehidin defnedilmesine kadar, defin dahil olmak üzere her şeyin

tepeden tırnağa kadar ana sorumlusu olarak hareket ediyoruz” (Görüşme Kişisi 1, 09.04.2018, Görüşme: Antalya).

Diğer yandan daha önce belirtildiği gibi her bir cenaze töreni tarihsel, siyasal, toplumsal, coğrafi ve mekânsal gibi çok farklı bağlamlara bağlı olarak bir yönetmelikte içerilemeyecek derecede çeşitlilik göstermektedir. Örneğin 11 Mart 2018 tarihinde Antalya’daki emekli bir tuğgeneralin cenaze töreni için hazırlık yapılırken camide üçü bayrağa sarılı beş tabut vardır. Tuğgeneralle birlikte ikisi sivil, birisi polis ve diğeri bir astsubayın tabutudur. Generalin vefatından hemen sonra astsubayın ölüm haberi gelince iki cenaze töreninin birlikte yapılması planlanmıştır. Ancak beş cenazenin cenaze namazı birlikte kılınmış, sivillerin ve polisin cenazeleri cenaze arabasına yerleştirilip, cenaze arabası yola çıktıktan sonra önde tuğgeneral arkada astsubayın cenazesi olmak üzere tek bir askeri cenaze töreni düzenlenmiştir.

Yönetmeliğe göre rütbeleri farklı olduğu için tuğgeneral ve astsubay için farklı tören düzeni ile ayrı cenaze törenleri düzenlenmesi gerekirken tek bir cenaze töreni bir tuğgeneral cenaze töreni standardında, yani üç takımlı bir tören bölüğü ve bando ile düzenlenmiştir. Tören sadece bir astsubay için düzenlenmiş olsaydı törende sadece bir manga yer alacaktı. Tören sırasında görevli askeri personelle aramızda geçen konuşma bu durumun nedenini göstermektedir:

“Yönerge dışında hareket edeceğiz o zaman dedim. O da ‘öyle olacak ama napalım, astsubayın ailesine nasıl açıklayacağız; sizin cenazenizde bando yok, tören birliği de üç takımlı bir bölük yerine manga olacak’ mı diyeceğiz. Aile zaten acılı bir de böyle bir ayırım yapıyor diye düşünmeleri hoş değil bence dedi.”

Yine koşullara göre değişebilen ve bazen yönergelerin kapsayamayacağı ayrıntılar nedeniyle, bazen de koşullar gereği yönergelerin dışına çıkabilen başka uygulamalar da vardır. Bando bir şehit cenaze töreni için Antalya dışında görevliyken Antalya’daki emekli bir albayın cenaze töreni bando olmaksızın gerçekleştirilmek zorunda kalmıştır.

Benzer bir biçimde Antalya’daki Merkez 1 Camii’de düzenlenen askeri cenaze törenleri tüm törenin cami sınırları içinde gerçekleşmesi ve tören yürüyüşünün kısmen

gerçekleştirilmesi anlamında yönergelerden oldukça farklı şekilde gerçekleştirilmektedir. Tören birliği ve bando cami avlusunun içinde çıkış kapısının yakınında sabit bir yerde durarak tören yürüyüşüne katılmaz. Cenaze aracı ise avlunun içine doğru, tören birliği ve bandonun 15-20 metre gerisinde yer alır. Antalya garnizonunda top arabası bulunmadığı için törenlerde doğal olarak kullanılmaz. Görevli askerlerin tabutu musalla taşından alıp yürüyüş pozisyonuna geçmesiyle, cenaze mangası, çelenkler ve ölenin fotoğrafı ile birlikte cenaze aracına kadar bir tören yürüyüşü bandonun çaldığı marş eşliğinde gerçekleştirilir. Bu yürüyüş sırasında kortejde bulunması gereken imam da yer almaz.

Antalya’da Merkez 2 Camii’nde düzenlenen askeri cenaze törenleri ise ilgili yönergelere uygun bir biçimde gerçekleştirilmektedir. İlgili askeri personele bu farklılığın nedenlerini sorduğumuzda Merkez 1 Camii’nin cenaze töreni için mescidin, mezarlığın, gasilhanenin, bayraklamanın yapılmasına uygun, çevre düzenlemesi yapılmış yolların bulunduğu çok uygun büyük bir kompleks olduğu için daha fazla tercih edildiği ifade edilmiştir. Ancak Merkez 1 Camii cami dışında kortej yürüyüşü için merkezi bir caddenin trafiğe kapatılmasını gerektirdiği için kortej yürüyüşünün daha farklı gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Hiç şüphesiz bu tür tercihlerin arkasında çok hassas ve önemli bir etkinliği en az problemle gerçekleştirme sorumluluğu ve isteği vardır. Bu anlamda yaptığımız görüşmelerin ayrıntılarında aynı zamanda tören bölüğünün, kortej yürüyüşünü muntazam bir biçimde gerçekleştirme kapasitesine sahip olup olmadığına dair endişelerin bulunduğu da eklenmelidir. Yürüyüşü sağlayacak en önemli unsurlardan birisi tören birliğidir (Şekil 3.10 ve 3.11) ve sürekli değişen askerlerden oluştuğu için hem muntazam yürüyüş gerçekleştirmeleri hem de bu yürüyüş sırasında bandonun çaldığı marşın tartımı ile koordine olmaları konusunda endişeler vardır.

Şekil 3.10- Cenaze namazı sonrasında çelenkleri, şehidin resmini ve naaşı taşıyacak olan cenaze mangası, 13.03.2018, B Köyü/C Şehri.

Şekil 3.11- Tören takımı ve arkasında bando Askeri Cenaze Töreni (şehit) için beklerken, 13.03.2018, B Köyü/C Şehri.

Bu konuda görevli olan bir askeri personel bu eksikliği şu şekilde dile getirmiştir:

“(cenaze mangası) bana bağlılar. Taşıma timi benim manga bünyemizdeki erbaş erlerden sağlanıyor. Biz çalıştırıyoruz. Bu erbaş erlerin çoğu eğitimini almamış olarak geliyor. Orjinalini inzibat eri acemiliğinde inzibat eri olanlar, tabut taşıma eğitimi almış olarak geliyor. Acemilikte bayrak katlama, çelenk koyma, tabut taşıma eğitimi alıyorlar. Ama inzibat eğitimi görenler. Birlik mevcudumuzun tamamı inzibat eğitimi almış olarak mı geliyor? Hayır. Birlik mevcudunun bir miktarı inzibat eğitimi almış olarak geliyor. Geri kalanlar dış birliklerden malen tertip olarak geliyor. Bunların eğitimini biz burada veriyoruz. Biz yetiştiriyoruz açıkçası” (Görüşme Kişisi 3, 09.04.2018, Görüşme: Antalya).

Aynı personel Merkez 1 Camii’de tam olarak yürüyüş yapılamamasını da askeri personelin eğitim sorunlarıyla açıklamıştır:

“Cami uygun açıkçası. Mevcut durumda bir düzen alınırsa yürünebilir. Daha önce de yürümüşlüğümüz var zaten. Açıkçası biz yani yürümeyi çok tercih etmiyoruz. Bunun da sebeplerinden birisi gelen tören takımının yani nitelik olarak değil nicelik olarak orada olması. Yani takım ya da manga kuruluşunu tamamlamak üzere toplama erbaş erlerden kurulmuş olması, eğitimsiz olmalarından kaynaklanan bir durum” (Görüşme Kişisi 3, 09.04.2018, Görüşme: Antalya).

Bu anlamda Antalya’da top arabasının bulunmaması da törenin problemsiz gerçekleştirilmesi için bir ‘avantaj’ gibi gözükmektedir. Görüşme kişileri en az 2,5 tonluk bir araçla çekilmesi gerektiğinden, top arabasının şehir trafiğinde seyrinin çok zor olduğunu belirtmişlerdir. C şehrinin B köyünde gerçekleştirilen bir törende top arabasının varlığı gerçekten de organizasyon sırasında ciddi problemlere neden olmuştur.

13 Mart 2018 tarihindeki tören yerine ulaştığımda cenaze töreninin yapılacağı okulun arka kapısında cenazenin yükleneceği top arabası vardı. Merkez komutanlığı ve garnizon komutanlığındaki askeri personelin olduğu yere doğru gittik. Isparta garnizon komutanlığındaki binbaşı ‘bando şefi de geldi, hoş geldin’ dedi. Biz de törenin nasıl yapılacağını konuşuyorduk diyerek ekledi. Ben ‘tören normal yönergede yazıldığı gibi yapılır da keşke ön taraftaki yolda yapılsaydı’ dedim. Binbaşı da ‘merkez komutanımız burada yapılmasını istedi’ dedi. ‘Törene içişleri bakanı ve milletvekilleri, jandarma genel komutanı ve çok sayıda bürokrat katılacak. Ön taraf araç bakımından çok kalabalık

olacağı için burada yapalım dedik’ diyerek sözlerini devam ettirdi. Öne sürdüğü gerekçeler pek mantıklı gelmedi. Çünkü Isparta merkezdeki yolda, öndeki yol genişliğindeydi ve orada tören sorunsuzca yapılıyorsa burada da yapılabilirdi. Binbaşı ‘asıl sorun top arabasının bu yol üzerinde gidip gidemeyeceği. Ben diyorum ki cenaze top arabasına değil cenaze aracına yüklensin direkt, bando ve tören bölümü de cenaze yürüyüşü yapmadan sadece selamlama yapsın’ dedi.

Oradaki merkez komutanlığındaki yüzbaşı da ‘boşuna mı top arabasını getirdik yani’ diyerek çıkıştı. Oradaki albaylardan bir tanesi ‘cenaze yürüyüşü olursa, tören bölümü ve bando mezarlığı kadar yürüyecek değil mi’ diyerek ortaya bir soru sordu. ‘Komutanım tören unsurları o kadar yürüyemez, ayrıca bizim tören yürüyüşü yaptıktan sonra şehidi selamlama görevimiz de var. Yol yürüyüş için pek uygun olmasa da yürürüz artık. Top arabası da zaten arkamızdan yavaş yavaş gelecek onun için de bir sorun olmaz’ dedim. Binbaşı bu sefer ‘yol engebeli top arabası devrilebilir, şehidin tabutunu düşürürsek olay olur valla’ dedi. Yüzbaşı ‘komutanım Allah aşkına niye devrilsin top arabası, 5 km hızla ancak gidiyor zaten’ dedi. Albay ‘bence de top arabası olması lazım’ dedi. Sonuç olarak cenaze töreni top arabası ile gerçekleştirildi ancak bu gözleminden anlaşılabileceği gibi top arabasının varlığı da törenin muntazam olarak gerçekleştirilebilmesi için bir endişe kaynağı olabilmektedir.

Bu anlamda her bir cenaze töreni, belirli bir biricikliğe sahip olmasına karşın içiçe geçmiş dinsel ve seküler ritüeller dizisi olarak aşağıdaki gibi genel hatlarıyla sunulabilir:

- i. Cenazenin camiye getirilmesi (Seküler),
- ii. Cenazenin camideki gasilhanede yıkanması, kefenlenmesi ve tabuta yerleştirilmesi (Dinsel),
- iii. Tabutun askeri personel tarafından bayraklanması (Seküler-Dinsel),
- iv. Tabutun cami avlusundaki musalla taşına yerleştirilmesi (Seküler-Dinsel),
- v. Cenaze mangasının cenaze namazına kadar tabut başında nöbet tutması (Seküler-Dinsel),

- vi. İmamın musalla taşının önünde cenaze namazını kıldırması (namazda saf duranlar ve durmayanlar) (Dinsel),
- vii. Cenaze mangasının tabutu alarak askeri cenaze töreni yürüyüş/kortej düzenine geçmesi (Seküler),
- viii. Askeri cenaze yürüyüşünün bandonun marşı ile başlaması (Seküler),
- ix. Askeri cenaze yürüyüşünün ve marşın cenazenin cenaze arabasına ulaşması ile son bulması (Seküler),
- x. Cenaze arabasının hareketi ile birlikte bandonun tekrar çalmaya başlaması ve askeri selam durulması (Seküler),
- xi. Tabutun cenaze arabasından alınıp defnedilmesini askeri personel gerçekleştirirken, mezarlıkta saygı mangası saygı duruşunda bulunur. (Seküler-Dinsel),
- xii. İmam tarafından duaların okunması (Dinsel).

Ritüeller dizisindeki aşamaların dinsel ve seküler veya hem dinsel hem de seküler olarak sınıflandırılmasında gözlem ve görüşmelerimizden yararlanılmıştır. Cenaze törenlerinden sorumlu askeri personel ile yaptığımız görüşmeler bu tür bir ayrımın töreni gerçekleştirenler tarafından da yapıldığını göstermektedir:

“Biz haberi aldıktan sonra garnizon komutanlığına bildiriyoruz. Garnizon komutanlığı da, asıl törenin sahibi garnizon komutanlığı. Biz onlar adına cenazeyi icra ediyoruz. Aileyi bir takım yerlere yönlendiriyoruz. Doğal olarak tabi ölüm hali olduğu için, dini vecibelerle ilgili sorumlulukların yerine getirilmesi anlamında belediyeye yönlendiriyoruz. Antalya’da büyükşehir belediyesi bu konularda hizmet veriyor. Cenazenin vefat ettiği hastaneden, cenaze töreninin yapılacağı Merkez 1 Camii mezarlığına nakli, cenazenin yıkanması kefenlenmesi işlemi belediye tarafından yapılıyor. Belediye’nin cenaze hizmetleri müdürlüğü tarafından. Onlarla koordine halindeyiz. Dediğim gibi onlar cenazenin dini kısmı ile ilgili gereklilikleri yapıyorlar. Tüm bu işlemler bittikten sonra biz tabutun bayraklanması safhasını devralıyoruz. Ondan sonra biz devreye giriyoruz. Aktif olarak bizim görevimiz başlıyor, tabut bayraklanıyor. Daha sonra vakti gelince, töreni icra ediyoruz” (Görüşme Kişisi 2, 09.04.2018, Görüşme: Antalya).

Ritüeller dizisinin dinsel ve seküler aşamalarına dair benzer bir ayrımı cenaze törenlerinde görev alan başka bir askeri personel de görüşmemizde dile getirmiştir. Ona

göre sivil cenaze törenleri sadece dini törenlerken, askeri cenaze törenleri dini ve resmi iki ayrı boyutu içermektedir:

“...dini tören ve cenaze töreni iç içe. Yönergede de zaten ezan okunana kadar saygı nöbetinin tutulması yazıyor. Bizim askeri tören yapmamız dini tören yapılmasına engel değil; dini törenin yapılması askeri tören yapılmasına engel değil. O yüzden hiçbirimiz birimize törenler yapılırken mani olmuyoruz. O yüzden de bir bütünlük arz etmesi önemli ve uygulama bence gayet de olumlu. Aynı alanı kullanıyoruz ama birbirimize de müdahale etmiyoruz. Dini tören kısmı bitiyor askeri tören başlıyor. Birbirinden ayrı ama iç içe şeyler aslında” (Görüşme Kişisi 3, 09.04.2018, Görüşme: Antalya).

Bu genel hatlar akılda tutularak gözlemlerimiz ve görüşmelerimiz üzerinden askeri cenaze törenleri üzerine belirli bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Elbette en önemli ayrım emekli askeri personelin cenaze töreni ile şehit cenaze törenleri arasındadır. Biçimsel ayrımlar arasında emekli personel için cami seçimini askeri garnizonun, şehitler için ailelerin yapması, sadece şehit cenazesinde saygı mangasını üç atım saygı atışı yapması, bando ve top arabası (Şekil 3.12) şehit cenaze törenleri için bulunabilirken, emekli personelin cenazesinde bu unsurlar sadece albay ve üstü rütbeler için bulunması sayılabilir.

Şekil 3.12- Şehit cenaze töreninde kullanılan top arabası, 03.11.2017, A köyü/C şehri.

Diğer yandan Antalya'daki Merkez 1 Camii'nde gözlemlediğimiz üç emekli askerin cenaze töreni, cenaze namazından tören yürüyüşüne dek cami sınırları içerisinde gerçekleştirilmesine karşı köy veya kent meydanında yani cami dışında düzenlenen şehit törenleri katılımcı sayısı, semboller, davranışlar, sesler ve müzikler açısından çok daha fazla dinsel bir ritüelin özelliklerini göstermektedir. Öyleyse bir cenaze töreninin dinsel veya seküler özellikler göstermesinin en önemli parametresi tören mekanının ibadethane veya seküler alanlar olması değildir.

Emekli askeri personelin cenaze törenlerine katılım daha çok tören için görevlendirilmiş askeri personel yanı sıra aile ve arkadaş çevresinden oluşan ve onlu sayıları geçmeyen bir toplamla ve bir sivilin cenazesinden farklı olarak askeri sembollerin ve davranışların öne çıktığı bir atmosferde gerçekleştirilir. Bu anlamda bu törenlerde şehit cenaze törenlerinde gözlemlediğimiz izdiham ve kalabalık kılınan cenaze namazı görülmez ve hem imam tarafından solo hem de kalabalıklar tarafından koro halinde söylenen tekbir ve ilahiler, dinsel sloganlar duyulmaz. Buna karşılık emekli askeri personelin cenaze töreninde de şehit cenaze törenlerinde meydanları süsleyen bayraklar yoktur ve politik sloganlar duyulmaz.

Şehit ve emekli cenaze törenlerindeki önemli başka bir fark törenlerin organizasyonunda ortaya çıkar. Emekli askeri personelin cenaze töreni tamamen devlet ve aile tarafından gerçekleştirilirken, şehit bir askerin cenaze töreni siyasi partilerin ve belediyelerin törene katılım için organize ettiği ulaşım hizmetlerini de içerir. Bu anlamda şehit cenaze törenlerine katılanların bir bölümünde sarık, cübbe gibi dinsel sembolleri olan giysiler ve belirli bir biçimde bırakılmış sakal veya bıyık gibi dinsel-politik sembolleri gözlemek mümkündür.

Ayrıca, emekli ya da muvazzaf bir askeri personel ile sivil vatandaşın cenaze namazı ve öncesi arasında daha az süre varken, özellikle şehit olan personelin cenaze namazı çok daha farklıdır. Daha öğle namazı başlamadan yani cenaze namazına daha zaman varken imam, şehidin naaşının bulunduğu yerde Kuran-ı Kerim'den bölümler okumaya ve dua etmeye başlar. Öğle namazı bittikten sonra naaşın çevresinde toplanan kitleye, cenaze namazına geçmeden önce bir konuşma yapan imam, genellikle ilk önce

şehidin rütbesi ve adı soyadını söyleyerek nerede şehit düştüğünü söyler. Şehidin duygulandırıcı bir anısı ya da mektubu varsa ondan bahsedebilir.

Daha sonra imam şehitliğin öneminden bahsedici konuşmalar yapar. Bu övücü konuşmasında ayetlerden alıntı yapar. Genellikle imamlar Bakara suresinden 154. ayeti okur: “Allah yolunda öldürülenler için ‘ölüler’ demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz hissedemezsiniz”. Şehitliğin peygamberlikten sonraki en yüksek mertebe olduğunu vurgularlar ve şehitlerin peygamberimize komşu olduğunu söylerler. Şehitliğin öneminden sonra vatanımızın bölünmemesi için birlik ve beraberlik içinde olmamız gerektiğini söyleyen imam bu yönde konuşmalar yapar. Buraya kadar anlatılan pratikler diğer cenaze namazları ile farklılık gösteren yerlerdir. Sonrasında uygulanan pratikler ise (helallik alınması, fatiha okunması vb.) her cenaze namazında uygulanan standart pratiklerdir.

Yine, örneğin emekli bir askeri personelin cenaze töreninde katılımcıların cenazeye veya korteje herhangi bir müdahalesi düşünülemezken, şehit cenaze törenlerine katılanların korteje müdahale ederek –ki bu bazen askeri personelin itilip kakılması pahasına gerçekleşir- tabutu cenaze mangasının elinden almaları gözlemlenebilen ve geçmişte de tekrarlanmış olan bir eylemdir. Bu anlamda top arabasının varlığı bu tür müdahaleleri engelleyici bir unsur olabilmektedir. Tabutun cenaze mangasının elinden almak söz konusu olabilirken, aynı şeyi cenaze mangası tarafından çevrili top arabasının üzerinden almak çok daha zor gözükmetedir. Bir emekli askeri personelin cenazesini gösteren Şekil 3.13 ve bir şehidin cenazesini gösteren Şekil 3.14 bu iki tip cenaze töreni arasındaki bazı farkları görsel olarak da karşılaştırılmasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak, her iki cenaze töreni tipi de ne salt dinsel ne de salt seküler olarak sınıflandırılmayacak kadar her iki alana ait sembol ve davranışları göstermektedir. Ancak bu iç içe geçmiş ritüeller dizisinde cenaze töreninin tipine göre dinsellik ve sekülerlik belirli ağırlıklar taşır gibi görünmektedir. Bu anlamda gözlemlediğimiz şehit cenaze törenleri dinselliğin daha fazla öne çıktığı törenlerdir. Bu anlamıyla şehit cenazeleri geçiş ritüellerine özgü belirli bir statüsüzlük, bir kardeşlik, eşitlerin ilişkisinin ortaya çıktığı, toplumsal rollere dair beklentisiz davranışların, toplumsal olandan

özgürleşmenin gözleendiği, yani communitasın belirli ölçüde ortaya çıktığı törenlerdir. Bu özgürlük ortamı olmaksızın herhangi bir sivilin bir askeri personeli ittirmesi, temas etmesi düşünülemez bile.

Şekil 3.13- Merkez 1 Camii’inde, vefat eden albay için cenaze namazı kılınırken, bando ve önündeki tören takımı askeri cenaze törenini beklerken, 10.10.2017, Antalya.

Şekil 3.14- Cenaze namazından hemen önce imam, halk ve şehidin naaşı ile çelenkler, 13.03.2018, B köyü/C şehri.

Ancak şehit cenaze törenleri aynı zamanda alanın bayraklarla süslenmesi, siyasi partilerin organizasyona dahil olması, dinsel konuşmalar yanında yapılan politik konuşmaların yapılması, tekbir ve ilahilerin yanı sıra politik sloganların atıldığı politikanın da daha fazla öne çıktığı törenlerdir. Bu anlamda şehit cenaze törenleri dinsel milliyetçiliğin de daha fazla gözlemlendiği törenlerdir. Bu anlamda emekli personelin cenaze törenleri de seküler özelliklerin ve sivil din örüntüsünün daha fazla öne çıktığı törenlerdir. Bandoda görev yapan bir askeri personel de şehit cenaze törenlerinin diğer askeri cenaze törenlerinden dinsel ağırlığı ile ayrıştığını aşağıda ifade etmiştir:

“Cenaze yine şehit ve protokol diye ikiye ayırırsak şehit törenleri dini ritüelleri çok ağırlıklı geçiyor. Dolayısıyla dini gözle bakılıyor. Zaten aradaki işlemler, oradaki yapılan faaliyetlerin tümü de dini içerikli. İşte hocanın cenaze namazını kıldırması, arkasında vaiz olarak orada bir şeyler söylemesi, daha sonra tekbir getirilmesi ve tabutun taşıma şekli, mezarlığa gidip defnedilme şekli bunlar hep dini inançlara göre yapılan faaliyetler. Bunun içerisinde tabi eğer protokolde üst düzey bir devlet büyüğüse bunun bir tören boyutu illa ki olacaktır. Ama bu ikisini ayırt etmek doğru olacaktır diye düşünüyorum” (Görüşme Kişisi 5, 24.04.2018, Görüşme: Antalya).

Ancak görüşme kişilerine genel olarak askeri cenaze töreninin dini mi yoksa devlet töreni olup olmadığını sorduğumuzda farklı gerekçelerle farklı yanıtlar vermişlerdir. Örneğin imam, müzik kullanımından dolayı cenaze törenini dini bir tören olarak değerlendirmemiş ve devlet töreni olduğunu söylemiştir. Benzer gerekçelerle askeri cenaze töreninin devlet töreni olduğunu ifade eden az sayıda olsa da askeri personel de olmuştur. Diğer görüşme kişileri ise askeri cenaze törenlerini dini boyutu olan bir devlet töreni olarak değerlendirmişler ancak özellikle şehit cenaze törenlerinin dini boyutunun daha fazla belirgin olduğunu belirtmişlerdir.

3.2.2 Müzik Pratikleri ve Anlamları

Gözlem ve görüşmelerimiz sonucunda askeri cenaze törenlerinde bandonun varlığı ve çaldığı marşın birden fazla anlamı olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu anlamlar yine şehit cenaze törenleri ve emekli cenaze törenleri arasında farklılık göstermektedir. Emekli cenaze törenlerinde bandonun varlığı aile için cenazeye gösterilen değer, birlik ve dayanışmaya dair sembolik bir anlama sahiptir (Şekil 3.15). Diğer yandan hem bandonun hem de top arabasının varlığı rütbeye göre değiştiği için bu unsurların bulunmadığı

törenlerde aynı zamanda bu birlik ve dayanışmayı zayıflatan sembolik bir anlama da sahiptir. Bu anlamda bandonun yokluğu aile tarafından sorgulanmasa da top arabasının yokluğunun aileler tarafından sorgulandığı örnekler vardır (Görüşme Kişisi 1, 09.04.2018, Görüşme: Antalya).

Şekil 3.15- Cenaze namazından sonra Askeri Cenaze Töreninin (şehit) yapılmasını bekleyen bando, 02.03.2018, Isparta.

Bu anlamda görüşme yaptığımız tüm askeri personel rütbeye göre farklı cenaze törenleri düzenlenmesini doğru bulmadıklarını ancak şehitler için farklı standart bir cenaze töreninin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Diğer bir deyişle şehitler için daha görkemli standart bir cenaze töreni, diğer personel için de rütbeden bağımsız daha mütevazı bir cenaze törenini arzuladıklarını belirtmişlerdir. Bu durum bir anlamda tüm cenaze törenlerinde statüsüzlüğün ortaya çıktığı bir communitas durumunu tecrübe etmeye dair bir istek olarak da yorumlanabilir. Bandonun anlamını babasını kaybeden bandocu askeri personelin babasının cenaze töreninde hissettikleri üzerinden düşünmek mümkündür:

“Yani gördüğüm kadarıyla, dikkat ettiğim, tabi ki gurur duyuyorlar bizi orada gördüklerinde. Onların yanında olduğumuzu gördüklerinde gurur duyuyorlar. Ben de 2007 yılında babamı kaybettim. Benim babam sivil bir adamdı ama orada o kalabalığı gördüğüm zaman psikolojik olarak ben rahatladım. Yani babamın sivil bir insan olduğunu ve cenazesinde bin kişiye yakın insan olduğunu görmek beni psikolojik olarak rahatlatı. Ve özellikle asker aileleri doğup büyüdüğü yerlerde yaşamadıkları için, büyük şehirlerde genellikle yaşadıkları için pek çevreleri olmuyor. Ve oraya gelen insan sayısı toplansanız 15-20 kişiyi geçmiyor. Ama TSK’dan gelen personelle ve askeri bandonun da gelmesiyle sayı bir anda yüzlere ulaşıyor. Ve böylelikle onların da benim babamın cenazesinde hissettiğim şeyleri hissettiklerini düşünüyor ve hissediyorum” (Görüşme Kişisi 6, 24.04.2018, Görüşme: Antalya).

Diğer yandan bandonun ne çaldığının bu tür anlamlar üzerinde ne kadar belirleyici olduğunu söylemek ise o kadar kolay görünmemektedir:

“Benim meslek hayatımda gördüğüm kadarıyla bandolar, özellikle cenaze törenlerinde halkın görmek istediği unsurların başında geliyor. Diğer birliklerle beraber. Çünkü cenazeye ya da şehide, devletin sahip çıktığını düşünüyor. Bunun yanında bizim töreni icra ederken çaldığımıza fazla da dikkat etmiyorlar. Çaldığımızın ne olduğuna. Çünkü onlar için önemli olan bandonun ya da askeri birliğin orada olması” (Görüşme Kişisi 7, 24.04.2018, Görüşme: Antalya).

Buraya kadar kuramsal ve olgusal olarak inşa etmeye çalıştığımız bağlam üzerinden şimdi çalışmamızın temel sorusunu, yani bandonun cenaze töreninde çaldığı Chopin’in Cenaze Marşı’nın İtri’nin Segah Tekbiri ile değiştirilmesinin askeri cenaze törenini daha fazla dinsel bir ritüele yaklaştırıp yaklaştırmadığı sorusunu tartışmak mümkün hale gelmiştir. İtri’nin Segah Tekbir’i sadece sivil cenaze törenlerindeki dinsel ritüellerde değil bayram namazları ve mevlitlerde de eşliksiz vokal olarak din adamları veya tüm cemaat tarafından seslendirilmesi anlamında büyük bir çoğunluğun aşına olduğu bir ezgidir. Diğer yandan dinsel müziğin önemli bir özelliği geleneksel sanat müziği ile olan yakın ilişkisidir ve bu anlamda Segah Tekbir, Batı sanat ve popüler müziklerinde mevcut olmayan perde aralıklarına sahiptir.

Bu anlamda örneğin trompet ve özellikle de klarnet gibi Batı müziği çalgılarının bu perde aralıklarını icra etmeleri geleneksel sanat müziği pratiklerinde rastlayabileceğimiz gibi oldukça olağandır. Diğer yandan bir açık hava orkestrası olarak bandonun topluca bu perde aralıklarını seslendirmesi son derece olağandışıdır. Tekbir için yapılan düzenlemede de özgün perde aralıkları yerine en yakın Batı müziği aralıkları

kullanılmıştır. Tekbir aynı zamanda serbest tartımlı bir eserdir ancak bando için düzenlemesi onu bir marş formu içinde iki zamanlı bir tartım kalıbına sokmuştur.

Müzikal açıdan durumu Akdeniz Bölge Bando Komutanlığında görevli üç personel ile yaptığımız görüşmelerde değerlendirme fırsatı bulduk. İcracı (müzisyen) astsubay olan bu üç personel de hemen hemen bu konu ile ilgili benzer düşüncelere sahipti. Yaptığımız görüşmelerde görüşme kişileri, segah tekbirinin orijinal halinin ‘komalı’ (Batı sanat müziği perde aralıklarından farklı aralıkların varlığı kastedilmektedir) ve serbest ölçü ile yazıldığını; bandonun ise ‘komalı’ sesleri veremediğini ve bando düzenlemesinde tartım ile orijinalindeki tartımın birbirini tutmadığını söylemektedir. Bu durumun da çalınan ezginin anlaşılabilirliğini zedelediğini ve cenaze töreninde bulunan halkın çalınan bu marşın ne olduğunu anlayamadıklarını düşünmektedirler. Ayrıca Segah Tekbirinin bando düzenlemesinin, orijinalindeki etkiyi veremediğini dile getirmektedirler (Görüşme Kişisi 5, Görüşme Kişisi 6, Görüşme Kişisi 7, 30.04.2019, Antalya: Görüşme).

Özellikle bandocu bir askeri personelin İtri’nin Segah Tekbiri’nin marş düzenlemesi ve anlamlarına dair ifadeleri cenaze töreni ve müzik ilişkisinin genel bir özeti niteliğindedir:

“Zaten biz çalarken, biz bile zor anlıyoruz çünkü komalı sesleri tam veremiyoruz. Veremediğimiz için, bizim çaldığımız eserin İtri’nin eseri olduğunu biz bile zor anlıyoruz, halkın anladığını da düşünmüyorum zaten. Bir de komutanım, şehit cenazelerinde iki defa yaşadım ben bunu.. İkisinde de ezilme tehlikesi geçirdim. En arkada olduğum için. Orda ki insanların çünkü sizin çalıp çalmadığınız umurlarında değil. Direkt cenazeyi omuzlayıp götürmek istiyorlar. Zaten yanımızda da hocalar mikrofonla geziyorlar. Tekbir getirmeye devam ediyorlar. Yani orada bizim çaldığımızı biz bile zor anlarken, halkın anladığını zannetmiyorum. Hocayı takip ediyorlar zaten. Hocayla beraber tekbir getirmeye devam ediyorlar. Yani bando düzenlemesinin de yetersiz olduğunu.. ama en iyi müzisyenin bile bunu bandoya düzenleyebileceğini düşünmüyorum. Çünkü hem bileşik ritimli yani serbest ölçü, ölçüsüz yazılmış bildiğim kadarıyla.. Hem de komalı bir eser” (Görüşme Kişisi 6, 30.04.2019, Antalya: Görüşme).

Benzer bir değerlendirmeyi başka bir bandocu askeri personel şu şekilde dile getirmiştir:

“Ezgi, halkın söylediği toplumun söylediği, tekbire yakın gibi gözükse de, tam olarak tartımlar birbirini karşılamamaktadır. Dolayısıyla bizim çaldığımızla, insanların orada koro halinde söylemeleri arasında sürekli bir senkron hatası oluşmakta.. Biz bile ezgiyi çalarken acaba bunu mu çalıyoruz diye çoğu zaman düşünüyoruz. Yani tam olarak kesinlikle karşılamamakta melodiyi. Tartımlar da zaten bizim çağdaş müzikteki moda mod ölçü rakamlarını yazılıştta gösteriyor gibi olsa da orijinaliyle örtüşmemekte. Zaten halka da sorsak yani çalsak, biz neyi çalıyoruz desek, yani bunu çoğu tekbir olduğunu bilemez bence. Yani tam karşılamaması bunun anlaşılmadığının ortada olduğunu gösterir” (Görüşme Kişisi 5, 30.04.2019, Antalya: Görüşme).

Yine benzer başka bir değerlendirme bu kez bando personelinin Batı müziği eğitimi alması ile ilişkili olarak ifade edilmiştir:

“Şimdi segah Türk müziği usulünde farklı notalar ve ara sesler yani bizim koma dediğimiz sesleri isteyen bir makam. Bunu batı sazlarına çevirdiğimiz zaman her icracı bu koma sesleri veremez. Veremeyebilir. Hem eğitim almadığından hem kullanılan enstrümanların özelliğinden.. Bu ara sesleri çıkaramadığından, bandoya yazılmış olan bu tekbirin yanlış çalındığı kanaatindeyim. Hem müziksel yani duyum olarak yanlış, makamdan ötürü.. Hem de ritm olarak, nota ezgileri ve ritm olarak da yanlış düzenlendiği.. Bu yüzden de halk kulağında duyulan bu tekbirin bando ile çalınırken yanlış çalınıyor hissi vermesi, dışardaki insanların da hani bando ne çalıyor. Bir şeye benziyor ama demesine sebebiyet veriyor bence. Benim yorumum bu. Yani bu segah makamının Türk sazları ile ara sesler ile birlikte çalınması usulen çok güzel oluyor ama batı sazları ile çalmak olmuyor. Çünkü bizim aldığımız eğitim bunu duymamıza, bu sesleri vermemize çok imkan vermiyor. Çalgılar da o özellikte değil zaten. Bu yüzden de yanlış duyum ve yanlış nota dizisinden dolayı uygun değil. Hem yürüyüş olarak hem müzik olarak yanlış” (Görüşme Kişisi 7, 30.04.2019, Antalya: Görüşme).

Dini açıdan bu durumu ise Antalya’da muvazzaf ve emekli askeri personelin cenazelerinin kaldırıldığı, Merkez 1 Camii imamı ile görüştüm. Görüşmede sorum üzerine İmam Hatip Lisesi’nde haftada bir müzik dersi aldıklarını, makamları öğrenmediklerini ama İstiklal Marşı’nı öğrendiklerini belirtti. Bu anlamda imamların da aslında Segah Tekbir’ini seslendirmek için gerekli eğitimi okulda almadıklarını öğrenmiş oldum. Görüşmemizden aslında imamın emekli cenaze töreninde bandonun varlığının uygun olduğunu düşünürken, şehit cenaze töreninde ise uygun olmadığını düşündüğünü anladım:

“Şimdi şöyle genellikle bandolara, mesela aile bu yönde bilgili, bu işleri az çok bilen varsa birileri ‘bizim cenazeleri normal şey olsa olmaz mı?’ anlamında.. Adam bilinçliyse böyle olmayacağını biliyorsa ‘ne gerek var’ ya da ‘buna gerek

yok' diyorlar. 'Bandoyu istemiyoruz, biz düğünde miyiz?' diyorlar. Hatta belki şahit olmuşsunuzdur televizyonlara çıktı, şehit ailesinin biri istemediği bandoyu çaldırmadılar. İstemiyor yani hakkıdır vatandaşın" (Görüşme Kişisi 4, 22.04.2018, Görüşme: Antalya).

Bu anlamda imam, muvazzaf askeri personelin cenaze törenlerinde bu tür tepkilerin olmadığını, hatta aile tarafından olumlu bulunduğunu da sorumuz üzerine belirli bir isteksizlikle ifade etmiştir:

"Yok yok genelde onlar istiyorlar. Niye? Hep öyle alışageldiği için. Asker ailelerinden yani rütbelilerden böyle bir tepki görmedik. Birebir aileden ret duymadım daha hiç. Yapılmasın diyen duymadım. Karışmıyor aile askeri tören böyleymiş diyor karışmıyor. Şimdi tabi subay astsubay ailelerinin genellikle subay ailelerinin mesela şeref sayıyorlar kendilerine böyle bir şey olduğu zaman. 'Bizim askerimize tören yapılacak. Babam albaydı. Bando takımı gelecek. Ona göre şey olsun hazırlansın.' diye bunu öven var" (Görüşme Kişisi 4, 22.04.2018, Görüşme: Antalya).

İmam ayrıca dinimizde cenazenin sesle (müzikle) defnetmenin olmadığını, hatta bazı alimlerin tekbirin bile doğru olmadığını söylediklerini duyduğunu aktarmıştır. Mezarlığın sessiz gidilmesi gereken bir yer olması gerektiğini belirtmiştir:

"Dinimizde cenazeyi sesle defnetmek yoktur. Çünkü makber yani mezarlık, sessiz gidilmesi gereken, saygı duyulması gereken bir yerdir. Dinimizde ses olsaydı peygamberimiz öldüğünde söylerdi arkamdan sesli bir şey yapın diye. Dinimizde yeri yok yani bunların. Düğünde ses var ama. Peygamberimiz birileri evlenince çevreye duyurun diyormuş. Davul vuruluyormuş. Ama cenaze de böyle bir şey yaptırmamış" (Görüşme Kişisi 4, 22.04.2018, Görüşme: Antalya).

Ayrıca bandonun törenlerde yer almasının dini açıdan uygun olmadığını ve devletin bandosuz bir devlet töreni yapmasının uygun olacağını düşünmektedir. Dinen caiz olmamasına rağmen illa bir müziğin çalınacaksa bunun Segah Tekbiri olmasının eski çalınan marşa göre daha uygun olduğunu da eklemiştir:

"Ben şimdi dediğim gibi hiç çalınmamasını tercih ederim. Ama çalınacaksa İtri çalınsın. Niye? Çünkü en azından tekbir. Yani en azından bizim geleneklerimizden olan bir şey. Bazı geleneklerimizde tekbir vardır. Yani ses takip edilmemesine rağmen bazı yerlerde tekbir getirilir. Cenaze indirilirken tekbir getirilir. Bunu en azından yani kulağa tekbirin getiriliş müziğiyle o aynı zaten. En azından adam onu hissedebilir. Çünkü öbürünün olmak yerine daha ağır bir şey bu. Biraz daha uygun bence. Bize daha yakın. Yani en azından sözleri

bizim dinimizden gelen bir şey. Ama benim şahsi görüşüm çalınmaması. Çalınacaksa da bu çalınsın” (Görüşme Kişisi 4, 22.04.2018, Görüşme: Antalya).

Son olarak imamların Şekil 1.1. ve Şekil 1.2’de gösterilen askeri cenaze töreni kortej düzeninde yürüyüşe katılmadıkları da eklenmelidir. Doğrudan gözlemlene şansımız bulunmamış olsa da hem Akdeniz Bölge Bando’sunda hem de farklı bölgelerde görev yapan askeri bando personeline danıştığımızda imamların kortejin sonunda ve sivil katılımcıların önünde yürüdüklerini belirtmişlerdir. Bu durum tam da imamın ve sivil katılımcıların tekbir ve ilahi sesleriyle bandonun sesini nasıl bastırabildiğini göstermektedir. Bir anlamda imam kullandığı elektronik mobil ses cihazlarıyla büyük bir koroyu yönetir gibidir. Bu tür cihazların satışı ‘cami ses sistemleri’ (Şekil 3.16) başlığı altında yaygın bir biçimde yapılmaktadır. Diğer bir deyişle, din adamlarının ses ve müziğe dair hassasiyetlerinin yanında ünlü yabancı elektronik firmalarının başka amaçlarla ürettikleri cihazların bu tür kullanımlar için yaygın bir biçimde satılması ve kullanılması tam da Tayfun Atay’ın İkinci Bölümde din antropolojisine dair sunduğumuz yaklaşımının uygunluğunu göstermektedir: Dinsel metinler yerine dinsel pratiklerin gündelik hayatta görünümüne ve anlamlarına dair araştırma yapmak.

Şekil 3.16-İnternette yaygın olarak bulunan bir cami ses sistemleri satış sitesi⁴

⁴ <https://camises.com.tr/index.php>

SONUÇ

Bu çalışmada askeri cenaze törenleri içiçe geçmiş bir dizi dinsel ve seküler ritüeller dizisinden oluşan bir geçiş ritüeli bağlamında ele alınarak Akdeniz Bölge Bando Komutanlığının müziksel pratikleri üzerinden araştırılmıştır. Araştırmamızın temel problemi askeri cenaze törenlerinin dinsel veya seküler ritüeller olup olmadığını araştırmak olarak belirlenmiştir. Bu araştırma problemi ise 2017 yılında Chopin'in Cenaze Marşı'nın özellikle şehit cenaze törenlerinde ortaya çıkan tepkiler üzerine kaldırılması sonucu yerine konan İtri'nin Segah Tekbiri'nin marş düzenlemesinin askeri cenaze törenlerini daha fazla dinsel ritüellere yalgaştırıp yalgaştırmadığı sorusu üzerinden araştırılmıştır.

Bu problemin çözümü için öncelikle askeri cenaze törenleri ve askeri bandolar üzerine ayrıntılı bir açıklama sunulmuş daha sonra da ritüel kuramlarından, Türkiye'de askeri müziği değişimine dair çalışmalardan, din-devlet ilişkisi ve din-müzik ilişkisine dair yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Son olarak da bu kuramsal çerçeveye Akdeniz Bölge Bando'su üzerine yapılan alan çalışmasından elde edilen veriler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle askeri cenaze törenlerinin emekli personel ve şehitler için önemli farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. En önemli fark emekli personelin cenaze törenlerinin daha seküler bir karakter gösterirken, şehit cenaze törenlerinin daha dinsel bir karakter taşımasıdır. Alan çalışması sırasında yaptığımız gözlem ve görüşmeler sonucunda öncelikle Segah Tekbir'i düzenlemesinin icra edenler açısından bile eserin özgün halini tanınmaz hale getirdiğini söyleyebiliriz. Aynı nedenlerle, törende icra edildiğinde törene katılanların da aslında gündelik hayatın diğer dinsel ritüellerinden son derece aşına oldukları Segah Tekbir'i bandonun icra ettiği biçimiyle tanımaları son derece güç olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan özellikle şehit cenaze törenlerinde tekbir ve ilahi sesleri, politik sloganlar nedeniyle bandonun sesinin duyulması zaman zaman son derece zor olmaktadır.

Askeri cenaze töreninin dinsel veya seküler bir tören olarak değerlendirilmesiyle ilgili görüşme kişileri özellikle şehit cenaze törenlerinin dinsel karakterinin daha belirgin

olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan genel olarak askeri cenaze törenleri görüşme kişilerinin dinsel hassasiyetlerine bağlı olarak dinsel veya protokol, yani seküler törenler olarak değerlendirilmiştir. Yine yapılan görüşmelerde Chopin'in Cenaze Marşı'nın kaldırılmasından daha çok onun yerine seçilen eserin müziksel olarak uygunsuzluğu dile getirilmiş ve başka bir ulusal marşın cenaze törenleri için daha uygun olacağı belirtilmiştir. İslam dinine uygun olarak cenaze töreninde herhangi bir ses veya müziğin kullanılmaması gerektiği de başta imam olmak üzere görüşme kişilerinin bir kısmı tarafından ifade edilen başka bir görüş olmuştur.

Sonuç olarak İtri'nin Segah Tekbir'inin cenaze törenlerine daha fazla dinsel bir karakter verdiğine dair bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Ancak Chopin'in Cenaze Marşı'nın çalınmamasının dahi cenaze törenlerini daha fazla dinselleştirdiğini söylemek mümkündür. Yine de törendeki müziksel ve diğer pratiklerin anlamlarının çoğul yorumlara açık olduğu görüşmelerimizde de ortaya çıkmıştır. Bu anlamda sadece müziğin varlığı veya mezarlıkta yapılan saygı atışı gibi seslerin bile az sayıda da olsa bazı katılımcılar tarafından cenaze törenini dinsel olarak değerlendirmemeleri için pekala yeterli bir gerekçe oluşturabilmektedir. Chopin'in cenaze marşı yerine bu coğrafyaya ve kültürüne özgü bir bestenin seslendirilmesi ise şimdiye kadar tepkilere engel olmuş gibi görünmektedir. Cenaze marşı değişikliğinden bugüne kadar, cenaze törenlerinde bando herhangi bir tepki gördüğüne dair bir bilgimiz yoktur.

Son olarak, bu çalışmanın elbette sınırlı bir süre içinde sınırlı sayıda görüşme kişileriyle yapılan görüşmelere ve sınırlı sayıda gözleme dayandığını belirtmeliyiz. Bu anlamda çalışmanın en önemli eksikliğinin bu tür sınırlılıklar olduğu söylenebilir. Benzer şekilde kuramsal çerçevenin ve tarihsel kaynakların olguları açıklayıcı biçimde araştırılıp yazılması konusunda da eksiklikler mutlaka okuyucunun dikkatini çekecektir. Yine de bu çalışma ile birlikte üzerine çok az çalışılmış bir konunun oldukça farklı bir boyutunu belirli bir derinlikle araştırmaya çalıştığımızı söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Genel Başvuru Kaynakları:

Bando Hizmetleri Yönergesi, (2013). Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tören Yönergesi, (1998). Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Kitaplar:

ATAY, Tayfun (2019). *Din Hayattan Çıkar: Antropolojik Denemeler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

BELL, Catherine (2009). *Ritual: Perspectives and Dimensions*, New York: Oxford University Press.

EROL, Ayhan (2018). *İslam, Alevilik ve Müzik*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

GAZİMİHAL, M. Ragıp (1955). *Türk Askeri Muzikaları Tarihi*, İstanbul: Maarif Basımevi.

GRİMES, Ronald L. (2014). *The Craft of Ritual Studies*, New York: Oxford University Press.

HERBERT, T. - BARLOW, H. (2013). *Music & The British Military in the Long Nineteenth Century*, New York: Oxford University Press.

KARATEKE, Hakan T. (2017). *Padişahım Çok Yaşa: Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

OCAK, A. Yaşar (2013). *Türkler, Türkiye ve İslam: Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZBUDUN, Sibel (1997). *Ayinden Törene: Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

REILY, S. A. - BRUCHER, K. (2016). *Brass Bands of the World: Militarism, Colonial Legacies, and Local Music Making*, New York: Routledge.

ÜNGÖR, Etem (1965). *Türk Marşları*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Makaleler:

BANNISTER, Roland (2002). “How are we to write our music history? Perspectives on the historiography of military music”, *Musicology Australia*, 25(1), 1-21.

BORAN, Tunç (2011). “Atatürk’ün Cenaze Töreni: Yas ve Metanet”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 47, Bahar 2011, 487-520.

KARTOMİ, Margaret (2010). “Toward a Methodology of War and Peace Studies in Ethnomusicology: The Case of Aceh, 1976–2009”, *Ethnomusicology*, 54(3), 452-483.

KAYA, E. Erdem (2012). “Türk Ordu Geleneğinde Askeri Müzik Olgusu”, *İdil Dergisi*, 1(3), 93-105.

O’CONNELL, J. M. (2011). “Music in war, music for peace: A review article”, *Ethnomusicology*, 55(1), 112-127.

ÖZBİL, A. (2012) “Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının Cenaze Merasimleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Yıl 2012/2, Cilt 11, Sayı 22, 23-61.

SEUFERT, G. - WEYLAND, P. (1994). “National events and the struggle for the fixing of meaning: a comparison of the symbolic dimensions of the funeral services for Atatürk and Özal”, *New Perspectives on Turkey*, 11, Sonbahar 1994, 71-98.

Kitap İçi Bölüm:

ALEXANDER, B.C. (2005). “Ceremony”, In *The Encyclopedia of Religion* (eds. Lindsay Jones, Mircea Eliade), Macmillan Reference USA.

BARNARD, A. - SPENCER, J. (2009). “Rites of Passages”, In *The Routledge encyclopedia of social and cultural anthropology* (eds. Alan Barnard, Jonathan Spencer), Routledge.

BELGE, Murat (2009). “Mustafa Kemal ve Kemalizm”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, cilt 2 Kemalizm*, İletişim Yayınları, 29-43.

BELL, Catherine (2005). “Ritual”, In *The Encyclopedia of Religion* (eds. Lindsay Jones, Mircea Eliade) Macmillan Reference USA.

ÇİĞDEM, Ahmet (2005). “İslamcılık ve Türkiye üzerine Bazı Notlar”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, cilt: 6 İslamcılık*, İletişim Yayınları, 26-33.

İNSEL, Ahmet (2009). “Giriş”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, cilt: 2 Kemalizm*, İletişim Yayınları, 17-28.

KURTOĞLU, Zerrin (2005). “Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, cilt: 6 İslamcılık*, İletişim Yayınları, 201-235.

MERT, Nuray (2005). “Türkiye İslamcılığına Tarihsel Bir Bakış”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, cilt: 6 İslamcılık*, İletişim Yayınları, 411-419.

ST. JOHN, G. (2013). “Communitas” In *Theory in social and cultural anthropology: An encyclopedia* (eds. R. Jon McGee, , Richard L. Warms), Sage Publications.

STEWART, C. L. (2005). “Civil Religion”, In *The Encyclopedia of Religion*. (eds. Jones, L., & Eliade, M. Macmillan Reference USA.

URBAN, H. B. (2005). Politics and Religion. In *The encyclopedia of religion*. Eds. Lindsay Jones, Mircea Eliade), Macmillan Reference USA.

ZÜRCHER, E. J. (2009). “Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, cilt: 2 Kemalizm*, İletişim Yayınları, 44-55.

Basılmamış Kaynaklar:

AKYOL, Yasemin (2009). *Dinsel Ritüeller ve Modern Milliyetçilikte Ritüel İnşası: Şehit Cenazeleri*, Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

AYKAÇ, Şafak (2011). *Şehitlik ve Türkiye'de militarizmin yeniden üretimi: 1990-1999*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BABA, Orhan (2009). *Türk Askeri Müzik Geleneğinde Değişim Ve Süreklilik*, Doktora Tezi, dan. Prof. Dr. Ayhan Erol, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

KEKLİK, Can (2018). *1938 yılı Türk basınında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Türk İnkılabı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

YANATMA, Servet (2007). *The Deaths And Funeral Ceremonies Of Ottoman Sultans (From Sultan Mahmud II To Sultan Mehmed VI Vahideddin)*, Doktora Tezi, dan. Prof. Yavuz Selim Karakışla, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

YILDIZ, Davut (2011). *Religious Community And Practices: A Comparative Study Of Funeral Ceremonies At The Kocatepe Mosque And The Hacibayram Mosque*, Doktora Tezi, dan. Prof. Dr. Aykan Erdemir, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

İnternet Kaynakları:

BARDAKÇI, Murat (2015). Son Halifenin Tekbiri Dururken Niye Şopen? *Gazete HaberTürk*, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1146484-son-halifenin-tekbiri-dururken-niye-sopen>, [30 Ocak 2019].

ÇETİNKAYA, Yalçın (2012). Şehit Cenazesinde Neden İlle Cenaze Marşı ve Neden İlle Chopin? *YeniŞafak*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yalcincetinkaya/ehit-cenazesinde-neden-ille-cenaze-mari-ve-neden-ille-de-chopin-33761>, [29 Ocak 2019].

GÜRGEN, Murat (2016). Görmez: Şehit Cenazelerinde Chopin Değil, İtri'nin Tekbiri Çalınsın. *Gazete HaberTürk*, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1226043-gormez-sehit-cenazelerinde-chopin-degil-itrinin-tekbiri-calinsin>, [30 Ocak 2019].

<https://camises.com.tr/index.php>, [14 Haziran 2019].

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/822235/85_yillik_cenaze_marsi_bitti_Segah_Tekbiri_geldi.html, [10 Şubat 2019].

<https://www.ensonhaber.com/segah-tekbiri-nedir.html>, [01 Şubat 2019].

<https://www.yenisafak.com/gundem/bando-degil-dua-lazim-404650>, [16 Mart 2019].

ŞENER, Mehmet (2017). Cami. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cami>, [08 Haziran 2019].

Görüşmeler:

1- Görüşme Kişisi 1 ile Görüşme:	09.04.2018, Antalya
2- Görüşme Kişisi 2 ile Görüşme:	09.04.2018, Antalya
3- Görüşme Kişisi 3 ile Görüşme:	09.04.2018, Antalya
4- Görüşme Kişisi 4 ile Görüşme:	22.04.2018, Antalya
5- Görüşme Kişisi 5 ile Görüşme:	24.04.2018, Antalya
6- Görüşme Kişisi 6 ile Görüşme:	24.04.2018, Antalya
7- Görüşme Kişisi 7 ile Görüşme:	24.04.2018, Antalya

Gözlemler:

- 1- 10 Ekim 2017, Askeri Cenaze Töreni, Merkez 1 Camii, Antalya
- 2- 3 Kasım 2017, Şehit Cenaze Töreni, A Köyü, C Şehri
- 3- 17 Aralık 2017, Askeri Cenaze Töreni, Merkez 2 Camii, Antalya
- 4- 4 Şubat 2018, Şehit Cenaze Töreni, Valilik Meydanı, Isparta
- 5- 2 Mart 2018, Şehit Cenaze Töreni, Valilik Meydanı, Isparta
- 6- 7 Mart 2018, Askeri Cenaze Töreni, Merkez 1 Camii, Antalya
- 7- 10 Mart 2018, Askeri Cenaze Töreni, Merkez 1 Camii, Antalya
- 8- 13 Mart 2018, Şehit Cenaze Töreni, B Köyü, C Şehri

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı: Batuhan Kerem AKAN

Doğum Yeri ve Yılı: Erzincan, 1991

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitimi:

Lisans: 2013, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Devlet Konservatuvarı, Askeri Bando Şefliği Bölümü

Lise: 2009, Bando Astsubay Hazırlama Okulu

İş Tecrübesi:

2013, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Askeri Bando Şefi, Bando Üsteğmen

Kongre, Sempozyum:

AKAN, Batuhan Kerem and Ali C. GEDİK (2018). “Musical Reflections on the Discussions of Democracy in Turkey: The Replacement of Chopin’s Funeral March with İtri’s Segah Tekbir”, In *Book of Abstracts, isaScience 2018 Conference: Participatory Approaches to Music & Democracy*, 10-14 August, Vienna.